MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VERSLO IR EKONOMIKOS INSTITUTAS

LAURA KADELSKIENĖ

KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS IR VALDYMAS: LUMINOR BANK A/S PAVYZDŽIU

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
doc. dr. D. Daujotaitė

VILNIUS
2021

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VERSLO IR EKONOMIKOS INSTITUTAS

KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS IR VALDYMAS: LUMINOR BANK A/S PAVYZDŽIU

Veiklos audito magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 6211LX075

Recenzentas

_____

2021-05-

Vadovas
doc. dr. D. Daujotaitė

_____

2021-05-

Atliko
Stud. Laura Kadelskienė

_____

2021-05-

VILNIUS
2021

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS 5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 6
PRIEDŲ SĄRAŠAS 7
SANTRAUPOS 8
ĮVADAS 9
1. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO TEORINIAI ASPEKTAI 11
1.1.RIZIKOS SAMPRATOS ANALIZĖ 11
1.2. RIZIKOS RŪŠYS 14
1.3. RIZIKOS VERTINIMAS IR VALDYMAS 16
1.4. BANKŲ PAGRINDINĖS RIZIKOS 19
1.4.1. BANKŲ RIZIKOS RŪŠYS 19
1.5. BANKŲ RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO PRIEMONĖS 23
1.6. KREDITO RIZIKOS VALDYMO BANKE TEORINIAI ASPEKTAI 25
1.7. KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS IR VALDYMAS PO COVID-19 PANDEMIJOS 30
2. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO BANKE METODOLOGIJA 34
2.1. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO BANKE RODIKLIAI 34
2.2. KREDITO RIZIKOS VALDYMO PRINCIPAI 36
2.3. KREDITO RIZIKOS VALDYMO MODELIAI 39
2.4. PASKOLOS IR SKOLININKO RIZIKOS VERTINIMO RODIKLIAI 44
2.5. LIETUVOJE VEIKIANČIŲ BANKŲ PASKOLŲ PORTFELIO ANALIZĖ 45
2.5.1. LIETUVOJE VEIKIANČIŲ BANKŲ PASKOLŲ PORTFELIO KOKYBĖS VERTINIMAS 49
3. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO LUMINOR BANK A/S ANALIZĖ 51
3.1. KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS LUMINOR BANKE 51
3.1.1. PASKOLOS KLIENTAMS 51
3.1.2. MOKĖJIMAI IŠ BANKŲ IR KITŲ KREDITO ĮSTAIGŲ 53
3.2. RIZIKOS LIMITŲ KONTROLĖ IR MAŽINIMO POLITIKA 54
3.2.1. KONCENTRACIJOS RIZIKA 54
3.2.2. UŽTIKRINIMO PRIEMONĖS 55
3.2.3. IŠVESTINĖS FINANSINĖS PRIEMONĖS 55
3.2.4. SU KREDITO RIZIKA SUSIJĘ ĮSIPAREIGOJIMAI 56
3.3. VERTĖS SUMAŽĖJIMO POLITIKA 56
3.3.1. TIKĖTINI 12 MĖN. IR GALIOJIMO LAIKOTARPIO KREDITINIAI NUOSTOLIAI ... 58

3.4. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS LUMINOR BANKE 60
3.5. PASKOLŲ PORTFELIO ANALIZĖ LUMINOR BANKE, 2015-2019 M. 62
4. REKOMENDACIJOS VEIKLOS TOBULINIMUI LUMINOR BANK A/S 70
IŠVADOS 72
BIBLIOGRAFIJŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS 74
ANOTACIJA 79
ANNOTATION 80
SANTRAUKA 81
SUMMARY 82
PRIEDAI 83

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Rizikos sampratos apibrėžimai 11
2 lentelė. Pagrindinės bankų rizikos rūšys 20
3 lentelė. Rizikos valdymo etapai 26
4 lentelė. Finansų sektoriaus pokyčiai, 2019 m. 45
5 lentelė. Vidaus reitingų skalė Luminor banke 52
6 lentelė. Skolinimas verslo subjektams pagal sektorius, 2019 m. IV ketv. 54
7 lentelė. Nuvertėjusių paskolų dalis visose paskolose Luminor banke, 2015-2019 m., proc. 65
8 lentelė. Kredito riziką įvertinantys rodikliai Luminor banke, 2015-2019 m., proc. 66

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Rizikos apibrėžimas pagal pagrindinius požymius 13
2 pav. Rizikos veiksniai 16
3 pav. Rizikos veiksniai 18
4 pav. Bankų rizikos 22
5 pav. Kredito rizikos valdymo metodai 27
6 pav. Kredito rizikos vertinimo ir valdymo pagrindiniai aspektai 27
7 pav. Rizikos valdymo organizavimas banke 29
8 pav. Neveiksnių paskolų padengimo koeficientas 31
9 pav. Lietuvoje veikiančių komercinių bankų kapitalo pakankamumo rodiklis, proc. 33
10 pav. Kredito rizikos valdymo modeliai 40
11 pav. Kredito rizikos vertinimas ir valdymas banke 42
12 pav. Lietuvoje veikiantys bankai ir užsienio bankų filialai pagal turtą, 2019 m., proc. 46
13 pav. Lietuvoje veikiančių bankų suteiktų paskolų dinamika ir jų dalis banko turte, 2016-2020 m.. 47
14 pav. Lietuvoje veikiančių bankų paskolų portfelio struktūra, 2016-2020 m. 48
15 pav. Neveiksnių paskolų dalis visame paskolų portfelyje, 2016-2020 m. 50
16 pav. Rizikos valdymo organizacinė struktūra Luminor banke 61
17 pav. Luminor banko paskolų dalis balansiniame turte, 2015-2019 m., ... 63
18 pav. Luminor banko paskolų portfelio struktūra, 2015-2019 m. 64
19 pav. Pradelstų paskolų virš 90 dienų dinamika Luminor banke, 2015-2018 m. 66

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2016 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

2 piedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2017 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

3 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2018 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

4 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2019 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

5 priedas. Luminor banko būsto kredito paraiškos pavyzdys

SANTRAUPOS

BVP	Bendras šalies vidaus produktas
DCF	Diskontuotas pinigų srautas
EAD	Pozicijos vertes, esant įsipareigojimų neįvykdymui
ECB	Europos Centrinis Bankas
ECL	Tikėtinas kredito nuostolis
EIR	Efektyvioji palūkanų norma
EL	Tikėtinas nuostolis
ES	Europos sąjunga
LGD	Nuostoliai dėl įsipareigojimų neįvykdymo
LR	Lietuvos Respublika
PD	Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė
PIT LGD	Laiko momento nuostolio įsipareigojimų nevykdymo
PIT PD	Laiko momento įsipareigojimų nevykdymo tikimybė
POCI	Kredito rizikos sumažėjusios vertės
SICR	Reikšmingas kredito rizikos padidėjimas
TAS	Tarptautiniai apskaitos standartai
TFAS	Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai
VP	Vertybiniai popieriai

ĮVADAS

Temos aktualumas. Komerciniai bankai ir finansų įstaigos šalies ekonomikoje atlieka labai svarbų vaidmenį. Šios finansų institucijos veikia kaip tarpininkai ir sukuria rinkai naują kapitalą. Naujas kapitalas yra suteikiamas pertvarkant indėlius į paskolas. Bankai yra tarpininkai tarp rinkos dalyvių kurie turi laisvų pinigų bei nori juos investuoti ir kuriems reikia pinigų.

Bankai susiduria su įvairiomis rizikos rūšimis, pavyzdžiui, palūkanų normos, užsienio valiutos kurso, likvidumo, kredito ir pan. Tačiau kredito rizika turi didesnį poveikį banko pelningumui ir veiklos rezultatams. Didžiausią dalį banko pelno sudaro paskolų palūkanos, ne palūkanų pajamos ir investicijų grąža. Finansų įstaigų veikla yra nuolat prižiūrima Lietuvos banko kartu su Europos Centriniu banku ir šioms įstaigoms taikomi įvairūs reikalavimai, kad siekiant didesnio pelno bankai neprisiimtų didelės rizikos. Įstaigos, kurios skolina pinigus kitoms organizacijoms ar privatiems asmenims, turi turėti tvirtą ir veiksmingą kredito valdymo politiką. Pernelyg konservatyvūs sprendimai gali lemti potencialių naujų klientų praradimą, o prasta kontrolė ir stebėsenos procesai gali sukelti riziką pritraukti nuostolingus klientus. Lietuvoje nėra sukurtos vieningos kredito rizikos vertinimo ir valdymo sistemos, todėl kiekvienas bankas turi sukurti savo kredito rizikos vertinimo ir valdymo sistemą.

Sukelta humanitarinė COVID-19 krizė pakoregavo ne tik žmonių gyvenimus, bet ir viso pasaulio finansų įstaigas. Visame pasaulyje COVID-19 pandemija skaudžiai ir greitai smogė ekonomikai. JAV nedarbas 2020 m. pirmąjį pusmetį išaugo precedento neturinčiu greičiu. COVID-19 pandemija gali būti rimčiausias iššūkis finansų įstaigoms per beveik dešimtmetį, tačiau nuo 2008 metų krizės bankų nuosavo kapitalo rodikliai padidėjo ir dabar bankai yra labiau pasirengę atlaikyti tokius ekonomikos svyravimus.

Tyrimo problema. Atlikti tyrimai parodo, kad kredito rizika yra viena iš svarbiausių ir pagrindinių bankų bankroto iškėlimo priežasčių. Komercinių bankų bankrotai gali paveikti visos valstybės ekonomiką ir netgi sukelti finansų krizę. Todėl kiekvienam bankui reikalingas tinkamas ir efektyvus kredito rizikos valdymo modelis ir metodai.

Tyrimo objektas. Kredito rizikos vertinimas ir valdymas banke.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti kredito rizikos vertinimo ir valdymo teorinius aspektus ir įvertinti kredito rizikos valdymą Luminor bank A/S.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti kredito rizikos kontrolės ir vertinimo teorinius aspektus;
2. Pateikti kredito rizikos vertinimo ir valdymo banke metodologiją;
3. Atlikti kredito rizikos vertinimo ir valdymo Luminor Bank A/S analizę;
4. Aptarti Lietuvos finansų sistemos trūkumus ir pateikti rekomendacijas jos tobulinimui.

Tyrimo metodai. Rašant magistro darbą buvo naudojami šie tyrimo metodai: teorinėje dalyje naudojama mokslinės literatūros analizė, Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė, Lietuvos banko pranešimų analizė, Luminor bank AS finansinių ataskaitų ir pranešimų analizė, Bazelio bankų priežiūros

komiteto sprendimų, rekomendacijų ir gairių analizė, empirinėje dalyje atlikta statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, dinaminė analizė ir kt.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš trijų dalių. Pirmojoje darbo dalyje, išanalizavus mokslinę literatūrą, pateikiama rizikos teorinė analizė. Šiame skyriuje pateikiama rizikos samprata, rūšys, reikšmė, pagrindinės bankų rizikos, bankų rizikos vertinimo ir valdymo priemonės, apibūdinama kredito rizika ir jos poveikis finansų įstaigai bei COVID-19 pandemijos sukeltus padarinius finansų sistemai. Antroje dalyje, parengta kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodologija, kurioje aprašyti bei pagrįsti tyrimui pasirinkti metodai, analizuojami kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodai ir modeliai. Trečiojoje darbo dalyje pateikti atliktos analizės rezultatai, pritaikyti antroje dalyje pateikti kredito rizikos vertinimo ir valdymo modeliai skaičiuojant vieno iš didžiausių Lietuvoje veikiančių komercinių bankų bei apibendrinti gauti rezultatai ir skaičiavimai.

Magistro darbo praktinė reikšmė. Baigiamajame darbe atlikto mokslinio tyrimo rezultatai ir atlikti skaičiavimai leis įvertinti trečio pagal dydį Lietuvoje veikiančio komercinio banko Luminor bank A/S gebėjimą vertinti ir valdyti kredito riziką savo veikloje.

1. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1.Rizikos sampratos analizė

Rizika autorių yra įvairiai traktuojama. Pasak A. Balkevičiaus (2017, p. 15) „*terminas „rizika“ yra kilęs iš graikų k. žodžio ridsikon, ridsa – uola, skardis; įtalų k. risco – pavojus, grėsmė; prancūzų k. risque – grėsmė, rizikuoti.* Tarptautinių žodžių žodyne žodis *„rizika“ yra apibūdinamas kaip ryžimąsi veikti, žinant, kad yra tam tikra tikimybė nepasiekti tikslo arba ryžimąsi nepaisyti galimų neigiamų atsitiktinumo sukeltų padarinių kaip aplinkybes, kuriomis apsisprendimas imtis tam tikro veiksmo arba jo nesiimti gali nepasiekti tikslo arba nepateisinti vilčių*, *nepasisekimo tikimybė.“* Užsienio autoriai riziką dažniausiai apibūdina kaip užsibrėžto tikslo siekimas, žinant, kad yra tikimybė jo nepasiekti. Daugelis autorių ir ekonomistų riziką sieja su galimais nuostoliais. V. Bagdonas (1996, p. 21) riziką apibūdina kaip galimybę patirti tam tikroje srityje neigiamą įvykį ir taip patiriant nuostolius. Panašiai riziką apibūdina ir V. Lisauskas (1999, p. 25) teigdamas, jog *rizika yra nuostolių atsiradimo grėsmė*. Teigiama, kad rizika yra galimybė, jog faktiniai rezultatai skirsis nuo suplanuotų, verslo galimybės nebus panaudotos tinkamai, visu pajėgumu ir efektyviai arba visai liks nepanaudotos. Užsienio ekonomistai riziką traktuoja kaip būsimą neapibrėžtumą dėl nukrypimo nuo numatomo tikslo ar tikėtino rezultato. Rizika matuojama neapibrėžtumu, kurį investuotojas prisiima norint realizuoti pelną iš investicijos, tačiau rizika literatūroje ne visada siejama su nuostoliais.

Mokslinėje literatūroje nėra vieningo rizikos apibrėžimo, tačiau analizuojant skirtingų autorių apibrėžimus galima įžvelgti ir tam tikrus panašumus (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Rizikos sampratos apibrėžimai

Autorius	**Samprata**
V. Bagdonas (1996, p. 21)	*Rizika suprantama kaip galimybė patirti kokį nors negerą įvykį, tikimybė, grėsmė patirti nuostolį.*
A. Garškienė (1997, p. 25)	*Rizika – tai veiksmo, įvykio ar atsitikimo neįspėjamumas, lydimas galimų nuostolių arba naudos.*
J. Adams (2001, p. 11)	*Kiekybiškai neįvertinamas realus pavojus, rizika, tikėtina nelaimė arba rizikingos situacijos galimybė.*
A. S. Šapkin (2003, p. 18)	*Rizika – tai veikla, susijusi su neapibrėžtumo įveikimu neišvengiamo pasirinkimo procese, kuriame yra galimybė kiekybiškai ir kokybiškai įvertinti numatomo rezultato pasiekimų, nesėkmės arba nukrypimų nuo tikslo tikimybę.*
J. Čepinskis, D. Raškinis (2005, p. 24)	*Rizika gali būti apibrėžiama kaip nuostolių atsiradimo tikimybė, dispersija nuo matematinio vidurkio, tikimybė, kad faktinis rezultatas nesutaps su laukiamuoju.*

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

1 lentelės tęsinys

J. Mackevičius (2005, p. 26)	*Rizika – tai sprendimų priėmimo situacija, kurioje įmanomas galimų rezultatų kintamumas ir egzistuoja galimybė jiems kisti.*
D. Apgar (2007, p. 12)	*Rizika yra nuostolio ar netikėtų pokyčių, arba atvirkščiai – pelno ar pažangos, galimybė, visiškai kitokia nei tikimasi iš sprendimo arba veiklos.*
R. Tamošiūnienė, O. Savčuk (2007, p. 213)	*Rizika – tai grėsmė, kad įmonė nepasieks nustatytų tikslų tiek dėl neigiamų aplinkybių, tiek nesugebės pasinaudoti teikiamomis aplinkos galimybėmis.*
E. J. Vaughan, T. Vaughan (2008, p. 15)	*Rizika yra sąlyga, kurioje galioja neigiamo nuokrypio tikimybė nuo rezultatų, kurių tikimasi ar buvo tikėtasi.*
E. Buškevičiūtė, A. Leškevičiūtė (2008, p. 62)	*Rizika yra nepageidaujamo įvykio tikimybė, o draudimo veiklos riziką galima apibūdinti taip: nepageidaujamo draudiminio įvykio tikimybė.*
V. Kindurys (2011, p. 23)	*Rizika – tai įvykis, turintis neigiamų, nenaudingų ekonominių padarinių, kurių atsiranda tam tikru ateities (perspektyvos) momentu.*
Standartas ISO 31000 (2009)	*Rizika yra neapibrėžtumo dėl tikslų efektas, tiek pat lemiantis teigiamas, kiek ir neigiamas galimybes.*
The Risk Management Guide - Oxford English Dictionary	*Rizika yra didelė ar maža tikimybė, kad tam tikras pavojus sukels žalą ar nepalankų rezultatą.*

Šaltinis: parengta autorės, remiantis nurodytais šaltiniais

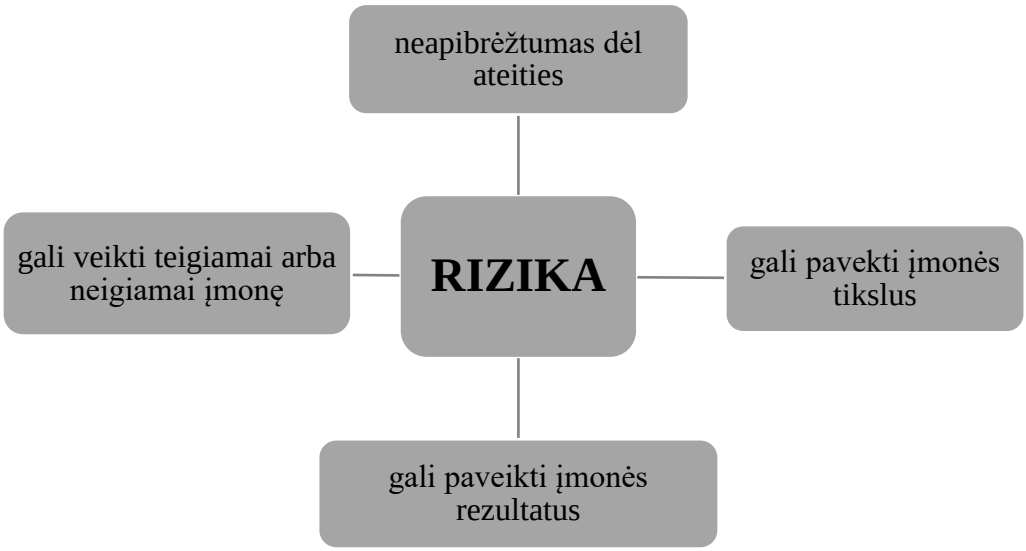
Išnagrinėjus įvairių autorių rizikos apibrėžimus, galima teigti, kad rizika dažniausiai apibūdinama finansiniu požiūriu kaip tikimybė, kad rezultatai arba faktinis pelnas skirsis nuo laukiamų rezultatų arba grąžos. Rizika apima galimybę prarasti dalį arba visą pradinę investiciją. Kiekybiškai rizika paprastai vertinama atsižvelgiant į istorinius ir praeities rezultatus. Finansuose standartinis nuokrypis yra bendras rodiklis, kuris susiję su rizika. Standartinis nuokrypis rodo turto kainų nepastovumą ir palygina kainas su ankstesniais vidurkiais per tam tikrą laikotarpį. Paprastai investavimo rizika galima valdyti suprantant rizikos pagrindus. Identifikavus riziką, kuri gali egzistuoti tam tikruose srityse ir žinant, kaip galima ją valdyti padeda investuotojams ir įmonių vadovams išvengti didelių nuostolių.

Kiekvienas iš mūsų kiekvieną dieną susiduria su rizika – ar tai vairavimo, vaikščiojimo gatve, kapitalo planavimo, investavimo ar kt. Investuotojo asmenybė, gyvenimo būdas ir amžius yra vieni iš svarbiausių veiksnių į kurios reikia atsižvelgti individualiems investicijų ir rizikos valdymo tikslams. Kiekvienas investuotojas turi unikalų rizikos profilį, kuris lemia jų norą ir gebėjimą atlaikyti riziką. Paprastai, didėjant investavimo rizikai, investuotojai tikisi didesnės grąžos, kuri kompensuotų šios rizikos prisiėmimą.

Dabartiniame pasaulyje rizika vyrauja kiekviename versle, todėl tampa vis svarbiau išmokti tinkamai ją valdyti. Daugeliui žinoma ir suprantama, kad rizika yra neatsiejama verslo veiklos dalis, kuri yra susijusi su galimomis įvykti nesėkmėmis, išlaidomis, nuostoliais ir pan. Prognozės rodo, kad ateityje dėl verslo konkurencijos yra didelė tikimybė atsirasti naujoms rizikos rūšims. Todėl vertinant tokį faktą,

kaip neišvengiamą rizikos ekonomikos elementą, labai svarbu nuolat vertinti riziką, tirti rizikos lemiančius veiksnius ir priežastis, bei sugebėti ją tinkamai valdyti, nes rizikos valdymo procesas yra sudėtingas ir daugelis mokslininkų negali sukurti vieno tinkamo rizikos valdymo metodo. Rizikos valdymo proceso metu, reikia nustatyti ne tik įvairias rizikos rūšis, atsiradimo tikimybę ir kt., bet ir įvertinti tokius dalykus, kaip prisiimtinos rizikos lygis, rizikos valdymo priemonės ir jos pasireiškimo pasekmės. Daugelis šiuolaikinių užsienio ekonomistų riziką nagrinėja kaip pelno šaltinį. Kadangi atlygio už riziką suvokimas yra didelė paskata organizacijų vadovams rizikuoti arba prisiimti didesnę riziką. Tačiau svarbu paminėti, kad atlygis, kaip dažnai nagrinėjama literatūroje, nėra išreiškimas vien tik pinigine forma. Atlygis dažnai gali būti teikiamas įvairiomis kitomis formomis, pavyzdžiui, pagarba, įvaizdis, reputacija, valdžia, savigarba, ir kt. Atlikus rizikos sampratos analizę, matome, kad daugelis šios srities mokslininkų riziką sieja su galimu pavojumi, nuostoliais, su tikslų nepasiekimo tikimybe, su grėsme, kad kokia nors ūkinė operacija ar įvykis gali neigiamai paveikti organizacijos dabartinę veiklą ir tolesnes jos galimybes siekiant užsibrėžtų tikslų. Anot V. Gronsko (1997, p. 22) rizika yra tam tikras neapibrėžtumas dėl ateities, kuris slypi pačioje rinkos ekonomikoje ir kuris gali daryti įtaką visai įmonės veiklai arba tam tikrai jo vykdomajai operacijai, kad tai neapibrėžtumas, nulemiantis nepalankius pokyčius dėl pelno praradimo. Nagrinėjant skirtingų mokslininkų rizikos apibrėžimus pažymėtina, kad A. Mackevičius (2005, p. 26) riziką sieja ne tik su nuostolių gavimo tikimybe, bet įtraukia ir dar vieną, ankščiau minėtą, rizikos požymį – sąryšis su tikslu. Jis riziką apibrėžia kaip tam tikrus nuostolius, susidariusius nepasiekus užsibrėžto tikslo.

Apjungiant įvairius rizikos apibrėžimus, galima išskirti keturis pagrindinius požymius (žr. 1 pav.)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

1 pav. Rizikos apibrėžimas pagal pagrindinius požymius

Apibendrinant galima teigti, jog rizika visada siejama su galimais nuostoliais, rezultatų nepasiekimo, teigiamais arba neigiamais padariniais įmonei. Kai kurie autoriai riziką sieja su ateities neapibrėžtumu bei pavojumi, tačiau dabartiniame pasaulyje kiekvienas iš mūsų susiduria su rizika, ne tik įmonės. Išnagrinėjus įvairių autorių rizikos apibrėžimus, galima teigti, kad rizika dažniausiai apibūdinama finansiniu požiūriu kaip tikimybė, kad rezultatai arba faktinis pelnas skirsis nuo laukiamų rezultatų ar grąžos. Kai kurie mokslininkai teigiamai apibūdina riziką ir pabrėžia, kad tai yra vienas iš pelno šaltinių.

1.2. Rizikos rūšys

Rizika dažnai naudojama skirtinguose kontekstuose, tačiau vis gi rizika yra tikimybė, kad rezultatas nebus toks, koks tikėtasi, ypač kalbant apie investicijų į finansus grąžą. Tačiau rizika skirstoma į skirtingas rizikos rūšys, dažniausiai į investicinę riziką, rinkos riziką, infliacijos riziką, verslo riziką, likvidumo riziką ir daugiau. Paprastai rizika traktuojama, kad asmuo arba kompanija gali prarasti dalį arba visą investiciją. Investuotojo kontekste rizika yra neapibrėžtumas, kurį investuotojas pasirengęs prisiimti dėl būsimos grąžos, kurios tikisi iš savo investicijų. Rizikos tolerancija yra rizikos lygis, kurį investuotojas nori prisiimti investuodamas ir paprastai jį lemia investuotojo amžius ir disponuojamų pajamų dydis.

Analizuojant mokslinę literatūrą negalima išskirti bendro rizikos klasifikavimo. Rizikos rūšys ir jų klasifikavimą lemia veiklos pobūdis ir kontekstas. Kiekvienas autorius savaip klasifikuoja rizikos rūšys ir negalima išskirti vieno bendro rizikos klasifikavimo.

Verslo rizika. Trumpai tariant, verslo rizika yra poveikis, kurį įmonė patiria dėl įvairių veiksnių, tokių kaip konkurencija, vartotojų pageidavimai ir kt. veiksniai, kurie gali sumažinti pelną arba kelią pavojų įmonės sėkmei. Kiekviena įmonė patekusi į rinką susiduria su verslo rizika, nes yra įvairių veiksnių, kurie gali neigiamai paveikti pelną ir netgi sukelti verslo žlugimą, įskaitant tokius dalykus kaip vyriausybės reglamentai ir bendras ekonomikos fonas. Savo ruožtu, verslo rizika taip pat skirstoma į kitas rizikos rūšys, kurias nagrinėja įmonės, įskaitant strateginę, operacinę, reputacinę ir kt. rizikos. Platesne prasme viskas, kas gali trūkdyti įmonės augimui, plėtrai arba paskatinti ją neįgyvendinti tikslų ar rezultatų, laikoma verslo rizika ir gali atsirasti įvairiais būdais.

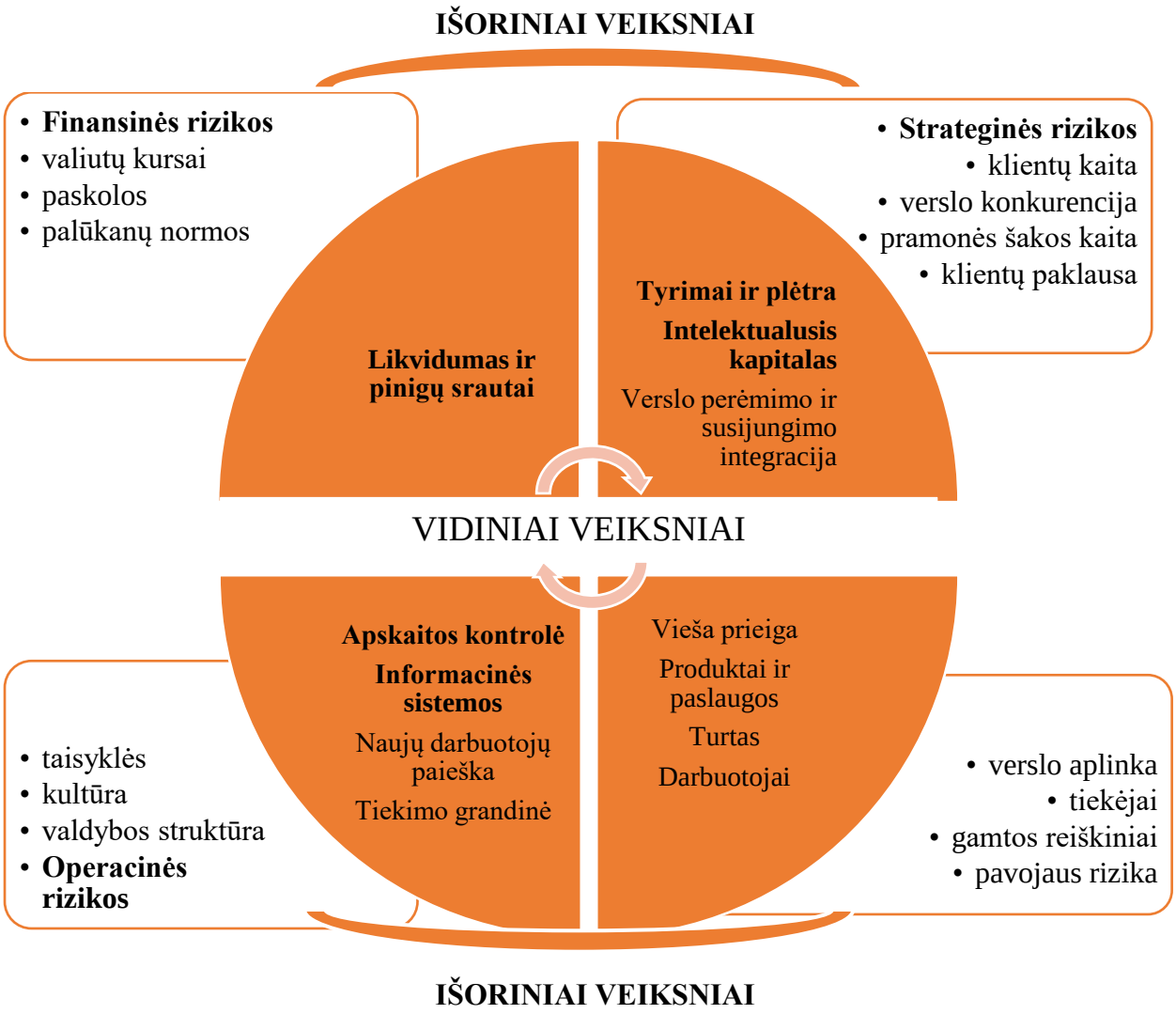
Nepastovumo rizika. Nepastovumo rizika, ypač investuojant, reiškia riziką, kurią gali patirti portfelis, vertės pokyčiai dėl nepastovumo (kainų svyravimai), pagrįsti jo vertės pokyčiais pagrindinis turtas – ypač akcijų, kurioms būdingas nepastovumas ir kainos svyravimai. Nepastovumo rizika dažnai nagrinėjama atsižvelgiant į prekybą pasirinkimo sandoriais, o tai paprastai kelia didesnę nepastovumo riziką dėl pačių pasirinkimo sandorių pobūdžio ir struktūros. Akcijoms dažnai suteikiami reitingai, kurie padeda investuotojams nustatyti, kurios akcijos gali būti labiau ar mažiau rizikingos.

Infliacijos rizika. Infliacijos rizika, kartais dar vadinama perkamosios galios rizika. Tai rizika, kad investicijos grynieji pinigai ateityje nebus tiek vertingi dėl infliacijos, keičiančios jos perkamąją galią. Infliacijos rizika visų pirma nagrinėja, kaip infliacija gali kelti pavojų arba sumažinti grąžą dėl mažėjančios investicijos vertės. Paprastai infliacijos rizika kelia susirūpinimą investuotojams, kurie turi skolos vertybinių popierių, pvz., obligacijų ar kitų didelių grynųjų pinigų investicijų. Nors infliacijos rizika investuotojams gali būti ne pagrindinis rūpestis, ji neabejotinai yra ir turėtų būti jų galvoje, kai kalbama apie pinigų srautus per ilgą laikotarpį investiciniuose subjektuose arba apskaičiuojant tikėtiną grąžą. Kuo ilgesni pinigų srautai, tuo daugiau laiko infliacija turi, kad paveikti faktinę investicijų grąžą ir sumažinti pelną.

Rinkos rizika. Rinkos rizika yra plati sąvoka, apimanti riziką, kad investicijų ar akcijų vertė sumažės dėl didesnių ekonominių pokyčių. Rinkos rizika skirstoma dar į kitas rizikos rūšys, įskaitant akcijų rizika, palūkanų normos rizika ar valiutos kurso rizika. Nuosavo kapitalo rizika patiriama kiekvienoje investavimo situacijoje, nes tai yra rizika, kad nuosavo kapitalo akcijų kaina sumažės ir dėl to bus patirti nuostoliai. Panašiai apibūdinama palūkanų normos rizika, tai rizika, kad obligacijų palūkanų norma didės, o tai sumažins pačios obligacijos vertę. Ir valiutos kurso rizika, taikoma užsienio investicijoms ir rizikai, patiriamai dėl valiutų keitimo kursų, arba, jeigu tam tikros valiutos, pvz. svaro, vertė pakyla arba mažėja, palyginti su eurų.

Likvidumo rizika. Likvidumo rizika kyla tada, kai turto ar vertybinių popierių negalima paversti grynaisiais pinigais (t.y. likviduoti) staigiai ir greitai, kad būtų galima išstumti ypač nepastovią rinką. Tokia rizika daro poveikį įmonėms, korporacijoms ar asmenims, galintiems grąžinti skolas nepatirdami nuostolių. Mažosios įmonės ar emitentai paprastai turi didesnę likvidumo riziką dėl to, kad jie gali nesugebėti greitai padengti savo finansinių įsipareigojimų. Iš esmės, jeigu asmuo arba įmonė negali apmokėti savo trumpalaikių įsipareigojimų jiems gali kilti likvidumo rizika.

Rizikos valdymo institutas analizuojant riziką, pateikia tokias rizikos rūšys: operacinė, finansinė, pavojaus ir strateginė. Pabrėžiama, kad kai kurios iš minėtų rizikos rūšių yra tiesiogiai veikiamos išorinių veiksnių: valiutų kursai, verslo konkurencija, pandemija, gamtos reiškiniai ir kt., kitas rizikos rūšys veikia vidiniai veiksniai: informacinės sistemos, darbuotojai, mokslininkų tyrimai ir kt. (žr. 2 pav.):

Šaltinis: cituota Coller, et. Al., 2008, p. 145

2 pav. Rizikos veiksniai

Apibendrinant galima teigti, jog kiekvienas autorius pateikia savo rizikos rūšiavimo ar grupavimo būdą. Pastebima, kad rizikos pobūdis skiriasi nuo organizacijos dydžio, strategijos, struktūros ir veiklos pobūdžio. Tai pat vienos rizikos pasikeitimas, kelia grėsmę kitoms rizikos rūšims. Kiekviena įmonė savo veikloje susiduria su įvairiomis rizikos rūšimis, svarbu teisingai identifikuoti tas rizikos rūšys, kurios būdingos būtent tai veiklai, taip įmonė galės tinkamai išmokti jas vertinti ir valdyti patiriant mažesnius nuostolius. Įmonėms bus paprasčiau įdiegti tinkamas rizikos vertinimo ir valdymo sistemas ir procedūras.

1.3. Rizikos vertinimas ir valdymas

Rizikos vertinimas yra kiekybinių ir kokybinių reikšmių analizė, siekiant įvertinti ir nustatyti galimas grėsmes organizacijos tikslams ir rezultatams. Rizikos vertinimo procesas apima rizikos identifikavimą, analizę ir vertinimą.

Daugelis užsienio ir lietuvių autorių rizikos valdymą apibūdina kaip organizacijoje nuolat vykstantis procesas, kuris apima procedūrų ir priemonių, skirtų nuostolio atsiradimo tikimybei ir įvykio metu atsiradusių nuostolių sumažinimui, numatymą bei tų procedūrų ir priemonių įgyvendinimą. Pasak L. Gudelytė ir M. Valužis (2012, p. 14) *rizikos valdymas – tai visoje organizacijoje vykstantis struktūrizuotas, nenutrūkstamas ir iš anksto suderintas procesas, kuris organizacijai padeda nustatyti ir įvertinti pavojus, turinčius įtakos organizacijos tikslams, taip pat leidžiantis priimti teisingus sprendimus dėl tam tikrų veiksmų ir sprendimų. Teisingas ir efektyvus rizikos valdymas organizacijoje padeda pasiekti užsibrėžtus tikslus ir sumažina galimus nuostolius*. Rizikos valdymas tai procesas, kuris turi apimti rizikos identifikavimą, įvertinimą, sumažinimą iki priimtino lygio ir priimtino rizikos lygio palaikymas.

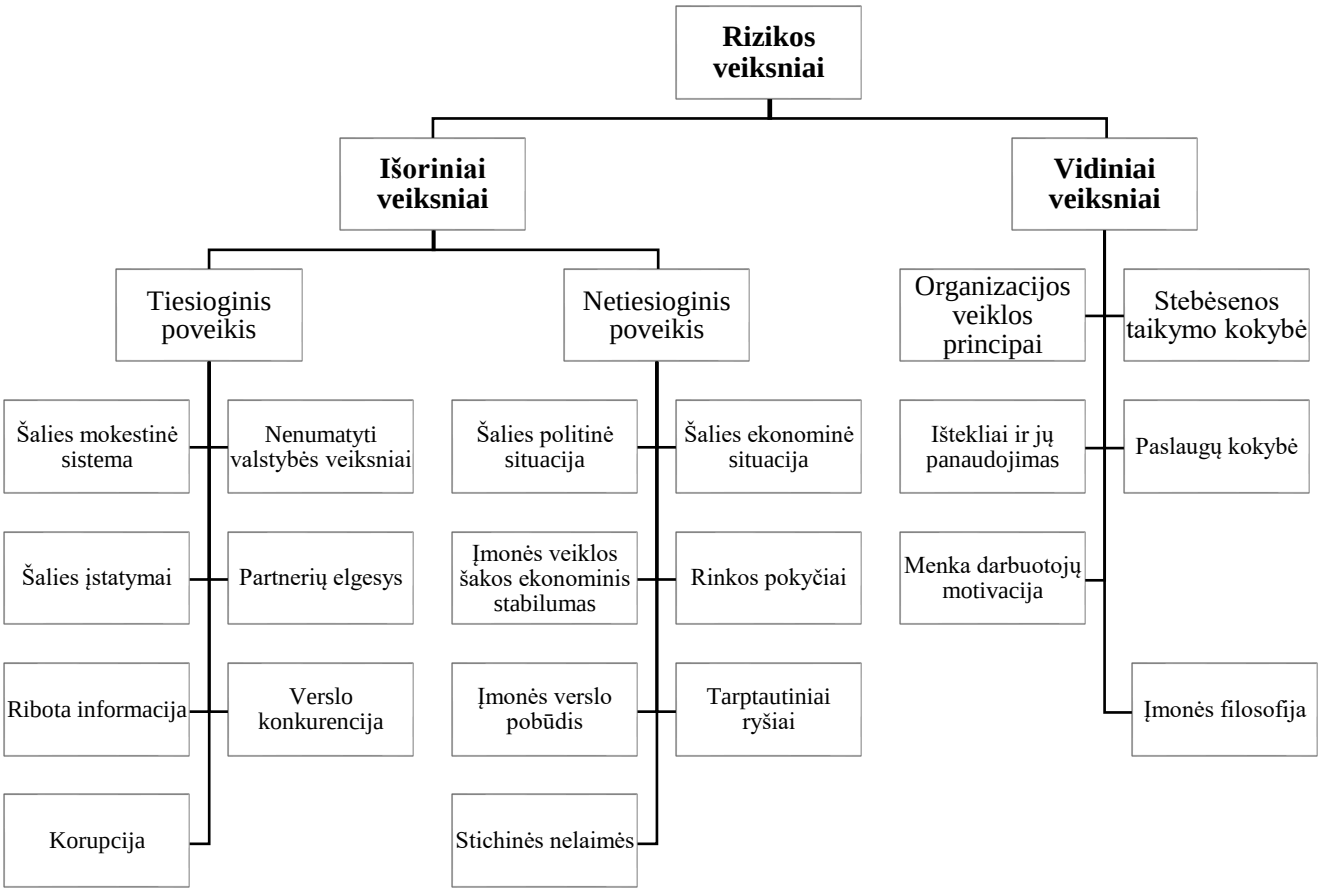
Rizikos valdymas yra procesas, kurį naudoja investuotojai ir įmonės, kad sumažintų riziką įvairiomis aplinkybėmis. Rizikos valdymas gali svyruoti nuo investavimo į mažos rizikos vertybinius popierius iki portfelio diversifikavimo. Investuotojams rizikos valdymą gali sudaryti portfelių balansavimas arba diversifikavimas su įvairiomis didelės ir mažos rizikos investicijomis, įskaitant akcijas ir obligacijas. Atrodo, kad bendra taisyklė yra ta, kad kuo įvairesnės investicijos, kurios laikomos daugiau ar mažiau rizikingomis, tuo labiau valdomas portfelis ir investicija tampa mažiau rizikinga. Yra įvairių strategijų, kurias įmonės ir asmenys taiko, kad išvengtų per didelės rizikos. Rizikos vengimas yra dažniausiai įmonių naudojama strategija. Rizikos vengimo pavyzdys galėtų būti - vadovų sprendimas nepirkti naujos gamyklos, jeigu rizika verslui yra didesnė už naudą (kurią, matyt, bendrovė nustatė atlikdama sąnaudų ir naudos analizę).

Įmonės gali mažinti riziką. Be to, tokios strategijos, kaip rizikos mažinimas siekia sumažinti rizikos poveikį, o ne visiškai jų išvengti. Pavyzdžiui, visiems žinoma kompanija „Coca Cola“ galėtų išvengti produkto atšaukimo dėl sveikatos priežasčių, atlikdama savo produkto patikrinimą prieš pateikdama ją į prekybą vartotojams.

Rizikos perdavimas taip pat laikoma kaip strategija, kuria siekiama sumažinti riziką perduodant ją kitai šaliai, kurios pavyzdys gali būti draudimas. Juridinis arba fizinis asmuo gali perduoti žalos ar nuostolių riziką pastatui ar kitam turtui sumokėdamas draudimo įmoką ir apsisaugodamas nuo nuostolių jeigu turtas bus sunaikintas.

Rizikos veiksnius, kurie gali daryti įtaką įmonei galima suskirstyti į išorinius ir vidinius. Anot A. Balkevičiaus (2017, p. 41) išoriniai veiksniai apima sąlygas, kurių įmonė negali pakeisti, bet turėtų įvertinti, nes jos daro įtaką įmonės ekonominiams rodikliams. Valstybės politikos ir valdymo struktūros stabilumas teigiamai veikia šalies ir kiekvienos įmonės ekonomikos plėtotę. Didelę reikšmę turi šalies mokesčių ir teisinė sistema, ekonominius santykius reguliuojantys ir reglamentuojantys įstatymai bei norminiai aktai, lemiantys įvairaus lygio sprendimus. Vidiniai veiksniai apima veiksnius, kurie yra kontroliuojami įmonės viduje, pavyzdžiui, strategijos kūrimas, limitų nustatymas, procedūrų tvirtinimas,

sprendimų priėmimas, išteklių panaudojimo kontrolė, veiklos organizavimo principai, paslaugų kokybės kontrolė, darbuotojų motyvacija. Anot A. Valackienės (2012, p. 206) išorinius ir vidinius veiksnius galima suskirstyti taip (žr. 3 pav.):

Šaltinis: cituota A. Valackienė, 2012, Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas.

3 pav. Rizikos veiksniai

Iš 3 pav. galima matyti, kad didžioji dalis pateiktų rizikos veiksnių gali daryti tiesioginę arba netiesioginę įtaką rizikos padariniams. Organizacijai rizikos valdymo procese svarbu identifikuoti veiksnį, kuris daro didžiausią poveikį įmonei ir ieškoti galimybių mažinti riziką iki priimtino lygio, bei numatyti rizikų veiksnių valdymo priemones.

Apibendrinant galima teigti, jog rizikos vertinimas apima kiekybinių ir kokybinių reikšmių analizę, siekiant įvertinti ir nustatyti galimas grėsmes organizacijos tikslams ir rezultatams. Rizikos vertinimo procesas apima rizikos identifikavimą, analizę ir vertinimą. Daugelis užsienio ir lietuvių autorių rizikos valdymą apibūdina kaip organizacijoje nuolat vykstantis procesas, kuris apima procedūrų ir priemonių, skirtų nuostolio atsiradimo tikimybei ir įvykio metu atsiradusių nuostolių sumažinimą.

1.4. Bankų pagrindinės rizikos

Įstaigos, kurios teikia finansines paslaugas yra reikšmingos organizacijos dėl savo įtakos visai šalies ekonomikai bei visuomenei. Dėl šios priežasties šių institucijų veikla turi būti griežtai reglamentuojama ir prižiūrima. Lietuvoje finansinių įstaigų priežiūrą vykdo Lietuvos bankas ir Europos centrinis bankas. Lietuvos bankas prižiūrint finansų rinką, remiasi rizika pagrįstos priežiūros veiklos modeliu. Priežiūros institucija savo išteklius sutelkia į svarbiausius finansų rinkos dalyvius, kurios teikia finansines paslaugas gyventojams ir gali kelti riziką vartotojams.

Bankai yra pelno siekiančios organizacijos, todėl jų pagrindinis veiklos tikslas uždirbti kuo didesnį pelną. Pasak A. Lileikienė ir J. Martinienė (2005, 71 p.), įmonės siekis gauti didžiausią galimą pelną yra tikimybė patirti didesnius nuostolius. Teigiama, kad komercinių bankų veiklos rizika apima tikimybę, kad bankas gaus mažesnį pelną nei buvo suplanavęs. Todėl L. Ramanauskienė ir E. Čaplinskienė (2003, p. 130) pabrėžia, kad tinkamo pelno ir rizikos santykio pasirinkimas yra viena iš svarbiausių banko problemų.

1.4.1. Bankų rizikos rūšys

Bankas ekonomikoje yra sudėtingas verslo subjektas. Šiame sektoriuje rizikos spektras yra daug platesnis nei kitose verslo subjektuose, o tai yra dėl bankų veiklos pobūdžio – pinigų skolinimas kitiems rinkos dalyviams. Žinoma, kad bankai veikia su gyventojų patikėtomis lėšomis, jas skolinant. Tačiau bankai įpareigoti bet kada grąžinti kliento prašymu pinigus, nepaisant sutartyje nustatytų terminų. Dėl to kyla likvidumo ir rinkos rizikos rūšys. Taip pat, skolinant pinigus susiduriama su kredito rizika, kurios nėra, pavyzdžiui, kitose verslo šakose. Be to, bankai kelia sisteminę riziką, kai vieno iš jų žlugimas sukelia padidėjusią kitų bankų žlugimo tikimybę, o kelių (ypač didelių) bankų bankrotas gali sutrikdyti visos ekonomikos veikimą. Todėl ne tik bankai, bet ir kitos įmonės bei privatūs asmenys yra gyvybiškai suinteresuoti užtikrinti tinkamą bankų rizikos valdymo sistemos veikimą ir apriboti jos atsiradimą bankuose. Bankų rizika apibrėžiama kaip banko nustatytų tikslų nepasiekimo grėsmė, pavyzdžiui, optimizuojant pelną taip užtikrinant veiklos saugumą. Bankų rizika prilygsta įvykių, darančių neigiamą poveikį banko padėčiai ir jo plėtros perspektyvoms, tikimybei. Pasak T. Cicirko (2021, p. 20), bankų rizika vertinama kaip neapibrėžtumas, kuris turi finansinių pasekmių dėl veiksmų, kurių bankas imasi, kad būtų pasiekti tikslai, kartu išlaikant tikėtiną saugumo ir likvidumo lygį. Yra labai sunku išskirti vieną universalų ir visuotinai pripažintą bankų rizikos apibrėžimą. Analizuojant bankų rizikos rūšys galima rasti daug skirtingų autorių suformuluotų apibrėžimų. Iš jų paprastai galima išskirti dvi grupes: priežiūros institucijų ir mokslininkų apibrėžimai, kurie analizuoja bankų riziką, o priežiūros institucijų apibrėžimai grindžiami institucijų suformuluotais tyrimais, gairėmis ir reglamentais. Bankų riziką galima klasifikuoti įvairiais būdais ir galima sudaryti ilgą bankams kylančių rizikos rūšių sąrašą, tačiau išnagrinėsime pagrindines bankų rizikos rūšys (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Pagrindinės bankų rizikos rūšys

Rizika	Samprata
Kredito rizika	rizikos tipas, kai yra prarandamos pajamos arba patiriami nuostoliai dėl suprastėjusios skolininko finansinės padėties ar įmonės bankroto, kitaip tariant, kai skolininkas negali mokėti už paskolą įmokų ir palūkanų.
Likvidumo rizika	rizikos tipas, kai yra tikimybė, kad finansų įstaiga neturės pakankamai lėšų vykdyti savo finansinius įsipareigojimus, dažniausiai trumpalaikius. Negalės greitai ir staigiai paversti savo turtą grynaisiais pinigais.
Palūkanų normos rizika	rizikos tipas, kad gali pasikeisti rinkos palūkanų norma, dėl to gali sumažėti investicijų į finansines priemones vertė. Bendrasis palūkanų normos pakilimas gali neigiamai paveikti fiksuotų pajamų investicijas.
Rinkos rizika	rizikos tipas, kuris gali nuolat keistis, priklausant nuo tokių rinkoje vykstančių procesų kaip: palūkanų normos, valiutų kursų kaita, ekonominiai pokyčiai, finansinių priemonių kainų pokyčiai ir kt. Šis rizikos tipas priklauso nuo makroekonominių rodiklių.
Kapitalo rizika	rizikos tipas, kai yra tikimybė prarasti investuotas lėšas. Šis rizikos tipas yra glaudžiai susiję su konkrečios finansinės priemonės rinkos savybėmis.
Valiutos kurso rizika	rizikos tipas, kai yra tikimybė, kad investavus lėšas į užsienio valiuta išleistas finansines priemones, grąža gali stipriai sumažėti dėl užsienio valiutos kurso pokyčio.
Infliacijos rizika	rizikos tipas, kartais yra vadinama perkamosios galios mažėjimo rizika. Esant infliacijai, kyla paklausą turinčių vartojimo prekių ir paslaugų kainos, o tai savaime mažina pinigų perkamąją galią, vadinasi, už tą pačią pinigų sumą galima nusipirkti mažiau prekių. Šis rizikos tipas yra itin aktualus neinvestuotoms lėšoms, jei pasirinktos investicijos pelningumas yra mažesnis negu infliacija.
Pasirinkimo rizika	rizikos tipas, kai priimamas pagrįstas sprendimas investuoti į atitinkamą finansinę priemonę, tačiau rezultatas po kurio laiko gali neatitikti lūkesčių.
Reinvestavimo rizika	rizikos tipas, kai investuojant į fiksuoto pajamingumo finansines priemones, pavyzdžiui, obligacijas, tikslas yra turėti pastovias pajamas, tačiau visada egzistuoja rizika, kad pasibaigus terminui nebebus galimybės pakartotinai investuoti gaunamas lėšas į tokio paties pelningumo finansines priemones.
Teisinis reguliavimas	rizikos tipas, kad šalyje, kurioje buvo investuota, pasikeis teisinis reguliavimas, dėl to, sumažės investicijų pelningumas arba bus prarastas investuotas kapitalas. Tai lemia prekybos rinkoje taisyklių ir įstatymų pakeitimai, jie gali paveikti kaip investicijų apmokestinimą, taip ir atsiskaitymo bei nuosavybės reglamentavimą
Investavimo laiko pasirinkimo rizika	rizikos tipas, kuris susiję su netinkamai pasirinktu investavimo laikotarpiu. Tai rizika prarasti investicijų grąžą dėl blogai pasirinkto laiko investuoti į finansines priemones.
Sisteminė rizika	rizikos tipas, kai viena institucija, pavyzdžiui, finansų maklerio įmonės arba kredito įstaigos, negali laiku vykdyti įsipareigojimų, kas gali sukelti grėsmę visos šalies finansiniam stabilumui.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

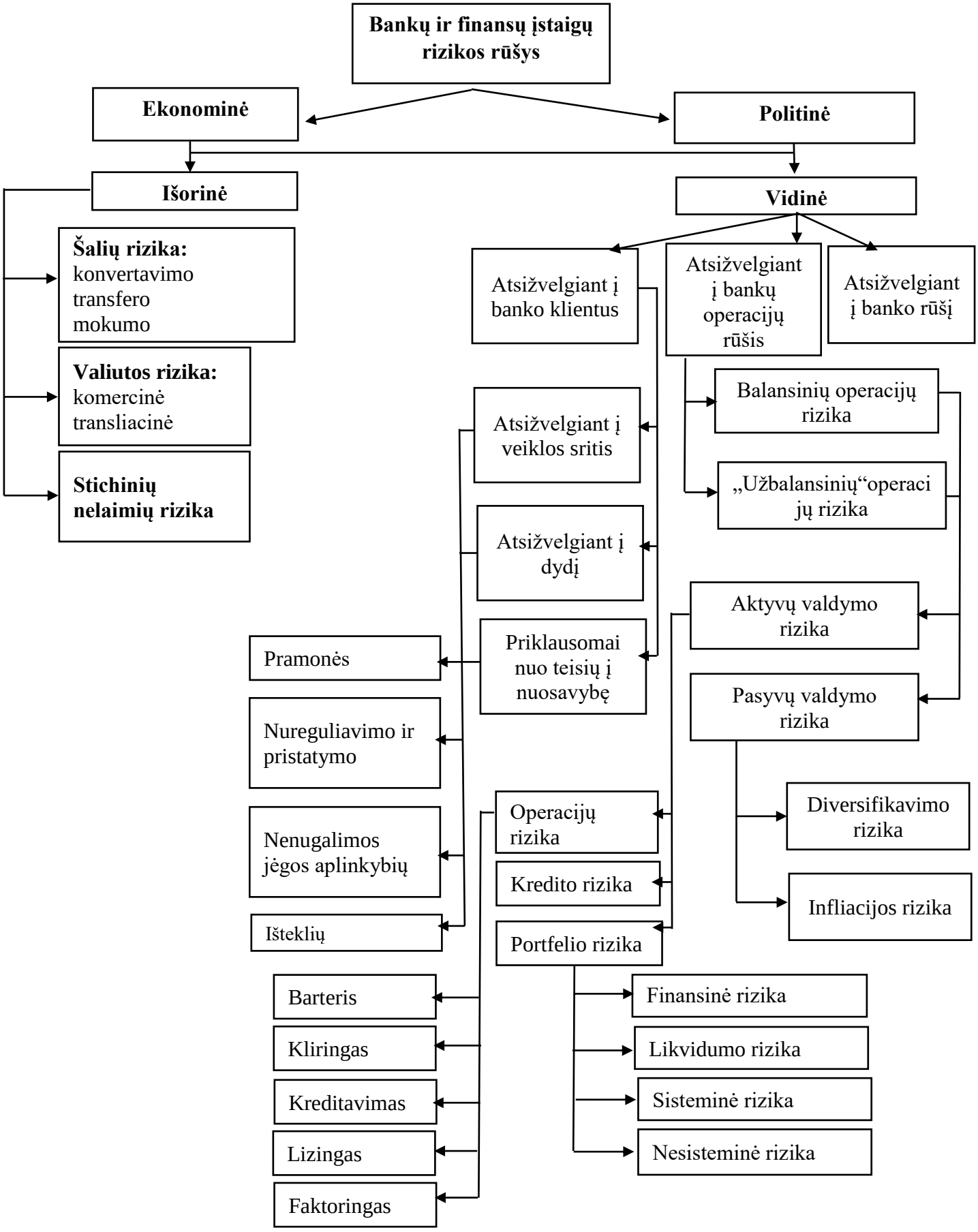
Kai kurie ekonomistai pabrėžia, kad per ateinantį dešimtmetį gali atsirasti naujų rizikų, su kuriomis susidurs bankai – modelio rizika, kibernetinio saugumo rizika ir kt.

Modelio rizika. Didėjanti bankų priklausomybė nuo verslo modeliavimo reikalauja, kad rizikos valdytojai geriau suprastų ir valdytų modelio riziką. Nors apie nuostolius dažnai nepranešama, modelio klaidų pasekmės gali būti ekstremalios. Pavyzdžiui, didelis Azijos bankas (PJSC Asian-Pacific Bank) prarado 4 mlrd. dolerių, kai taikė palūkanų normų modelius, kuriuose buvo neteisingos prielaidos ir duomenų įvedimo klaidos. Šios rizikos mažinimas turi apimti griežtas gaires ir procesus, skirtus modeliams kurti ir tvirtinti, taip pat nuolatinę jų stebėseną ir tobulinimas.

Kibernetinio saugumo rizika. Dauguma bankų apsauga nuo kibernetinių atakų jau nukentėjo ir patyrė nemažai nuostolių. Tačiau manoma, kad kibernetinis saugumas ateityje tik didės ir reikalaus vis didesnių išteklių. Kadangi bankai saugo vis daugiau duomenų apie savo klientus, kibernetinių atakų poveikis greičiausiai toliau didės.

Vadovai turi pasirūpinti ir pasirengti naujų rizikų atsiradimui, keiti strategijas, rizikos valdymo politiką ir savo veiklos modelius, kad būtų galima valdyti bet kokią naują rizikos rūšį.

Bankų verslas yra vienas iš rizikingiausių verslo šakų. Manoma, kad jeigu komerciniai bankai būtų tinkamai suderinę turtą ir įsipareigojimus (palūkanų normų sąlygos, valiutos kursų ir kt.) vienintelė rizika, su kuria susidurtų bankas, būtų kredito rizika. Tačiau toks suderinimas būtų praktiškai neįmanomas ir bet kuriuo atveju labai apribotų banko pelno galimybes. Kai tik turtas viršija įsipareigojimus, atsiranda likvidumo rizika. Kai abiejų balanso pusių straipsnių palūkanų normos sąlygos skiriasi atsiranda palūkanų normos rizika. Daugelis bankų rizikų yra tarpusavyje susijusios. G. Ševčenko, L. Ustinovičius, ir R. Balcevič (2010) atlikus bankų rizikų analizę pateikia tokią banko veikloje dažniausiai aptinkamų rizikos rūšių klasifikaciją (žr. 4 pav.):

Šaltinis: cituota G. Ševčenko, L. Ustinovičius, R. Balcevič, 2010

4 pav. Bankų rizikos

Apibendrinant galima teigti, kad bankų verslas yra vienas iš rizikingiausių verslo šakų. Manoma, kad jeigu komerciniai bankai būtų tinkamai suderinę turtą ir įsipareigojimus (palūkanų normų sąlygos, valiutos kursų ir kt.) vienintelė rizika, su kuria susidurtų bankas, būtų kredito rizika. Bankas savo veikloje susiduria su įvairiomis rizikos rūšimis: kredito, likvidumo, palūkanų normos, rinkos, kapitalo, valiutos kurso, infliacijos, pasirinkimo, reinvestavimo, teisinis reguliavimas, investavimo laiko pasirinkimo ir sisteminė rizikos. Bankų rizika apibrėžiama kaip banko nustatytų tikslų nepasiekimo grėsmė, pavyzdžiui, optimizuojant pelną taip užtikrinant veiklos saugumą. Bankų rizika prilygsta įvykių, darančių neigiamą poveikį banko padėčiai ir jo plėtros perspektyvoms, tikimybei.

1.5. Bankų rizikos vertinimo ir valdymo priemonės

Bankams ypatingai svarbu vertinti ir valdyti riziką. Atlikus bankų rizikos rūšių analizę, galima išskirti tris pagrindines banke rizikos grupes: finansinės rizikos (yra skirstomos į kredito, rinkos ir likvidumo rizikos), operacinė ir kapitalo rizika. Literatūroje finansinės rizikos vertinimas apima banko valdomo turto (paskolos ir vertybiniai popieriai) bei turto keliamų rizikų aptikimą ir atsirandančių nuostolių analizė. Remiantis Baselio II-ojo ir III-ojo susitarimų rekomendacijomis, dėl bankų kapitalo pakankamumo, kurias bankai turi taikyti savo kasdieniniame rizikos valdymo procese, finansinė rizika skirstoma į rinkos, kredito ir likvidumo rizikas. Operacinei rizikos rūšiai būdingi vidinių ir išorinių procesų tinkamos kontrolės ir veiksmingo valdymo užtikrinimo, potencialių nuostolių įvertinti uždaviniai. Nors šį rizikos rūšis nėra priskiriama prie finansinių rizikų, jį vis tiek yra labai svarbi rizikos dalis, nes yra stipriai susijusi su kitomis rizikos rūšimis. Bankuose operacinė rizika dažniausiai valdoma nustatant kapitalo pakankamumą, mažiau rizikingų projektų finansavimas ir investicijų diversifikavimas. Kapitalo rizika kartais vadinama kaip banko mokumo rizika. Šis rizikos tipas parodo, ar bankas realizavus visą savo turtą bus pajėgūs atsiskaityti su visais kreditoriais ir uždaryti savo finansinius įsipareigojimus. Kapitalo rizikos valdymas pilnai priklauso nuo banko turto valdymo ir turto kokybės.

Bankuose rizikos valdymas traktuojamas kaip procesas, kuriuo metu siekiama banko akcininkams ir darbuotojams neviršijant priimtinos rizikos maksimizuoti savo pelną, nes kaip jau yra žinoma, bankai yra pelno siekiančios institucijos. Komerciniams bankams be galo svarbu tinkamai valdyti kredito riziką. Kredito rizika dažniausiai apibrėžiama kaip galimybė, kad banko skolininkas arba sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų pagal sutartas sutarties sąlygas. Kredito rizikos valdymo tikslas – maksimaliai padidinti banko pagal riziką pakoreguotą grąžos normą, išlaikant kredito rizikos poziciją pagal priimtinus parametrus. Bankai turi valdyti kredito riziką, būdingą visam paskolų portfeliui, taip pat atskirų kreditų ar sandorių riziką. Bankai taip pat turėtų atsižvelgti į kredito rizikos ir kitų rizikų santykį. Veiksmingas kredito rizikos valdymas yra labai svarbus visapusiško požiūrio į rizikos valdymą komponentas ir būtinas ilgalaikei bet kurios bankų organizacijos sėkmei.

Kredito rizikos valdymas bankų versle, tai procesas, kuris apima rizikos nustatymą, vertinimą, matavimą, stebėseną ir kontrolę. Tai apima galimų rizikos veiksnių nustatymą, jų pasekmių vertinimą, veiklos, susijusios su nustatytais rizikos veiksniais, stebėjimą ir kontrolės priemonė, kuriomis siekiama užkirsti kelią nepageidaujamam poveikiui arba jį sumažinti, nustatymą. Šis procesas taikomas banko strateginėje ir veiklos sistemoje.

Galutinai nėra išspręsta, kaip turi būti įvertintos finansinės rizikos. Didžiausias progresas yra rinkos rizikos vertinimo srityje, kur naudojamas patikimas vertinimo metodas Monte Carlo, mums žinomas kaip testavimas nepalankiomis sąlygomis. Tai yra toks skaičiavimo metodas, kuris atliekamas naudojant kompiuterinius pagrįstus statistinius modelius, kai daug kartų taikoma atsitiktinio dydžio imtis statistiniams skaičiavimams.

Didžiausios problemos ir nesutarimai yra kredito rizikos vertinime, nes iki šiol nėra nustatyta pagal kokius kriterijus geriausiai įvertinti šią riziką. Šiuo metu bankuose naudojami tris metodai: aktuarinis (nuostolių) modelis, struktūrinių modelių pagrįsta metodologija ir makroekonominis modelis. Bankai yra socialiai svarbios institucijos visuomenei, nes priima ir saugo gyventojų pinigus. Vien tik sėkmingas priežiūros institucijos vertinimas nepakankamas, bankui svarbi ir reputacija. Dėl to, šios institucijos privalo viešai skelbti savo finansines ataskaitas, kad jos būtų prieinamos visiems rinkos dalyviams. Finansinėse ataskaitose yra pateikiama išorės auditoriaus išvada dėl banko pateikiamų duomenų patikimumo, kas leidžia suprasti, kad banko pateikta informacija parodo tikslią ir teisingą informaciją. Bankams yra taikomi riziką apibūdinantys normatyvai, kurių turi laikytis ir skelbti viešai. Šiuo metu pagrindiniai Lietuvoje veikiančių komercinių bankų galiojantys veiklos riziką apibūdinantys normatyvai yra:

- kapitalo arba nuosavų lėšų reikalavimai. Visi veikiantys Lietuvoje bankai privalo turėti pakankamai kapitalo netikėtiems nuostoliams padengti. Lietuvos bankas nustatė tokius nuosavų lėšų reikalavimus:
    - bendro kapitalo pakankamumo koeficientas – 8%. Banko skaičiuotino kapitalo ir turto, taip pat nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis;
    - I lygio kapitalo pakankamumo koeficientas – 6%. Banko I lygio kapitalo ir turto, taip pat nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis;
    - I lygio nuosavo kapitalo rodiklis – 4,5%. Banko I lygio nuosavo kapitalo ir turto, taip pat nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis.
- kapitalo rezervų reikalavimai.
    - kapitalo apsaugos rezervo reikalavimas – 2,5%. Priežiūros įstaigos nustatyto reikalavimo tikslas yra įpareigoti bankus, kad jie sukauptų papildomą kapitalą nenumatytiems nuostoliams padengti ir toks reikalavimas taikomas visiems ES veikiantiems bankams;

- spec. anticiklinio kapitalo rezervo reikalavimas. Finansų įstaigų priežiūros institucija turi teisę savo nuožiūra nustatyti spec. anticiklinio kapitalo rezervo dydį konkrečiam bankui ar finansų įstaigai ar visai grupei, taip sumažindama netvaraus augimo riziką. Priežiūros įstaiga apsaugo bankų sektorių ir visą ekonomiką nuo kreditavimo burbulo;
- kiti svarbūs įstaigų rezervo reikalavimai. Priežiūros įstaigos nustatyto reikalavimo tikslas yra įpareigoti bankus sukaupti papildomą kapitalą nuostoliams dėl banko finansinių sunkumų poveikio ES ir tam tikrai vietinei finansų rinkai padengti. Šis reikalavimas nustatomas individualiai iki 2% pagal riziką įvertinto turto.

- likvidumo reikalavimai. Veikiantys bankai turi turėti pakankamai likvidžiojo turto. Jis reikalingas tam, kad esant nepalankioms sąlygoms bankai per 30 dienų sugebėtų padengti grynąjį netenkamų pinigų srautą. Padengimo likvidžiuoju turtu rodiklis neturi būti žemesnis kaip 100% - banko likvidus turtas neturi būti mažesnis negu grynasis netenkamų pinigų srautas per 30 kalendorinių nepalankiausių sąlygų laikotarpio dienų;
- didelių pozicijų reikalavimas. Pozicija vienam skolininkui arba skolininkų grupei, suteiktos paskolos dydis negali viršyti 25% banko reikalavimus atitinkančio kapitalo arba 150 mln. Eurų, atsižvelgiant į tai, kuris dydis yra didesnis.

Lietuvos bankas savo nuožiūra gali nustatyti ir kitus normatyvus, kurie neprieštarauja Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijų ir ES direktyvų.

Apibendrinant svarbu paminėti, kad bankai yra veikiami įvairių rizikos rūšių, šių finansų įstaigų rizikos skiriasi priklausomai nuo vietos, laiko, vidinių ir išorinių aplinkybių, naudojamų skaičiavimo metodų ir kt. Įvairios pasaulio institucijos siekia padėti bankams teisingai valdyti rizikas, nes bankai yra svarbios šalies institucijos. Analizuojant banko rizikas galima teigti, kad rizikos rūšys tarpusavyje yra susijusios, nes atsiradus vienai rizikos rūšiai, pasikeitimai liečia visų rizikos rūšių, todėl bankams labai svarbu surasti balansą ir tinkamai valdyti visas kilusias rizikas savo veikloje.

1.6. Kredito rizikos valdymo banke teoriniai aspektai

Kaip buvo išnagrinėta aukščiau, daugelis mokslininkų teigia, jog kredito rizika yra įsipareigojimų nevykdymo tikimybė, kad skolininkas negalės įvykdyti savo įsipareigojimų pagal sutartį dėl kažkokių aplinkybių. Rizika kyla tada, kai skolininkas negali grąžinti paskolos dėl patirtų finansinių sunkumų ar kitų priežasčių. Siekiant sumažinti galimus nuostolius dėl nepatikimų klientų, bankai turėtų būti pasirengę visapusiškai įvertinti kiekvieną klientą atskirai kredito rizikos požiūriu (Mileris, 2009). Teigiama, kad kredito rizika yra svarbiausia iš visų bankų rizikų (V. Valvonis, 2003 ir kt.)

Kredito rizikos valdymas yra viena labiausiai aptarinėjamų temų užsienio šalyse ir Lietuvoje (F. Jasevičienė ir V. Valvonis, 2003). Bazelio banko priežiūros komitetas atkreipia dėmesį į tai, kad liberalizuotas skolinimas, blogas kredito portfelių valdymas, ekonomikoje vykstantys pokyčiai gali

sukelti didelių problemų finansų įstaigoms (V. Valvonis, 2004). Tai yra pagrindinė priežastis, kodėl bankams svarbu pasirinkti tinkamas priemones, procedūras ir metodus, kad būtų galima veiksmingai valdyti kredito riziką. Daugelis mokslininkų sutinka, kad tinkamas kredito rizikos valdymas gali sumažinti rimtų problemų tikimybę bankuose (Rutkauskas, Stankevičienė, 2006, Boguslauskas, Mileris, 2009). Svarbu įvertinti, ar konkrečios paskolos rizika daro poveikį visam portfeliui. Yra daug ir įvairių kredito rizikos vertinimo modelių, juos mes apžvelgsime žemiau.

V. Valvonis (2004) savo tyrimuose akcentuoja, kad kredito rizikos valdymas bankuose prasideda dar iki paskolos suteikimo. Bankas prieš išduodant naują kreditą iš kliento turi surinkti visą informaciją, kad tinkamai įvertinti kredito riziką.

3 lentelė. Rizikos valdymo etapai

Etapas	**Apibūdinimas**
Pirmas etapas	Šis etapas apima rizikos atsiradimo priežasčių numatymą ir rizikos identifikavimą.
Antras etapas	Šis etapas apima rizikos vertinimą.
Trečias etapas	Šis etapas apima rizikos valdymą, kuriame bankas privalo rinktis: priimti riziką, sumažinti arba vengti.
Ketvirtas etapas	Šis etapas apima rizikos auditą.

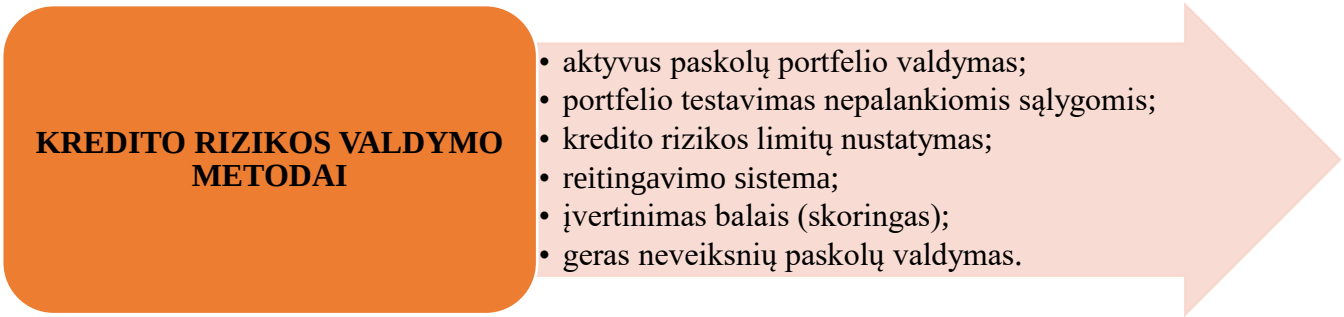
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tinkamai pasirinktas kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo modelis leidžia bankams ir kitoms organizacijoms teisingai, nepatiriant didelių nuostolių valdyti kredito riziką. Autorės D. Jurevičienė (2015) teigimu, rizikos valdymas apima:

- rizikos identifikavimas – pavojingų sričių identifikavimas, kur gali atsirasti rizika, vienas iš svarbiausių etapų valdant kredito riziką;
- nuostolio dėl rizikos išmatavimas – pinigine išraiška;
- rizikos valdymo instrumentų pasirinkimas – limitų nustatymas, rizikos vengimas, rizikos perkėlimas, rizikos kompensavimas.

D. Vengraitis (2013) analizuojant kredito rizikos valdymą, išskiria tokias kredito rizikos valdymo strategijas: aktyvi ir pasyvi strategija. Bankas, laikantis aktyvios strategijos, gali aktyviai keisti paskolų portfelio parametrus siekiant maksimizuoti savo pelną iš paskolų. Pasyvios strategijos esmė – bankas iš anksto apriboja kredito riziką ir valdo ją sumažindamas sumas, kurias skolina blogiems klientams, taikydamas limitus, naudojant paskolos užtikrinimo priemones, reikalauja turėti didesnį pradinį įnašą, rizikingiems klientams gali būti taikoma ir kita kainodara. Analizuojant V. Valvonio, F. Jasevičienės,

bei kitus užsienio autorius ir atliktus tyrimus, galima pateikti tokius svarbiausius ir populiariausius bankų naudojamus kredito rizikos valdymo metodus (žr. 5 pav.).

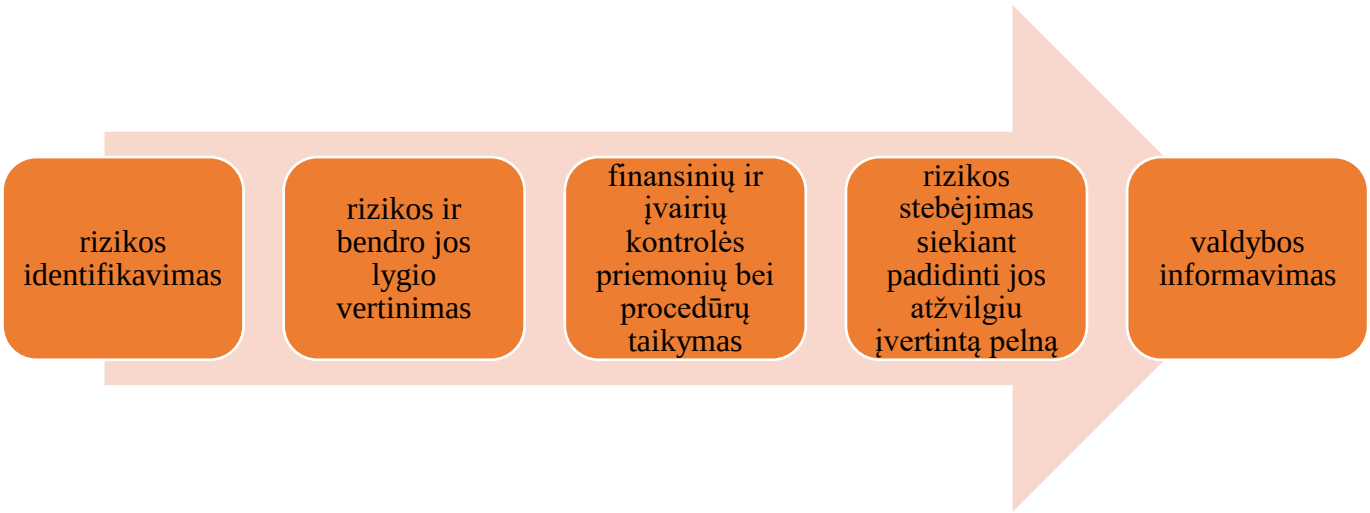

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

5 pav. Kredito rizikos valdymo metodai

D. Vendraitis (2013, p. 297) sako, kad *vienas iš būdų valdyti paskolų neatsiskaitymo tikimybę ir rizikingumą yra kredito reitingų naudojimas.* Tai yra kiekvienos paskolos priskyrimas tam tikrai rizikos grupei, matematiniais skaičiavimais įvertinus jos kredito rizikos sudedamąsias dalis. F. Jurevičienė (2015, p. 71) teigia, kad vienas iš būdų valdyti kredito riziką yra paskolos monitoringas. Kreditų monitoringas yra administravimo ir rizikos valdymo proceso dalis. Kai kurie užsienio autoriai pabrėžia, kad paskolų grąžinimo užtikrinimo priemonės yra laikomas kaip kredito rizikos valdymo metodas. Kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonės gali būti: hipoteka (turto įkeitimas), laidavimas, garantija ir kiti prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai. Bankai turi įvertinti kiekvieną paskolą, kad nekiltų rizikos, jog paskolos gavėjas neįvykdys savo finansinių įsipareigojimų ir nebus pajėgus mokėti įmokas ir palūkanas.

Anot V. Valvonio (2006) veiksmingas kredito rizikos valdymas banke prasideda nuo tinkamo rizikos įvertinimo. Kredito rizikos vertinimas ir valdymas apima 6 paveiksle pavaizduotus aspektus:

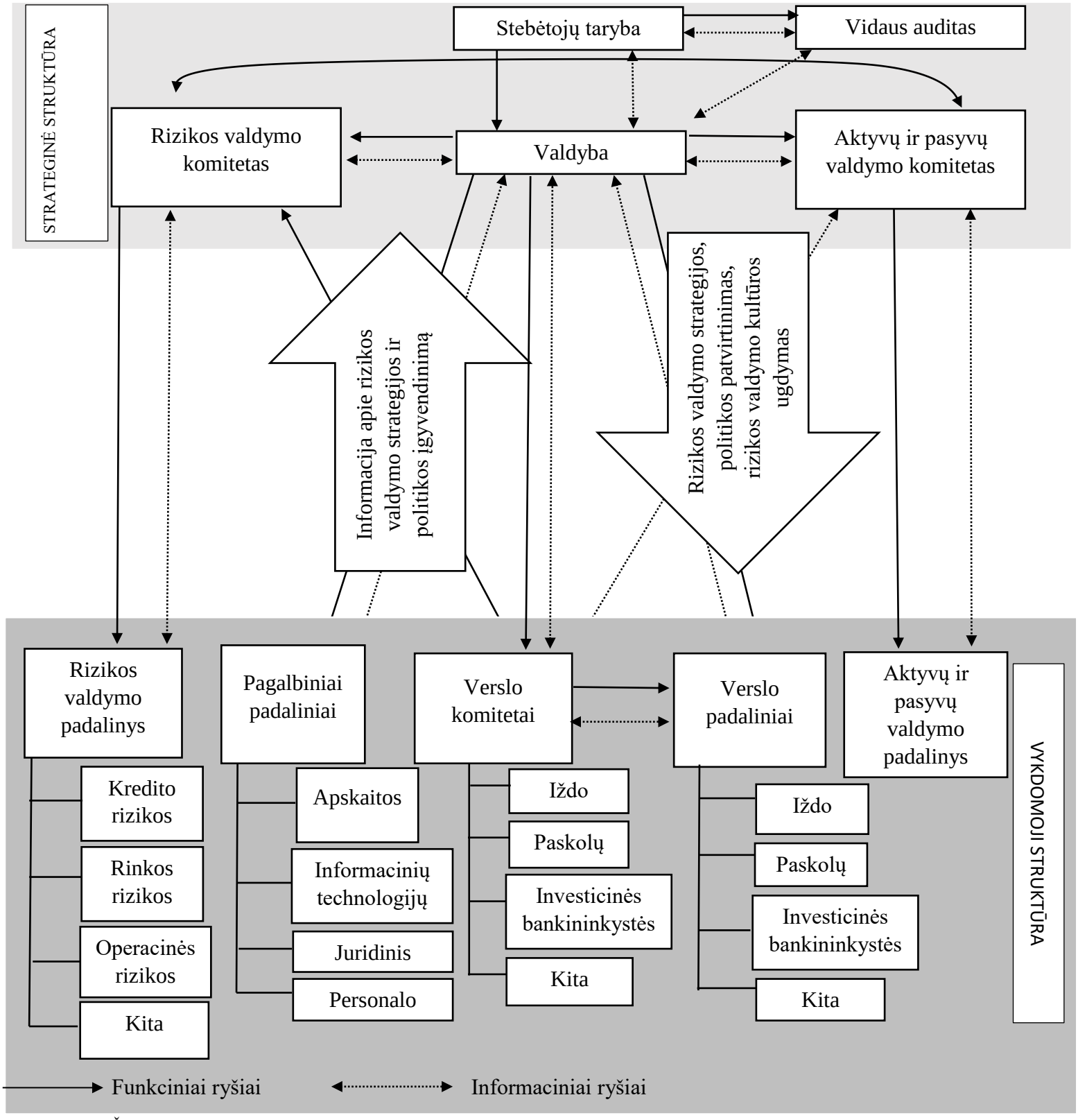
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

6 pav. Kredito rizikos vertinimo ir valdymo pagrindiniai aspektai

Kiekvienos įmonės, taip pat ir banko, rizikos valdymo organizacinės struktūros gali būti skiriamos į dvi dalys (Ramos ir kt., 2000):

- *Strateginė struktūra – banko stebėtojų taryba, banko valdyba, rizikos valdymo komitetas. Šių organų pagrindinė funkcija valdant riziką yra numatyti rizikos valdymo strategiją ir politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti;*
- *Vykdomoji struktūra – tai banko struktūriniai padaliniai. Pagrindinės jų funkcijos yra įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką. (Ramos ir kt. 2000)*

Siekiant veiksmingo kredito rizikos valdymo banke, strateginė ir vykdomoji struktūros visada privalo keistis informacija. Už aiškią viziją kaip turi būti valdoma riziką banke atsakinga strateginės struktūros organai, vykdomosios struktūros organai turi informuoti strateginės struktūros organus, kaip yra įgyvendinama rizikos valdymo strategija. Vykdomosios struktūros organai gali teikti rekomendacijas strateginės struktūros organams, kaip galima pagerinti rizikos valdymą. Bankams ypač svarbu, kad visi darbuotojai suprastų rizikos valdymo ir vertinimo būtinumą. Dažniausiai aptinkama rizikos valdymo organizacinė struktūra pavaizduota 7 pav.

Šaltinis: cituota V. Valvonis. Rizikos valdymas banke

7 pav. Rizikos valdymo organizavimas banke

Rizikos valdymo organizacinė struktūra bankuose skiriasi priklauso nuo teikiamų paskolų, jų dydžio, sudėtingumo, valdymo bei veiklos ypatybių. Kaip galima matyti iš 7 pav., kredito rizikos valdymas pradedamas nuo banko stebėtojų tarybos. Pasak V. Valvonio, *veiksmingas kredito rizikos*

valdymas priklauso ne tik nuo banko veiklos, bet ir nuo visos banko grupės. Valdant kredito riziką, svarbu nepamiršti, kad rizikos yra susijusios. Veiksmingą kredito rizikos valdymo sistemą apima kredito rizikos valdymo strategiją, kredito rizikos limitų sistemą, politiką, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą, kurie leidžia kontroliuoti banko prisiimamą nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti didžiausio pagal ją įvertinto pelno. Priemonės, kuriomis siekiama veiksmingo kredito rizikos valdymo, kiekvienas bankas pasirenka pats, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus ir tikslus.

Apibendrinant galima pabrėžti, kad kredito rizikos valdymas yra viena labiausiai aptarinėjamų temų užsienio šalyse ir Lietuvoje. Bazelio banko priežiūros komitetas atkreipia dėmesį į tai, kad liberalizuotas skolinimas, blogas kredito portfelių valdymas, ekonomikoje vykstantys pokyčiai gali sukelti didelių problemų finansų įstaigoms (V. Valvonis, 2004). Tai yra pagrindinė priežastis, kodėl bankams svarbu pasirinkti tinkamas priemones, procedūras ir metodus, kad būtų galima veiksmingai valdyti kredito rizika. Veiksmingas ir efektyvus kredito rizikos valdymas banke prasideda nuo tinkamo rizikos įvertinimo.

1.7. Kredito rizikos vertinimas ir valdymas po COVID-19 pandemijos

Dėl pandemijos sukeltų nuostolių viso pasaulio bankai turėjo staigiai pertvarkyti savo kredito sprendimo priėmimo metodus. COVID-19 pandemija yra humanitarinė krizė, kuri vis dar veikia žmonių gyvenimus ir pragyvenimo šaltinius visame pasaulyje. Daugelis verslų pasaulyje buvo priverstas užsidaryti savaitėms ir mėnesiams ir taip liko be pagrindinių pajamų. Nuo 2020 m. liepos pabaigos visame pasaulyje buvo patvirtinta daugiau kaip 14 mln. susirgimo atvejų, virusas atėmė daugiau nei 600 000 žmonių gyvybes. Priemonės, kurių imtasi siekiant suvaldyti virusą ir išgelbėti žmonių gyvybes sustabdė pasaulio ekonomiką. Dabar panaikinus apribojimus ir kai kurioms įmonėms vėl pradėjus veikti, skolinančios įstaigos susiduria su nauja ir nepažįstama aplinka, kurioje jos turi vertinti ir valdyti kredito riziką. Naujoje kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodikoje bankai įžvelgia skirtingą krizės poveikį skirtingiems ekonomikos sektoriams ir subjektams bei daugiau dėmesio skiria atskirų namų ūkių ir įmonių finansiniams ir verslo modeliams.

Žala įmonėms ir pasaulio ekonomikai kasdien tampa vis labiau matoma. Ekonomistai prognozuoja didelius pasaulio BVP susitraukimus. Antrąjį ketvirtį, kai daugelyje šalių buvo nuimti apribojimai, Europos Centrinio banko (ECB) vertinimu, euro zonos BVP susitraukimas bus apie 13 proc. Tikimasi, kad ekonomikos atsigavimas bus lėtas, o vartotojų išlaidos ir verslo investicijos bus ženkliai mažesnės. ECB numato, kad 2020 m. euro zonos BVP apskritai susitrauks apie 8,7 proc.

Mokslininkų teigimu, dabartinė finansų sistema yra geriau pasirengusi greitam krizių valdymui nei per ankstesnes krizes. Bankų kapitalo padėtis yra daug stipresnė, iš dalies dėl reguliavimo reformų, įgyvendintų po 2008-2009 m., pasaulinės finansų krizės. Finansų įstaigos šiuo metu išlaiko gerokai

aukštesnius pagrindinio I lygio kapitalo rodiklius ir turi didesnius atidėjinių padengimo rodiklius neveiksnioms paskoloms nei per ankstesnes krizes (žr. 8 pav.)

Neveiksnių paskolų padengimo koeficientas, %

Prancūzija		*Vokietija*		*Italija*		*Ispanija*	
2008	**2019**	**2008**	**2019**	**2008**	**2019**	**2008**	**2019**
43.8	**50.2**	**38.3**	**39.0**	**40.3**	**53.7**	**31.0**	**42.9**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal ECB, EBA, Italijos bankas, Ispanijos bankas ir kt.

8 pav. Neveiksnių paskolų padengimo koeficientas

Kitas stabilizuojantis veiksnys COVID-19 pandemijos valdyme yra tendencija atšaukti dividendų išmokėjimą, kurį neseniai paragino daugelis reguliavimo institucijų visame pasaulyje, įskaitant Europos Centrinį banką. Pasaulio centriniai bankai taip pat pasiūlė didelę paramą krizės metu. Kaip jau buvo minėta, prasidėjus COVID-19 pandemijai viso pasaulio bankai turėjo peržiūrėti kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodus, tuo tarpu ir Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai. Tačiau kodėl bankuose naudojami kredito rizikos valdymo metodai per kelias dienas tapo neveiksmingais? Taip yra dėl to, kad dauguma bankuose naudojamų modelių buvo pagrįsti istoriniais praėjusio dešimtmečio duomenimis, kurie neatspindi dabartinės aplinkos, nes tokia pandemija pasaulyje yra kažkas naujo ir neįprasto. Pirmiausias dalykas, kurių ėmėsi Lietuvos Vyriausybė yra fiskalinės priemonės. Pagalbos priemonės sušvelninti humanitarinės krizės padarinius įgyvendina Lietuvos bankas kartu su Europos Centriniu Banku. Pasak Lietuvos banko valdybos pirmininko V. Vasiliausko, *bankų sektorius turi sukaupęs pakankamus rezervus nuosmukiui atlaikyti.* Lietuvos bankų asociacijos nariai pirmojo karantino metu pasirašė moratoriumą dėl laikino kredito įsipareigojimų atidėjimo privatiems klientams. Šis moratoriumas, kuriam pritarė ir Lietuvos bankas, galiojo nuo 2020 m. balandžio 20 d. iki liepos 1 d., vėliau buvo pratęstas iki 2020 m. rugsėjo 30 d. Juo bankai buvo įsipareigoję, nekeisdami sutarties sąlygų ar palūkanų, suteikti galimybę visiems privatiems klientams būsto paskolų įmokas atidėti iki 12 mėn. Lietuvoje 2020 m. kovo mėn. įvestas karantinas smarkiai pakoregavo iki šiol stebėtas kreditavimo tendencijas. Dėl padidėjusios rizikos buvo įžvelgtos tendencijos visuose bankuose įvesti griežtesni kredito įstaigų skolinimo sąlygos, bei smarkiai sumažėjo pasirašytų naujų sutarčių vertė. Labiausiai sumažėjo įmonėms suteiktos paskolos, bei namų ūkiams, nes įvestas karantinas visiškai sustabdė kai kurių verslo šakų veiklą.

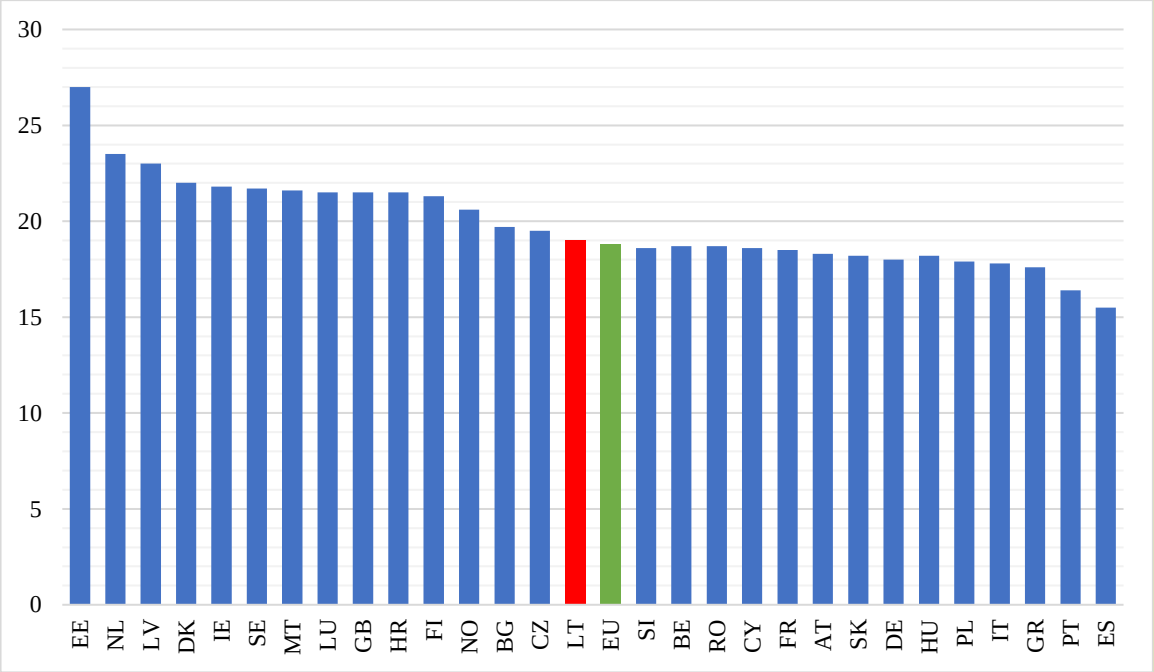
Dabartinės krizės metu kreditingumo vertinimo pokyčiai pagal sektorius ir subsektorius skiriasi nei ankstesnėmis krizėmis. Kai kurios pramonės šakos, pvz. maisto produktų platintojai, krizės metu sekėsi daug geriau, nes stengėsi patenkinti didėjančią paklausą. Kiti sektoriai, pvz. telekomunikacijos ir vaistai buvo mažai paveikti. Tačiau tam tikriems sektoriams, pvz. turizmo, transporto ir sveikatingumo

buvo daug iššūkių. Vis dėlto, bankai norėdami tinkamai įvertinti kreditingumą krizės metu turi ne tik analizuoti sektorius ar subsektorius, bet ir vertinti atskirus skolininkus, kadangi kiekvienos įmonės verslo modelis gali labai skirtis, nors ir subsektorius yra vienodas. Pavyzdžiui, kai kurios įmonės stipriai išplėtė internetinę veiklą ir stipraus nuosmukio dėl COVID-19 nepajuto, sunkiau buvo toms įmonėms, kurios neturėjo internetinių parduotuvių. Todėl bankai vien iš subsektorių analizės negali daryti išvados ar konkretus skolininkas turės nemokumo problemų. Be to, įprastas kredito rizikos vertinimas pasikeitė iš esmės. Žinoma, kad kai kurie bankai pavasarį nuodugniai turėjo peržiūrėti savo kreditavimo procesus. Buvo imtasi griežtų reikalavimų naujoms paskolos, nustota vertinti ir kredituoti rizikingus subjektus, tokius kaip turizmo, aviacijos, restoranų ir kt. Jeigu anksčiau bankai išduodant ar pertvarkant paskolas vertino praeities duomenys 6 ar 12 mėn. pajamas, atėjus pandemijai jau turėjo vertinti ateities rezultatus ir kaip skolininkui pavyks generuoti pastovias pajamas. COVID-19 iššūkiai Lietuvos ekonomikai:

- Lietuvos finansų sistemai rizikų kelia disbalansai Šiaurės šalyje;
- namų ūkiams prarandant pajamas, bus sunkiau vykdyti savo finansinius įsipareigojimus, sumažės naujų paskolų išdavimas;
- Lietuvoje veikiančios įmonės susidurs su likvidumo iššūkiais;
- bus paveiktas bankų sektoriaus atsparumas ir pelningumas. Kadangi suprastės skolininkų finansinė būklė ir nuo to gali prastėti bankų turto kokybė;
- nekilnojamojo turto rinkoje galimi nuosmukiai arba pakilimai.

Bankuose paskolos būstui įsigyti sudaro daugiau kaip 40 proc. viso paskolų portfelio. Pagal Lietuvos banko skaičiavimus, dėl COVID-19 bus paveikta penktadalis būsto paskolų vertės (1,7 mlrd. Eur). Manoma, jeigu karantinas užsitęs ilgiau, bus paveikta dar didesnė būsto paskolų dalis. Pagal Lietuvos banko atliktus testavimus manoma, kad apie 80 proc. bankų patirtų nuostolių bus patirta dėl verslo klientų. COVID-19 pasekmės per kelis mėnesius nuo pandemijos pradžios paveikė ketvirtadalį įmonių paskolų, nes daug sektorių buvo priversti visiškai stabdyti savo veiklą, dėl to įmonėms tapo sunkiau valdyti savo finansinius įsipareigojimus. Dėl to buvo koreguojamas darbuotojų darbo užmokestis, paskolų grąžinimo terminai, mažinamas darbuotojų skaičius ir kt. Manoma, kad ir pasibaigus karantinui dalis Lietuvos įmonių bus priversti bankrutuoti arba iš esmės keisti veiklos modelį. Tai lems dėl COVID -19 pandemijos pasikeitę gyventojų įpročiai, pavyzdžiui, apsipirkimas internetu, maisto užsakymas į namus ir kt. Pagal Lietuvos banko skaičiavimus ir atliktą analizę, bankų paskolos iš paveiktų sektorių (apgyvendinimo, maitinimo, prekybos, pramogų ir kt.) sudaro apie 9 proc. viso bankų paskolų portfelio. Iš transporto ir gamybos sektoriaus paskolos sudaro apie 50 proc. visų paskolų, o šis sektorius yra paveiktas dėl trūkinėjančių atsiskaitymų ir gamybos proceso. Tačiau Lietuvos prognozės, palyginus su kitomis ES šalimis yra teigiamos, nes Lietuvoje veikiančių bankų paskolų verslui portfelyje yra santykinai didesnė užstatu užtikrintų paskolų dalis.

Banko ekonomistai teigia, kad Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai yra gerai pasirengę atlaikyti tokio pobūdžio krizes, nes iki COVID-19 pandemijos dirbo labai pelningai, palyginus su kitomis ES šalimis ir bankų kapitalo pakankamumo rodiklis buvo aukštas ir siekė ES vidurkį (žr. 9 pav.)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal LB pateiktus duomenis

9 pav. Lietuvoje veikiančių komercinių bankų kapitalo pakankamumo rodiklis, proc.

Atėjus krizei Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai nesustabdė paskolų išdavimo, tačiau pradėjo taikyti griežtesnius reikalavimus, norint gauti paskolą. Bankai atsisakė finansuoti rizikingas sritis, kurios buvo uždarytos ir negalėjo vykdyti savo veiklos. Teigiamas kliento profilis buvo tas namų ūkis, kuris dirba nepaveiktoje aplinkoje dėl COVID-19 pandemijos (IT, maisto gamyba, formacijos gamyba ir t.t.). Griežčiau bankai pradėjo skolinti klientams, kurie gaudavo pajamas iš šių verslo sričių:

- naftos gamyba ir susijusios paslaugos;
- su aviacija ir ją susijusios paslaugos;
- kelionės ir turizmas (t.y. trumpalaikė nuoma);
- apgyvendinimo paslaugos (viešbučiai).

Apibendrinant galima drąsiai teigti, jog COVID-19 pandemija paveiks kiekvienos įmonės rezultatus. Mokslininku teigimu, sukelta humanitarinė krizė stipriai paveiks visą pasaulį. Įmonės turės pertvarkyti savo veiklos modelius, bankai išduodant naujas paskolas turės dar griežčiau vertinti įmonių ar namų ūkio finansines galimybes. Tačiau be abejo galime teigti, kad šios krizės akivaizdoje, bankai yra labiau pasirengė, atlaikyti tokius ekonomikos nestabilumus nei per 2008-2009 metų finansų krizę.

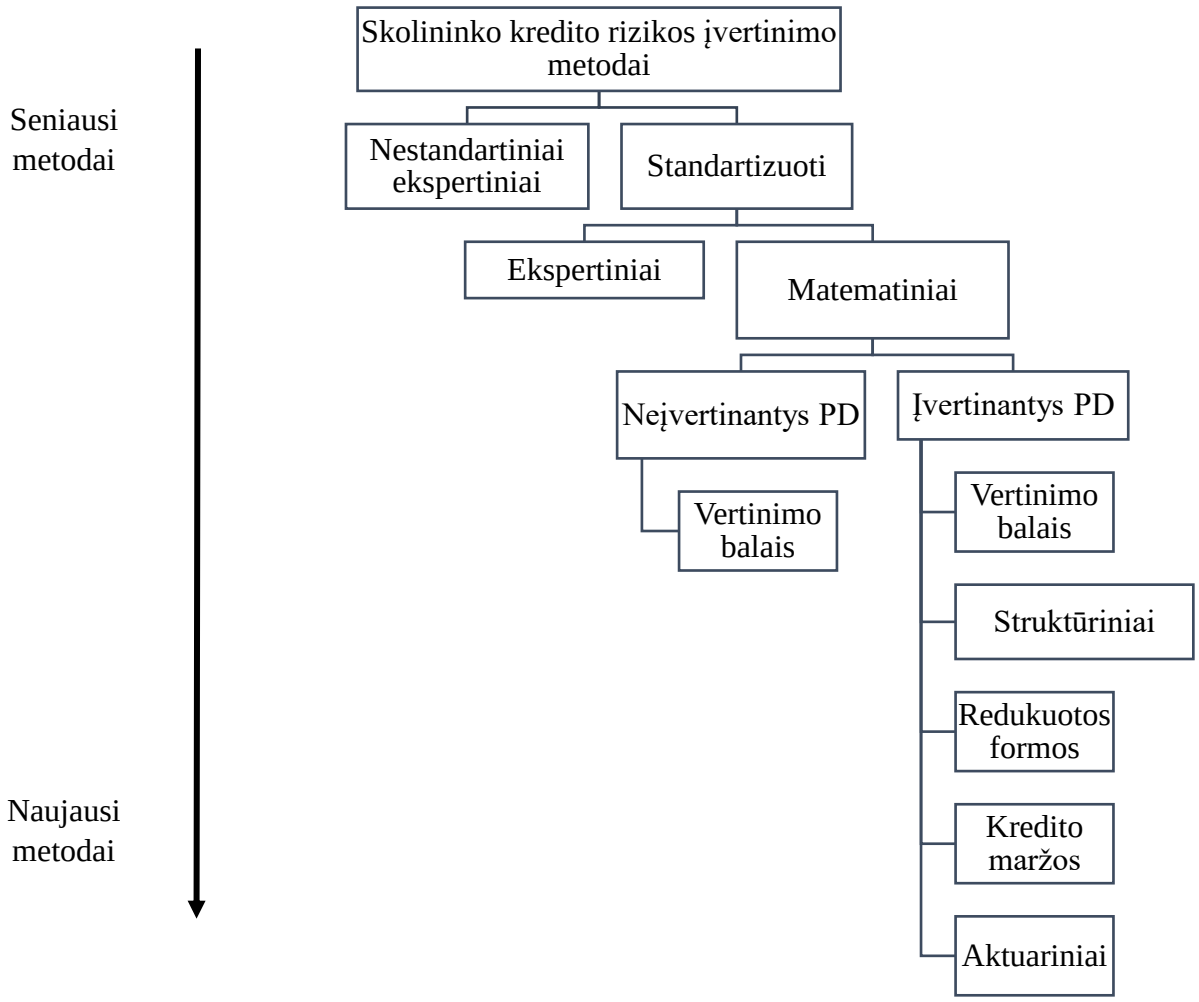
2. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO BANKE METODOLOGIJA

Empirinis tyrimas atliktas, atsižvelgiant į D. Vengraičio (2013) išvardintus pagrindinius bankuose naudojamus kredito rizikos vertinimo rodiklius. Rizikos valdymas bankuose yra procesas, kurio reikia siekti optimizuoti rizikos ir grąžos santykį. Šio proceso pagrindinis tikslas – įvertinti riziką, kad ji būtų analizuojama, nuolat stebima ir kontroliuojama. Rizikos valdymo srityje paprastai laikomasi keturių etapų:

- laiku identifikuoti sritis, kuriose gali atsirasti rizika;
- įvertinti rizikos laipsnį: tai galėtų apimti ne atskiro kliento rizikos vertinimą, bet ir konkrečiam sektoriui ar pramonei būdingos rizikos peržiūrą;
- subalansuoti rizikos ir grąžos santykį;
- sukurti tinkams stebėsenos ir kontrolės procedūras banke.

2.1. Kredito rizikos vertinimo banke rodikliai

Kaip jau buvo paminėta aukščiau, kredito rizikos vertinimas bankams yra vienas iš svarbiausių ir pagrindinių dalykų. Bankai privalo užtikrinti, kad skolininkas galėtų sumokėti savo įmoką už paskolą dar prieš išduodant kreditą (Naringa Mandalaa & Fransiscus, 2012). V. Valvonis išskiria tokius skolininko kredito rizikos vertinimo metodus ir jų raidą (žr. 10 pav.):

Šaltinis: cituota V. Valvonis (2006). Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke

10 pav. Skolininko kredito rizikos raida ir metodai

Aukščiau pavaizduoja schema neapima visų kredito rizikos vertinimo metodų, bet leidžia susipažinti su pagrindinėmis jų klasėmis. Pastebima, kad dabar didelę įtaką rizikos vertinimui daro įvairūs ekonometriniai laiko eilučių bei aukšto dažnio duomenų analizės metodai, kurie pagrįsti išsamiais statistiniais duomenimis ir jų analize.

Pagal Bazelio II-ojo susitarimą, kiekvienas bankas turi organizuoti ir plėsti savo vidinę kredito vertinimo sistemą, su kuria jie gali analizuoti skolininko riziką. Dėl to išaugo paklausa vertinimo sistemų, kurios gali tiksliai modeliuoti riziką. Parengta tinkama kredito vertinimo sistema gali būti naudojama kaip sprendimų priėmimo įrankis įvairiems klientams (Heiat, 2012).

Pagal Lietuvoje veikiančios finansų priežiūros įstaigos parengtus ir patvirtintus minimalius paskolų vertinimo reikalavimus visi Lietuvoje veikiantys bankai paskolas vertina remiantis pačių sukurtomis taisyklėmis ir TFAS (Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai). D. Vengaitis (2013, p. 67) pateikia bankuose dažniausiai naudojamus kredito rizikos vertinimo rodiklius:

- ***Specialiųjų atidėjinių norma****. Šis rodiklis naudojamas siekiant bendrai įvertinti banko paskolų portfelio kokybę ir kredito riziką;*

- ***Neveiksnių paskolų norma.*** *Šis rodiklis rodo bendrą neveiksnių paskolų dalį banko visame paskolų portfelyje;*
- ***Neveiksnių paskolų padengimo norma.*** *Šis santykis parodo, kaip bankas vertina dėl neveiksnių paskolų galimus patirti nuostolius ir kokiu lygiu jis neveiksnias paskolas yra padengęs specialiais atidėjiniais;*
- ***Paskolų nuostolingumo norma****. Jeigu specialiųjų atidėjinių ir neveiksnių paskolų normos gana gerai parodo esamos paskolos portfelio kokybę, tai ilgalaikę kokybę geriau parodo paskolų nuostolingumo norma*;
- ***Nuostolių padengimo norma.*** *Šis rodiklis parodo, kaip bankas sugeba sumažinti paskolų nuostolių poveikį savo veiklos rezultatams sudarymas atitinkamus rezervus, teikdamas kitas paslaugas ir dirbdamas pelningai (D. Vengraitis, 2013)*

Apibendrinant pastebima, kad įvairiuose šalyse neveiksnios paskolos apibūdinamos skirtingai. Lietuvoje neveiksnios paskolos laikomos, jeigu skolininkas vėluoja mokėti už paskolą daugiau kaip 90 dienų. Dažnai literatūroje neveiksnios paskolos vadinamos blogos paskolos. Įvairūs užsienio bei Lietuvos autoriai analizavo makroekonominių veiksnių įtaką paskolų kokybei ir pateikia išvadą, kad jų poveikis kredito rizikai yra labai reikšmingas. Analizuojant įvairių mokslininkų atliktus tyrimus, identifikuojama, kad paskolų portfelio kokybei įtakos turinčius makroekonominius veiksnius galima išskaidyti šias grupes: užtikrinimo priemonės ir skolos našta, paskolos gavėjo pajamos, paskolos administravimo kaštai ir kt. Makroekonominių rodiklių pasikeitimas veikia ir kredito riziką.

2.2. Kredito rizikos valdymo principai

Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame dokumente yra pateikti kredito rizikos valdymo principai (iš viso jų 17) nusako banko stebėtojų tarybos vaidmenį valdant kredito riziką (BCBS 2000c). Kaip jau buvo minėta, kredito rizika paprasčiausiai apibrėžiama kaip tikimybė, kad banko skolininkas arba sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų pagal sutarties sąlygas. Kredito rizikos valdymo principai pagal Bazelio priežiūros komiteto parengtas rekomendacijas:

1 principas. Banko valdyba yra atsakinga už banko kredito rizikos strategijos ir politikos patvirtinimą bei privalo periodiškai (bent kartą per metus) patvirtinti ir peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją ir politiką. Strategijoje turi būti apibrėžta banko tolerancija rizikai, kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, kreditavimo tikslai, planai ir kt.

2 principas. Banko vadovai turi būti atsakingi už stebėtojų tarybos patvirtintas kredito rizikos strategijos įgyvendinimą ir už kredito rizikos nustatymo, vertinimo, stebėsenos ir kontrolės politikos ir procedūrų plėtojimą. Politika ir procedūros tūri būti skirtos kredito rizikai visoje banko veikloje bei atskiram arba individualiam kredito portfeliui.

3 principas. Bankai turi nustatyti ir valdyti kredito riziką, būdingą visai banko veiklai. Bankai turi užtikrinti, kad naujiems produktams būtų taikomos tinkamos rizikos valdymo procedūros ir kontrolė prieš juos paleidžiant ir parduodant pagal iš anksto patvirtintą vadovybės tvarką.

4 principas. Bankai turi veikti pagal patikimus ir aiškiai apibrėžtus kreditų teikimo kriterijus. Šie kriterijai turi apimti tikslinės rinkos nustatymą ir skolininko supratimą, taip pat kredito paskirtį, struktūrą ir kredito grąžinimo šaltinius.

5 principas. Bankai turi nustatyti bendrus kredito limitus atskiriems skolininkų grupėms.

6 principas. Bankai turi aiškiai apibrėžti naujų kreditų patvirtinimą, taip pat esamų kreditų pakeitimo, atnaujinimo ir refinansavimo procesą.

7 principas. Visi kredito pratęsimai turi būti atliekami atsižvelgiant į rinkos sąlygas.

8 principas. Bankai turi turėti įvairių kredito riziką turinčių paskolų administravimo procesą.

9 principas. Bankai turi turėti patvirtintą paskolų stebėjimo procesą, kad laiku identifikuoti pasikeitusią skolininko situaciją, bei laiku sukurti rezervus ir atidėjinius.

10 principas. Bankai turi sukurti tinkamą vidaus kredito rizikos vertinimo sistemą kredito rizikai valdyti. Reitingų sistema turi atitikti banko veiklos pobūdį, dydį ir sudėtingumą.

11 principas. Bankai turi turėti pažangią informavimo sistemą, kad banko vadovybė realiu laiku galėtų įvertinti kredito riziką, būdingą visai balansinei ir nebalansinei veiklai. Sistemoje turi būti pateikta informacija apie kredito portfelio sudėtį, įskaitant bet kokių rizikos koncentracijų nustatymą.

12 principas. Bankai turi turėti bendrą kredito portfelio struktūros ir kokybės stebėsenos sistemą.

13 principas. Vertinant atskirus kredito portfelius, bankai turi atsižvelgti į galimus būsimus ekonominių sąlygų pokyčius ir ištestuoti savo kredito rizikos pozicijas nepalankiomis sąlygomis.

14 principas. Bankai turi sukurti nepriklausomą ir nuolatinį banko kredito rizikos valdymo procesų vertinimo sistemą ir, kad vertinimo sistemų rezultatai lengvai galėtų pasiekti banko vadovybę.

15 principas. Bankai turi užtikrinti, kad kreditų išdavimo procesas būtų tinkamai valdomas ir kad kredito pozicijos neviršytų nustatytų riziką ribojančių reikalavimų. Bankai turėtų nustatyti vidaus kontrolę ir užtikrinti jos vykdymą, kad apie procedūrų nesilaikymą arba pažeidimą būtų pranešama banko vadovybei.

16 principas. Bankai turi turėti sistemą, kurį iš anksto turės identifikuoti pablogėjusią skolininko finansinę situaciją ir laikų valdyti probleminius kreditus.

17 principas. Bankų priežiūros institucijos turėtų užtikrinti, kad bankai įsidiegtų veiksmingą kredito rizikos nustatymo, vertinimo, stebėsenos ir kontrolės sistemą. Priežiūros institucijos turėtų atlikti nepriklausomą banko politikos, procedūrų ir strategijų vertinimą, susijusi su kreditų veikimų ir portfelio valdymu. Priežiūros institucijos turi teisę nustatyti naujus riziką ribojančius normatyvus.

Bankuose taip pat svarbūs valdant kredito riziką patvirtinti rizikos valdymo ir paskolų komitetai. Rizikos valdymo komitetas negali būti pavaldus verslo padaliniams (pvz., kreditavimo departamentui)

ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims, jie rizikos valdymo komitetui negali daryti įtakos. Į komitetą rekomenduojama skirti kredito rizikos valdymo struktūrinio padalinio atstovus, asmenys, turinčius paskolų portfelio rizikos valdymo patirties ir bent vieną atstovą iš paskolų komiteto.

Banko rizikos valdymo komitetas arba kredito pareigūnai turi informuoti banko vadovybę kaip yra įgyvendinama kredito rizikos valdymo strategija, bei gali teikti pasiūlymus dėl strategijos ir kredito politikos tobulinimo. Kredito pareigūnai taip pat turi banko vadovybei teikti siūlymus dėl kredito rizikos limitų, stebėti ir vertinti kaip banke laikomasi nustatytų kredito rizikos limitų. Bankuose turi būti sukurta veiksminga kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, komitetas privalo bent karta per metus teikti ataskaitą banko vadovybei, kaip banke valdoma kredito rizika. Ataskaitoje nurodoma, kaip yra įgyvendinama kredito rizikos valdymo strategija, pasak V. Valvonio (2006) ataskaitoje turi būti aptarti šie dalykai:

- įtaką banko prisiimtai kredito rizikai darantys išorės ir vidaus veiksniai;
- kaip išorės ir vidaus aplinka atitinka kredito rizikos valdymo strategiją;
- kreditavimo sričių analizė pagal riziką;
- kokia yra paskolų portfelio struktūra;
- reikšmingų sumų kredito rizikos analizė;
- naujų paslaugų, susijusių su kredito rizika, įvertinimas;
- specialiųjų atidėjinių ir kapitalo pakankamumo pokyčiai ir kitimo polinkiai,
- reikšmingi kredito rizikos valdymo strategijos, priemonių ir procedūrų pažeidimai;
- priemonės gerinti kredito rizikos valdymą banke ir jeigu reikia, mažinti arba didinti prisiimtą kredito riziką.

Paskolų komiteto pagrindinės funkcijos susijusios su tiesiogine banko veikla – kreditų išdavimas. Kredito rizikos valdymo komitetas bankuose atsižvelgiant į kredito rizikos strategiją spręsti išduoti paskolą ar ne, bet kad šis sprendimas neviršytų banko vadovybės nustatytų sąlygų. Bankuose paskolų komitetas turi atlikti žemiau išvardintas funkcijas:

- privalo išnagrinėti, kodėl yra negrąžinamos suteiktos paskolos (kokia yra priežastis);
- turi priimti sprendimą dėl kredito suteikimo ir teikti pasiūlymus banko vadovybei dėl suteiktų paskolų sutarties sąlygų keitimo;
- kreditų restruktūrizavimas (procesas, administravimas, klausimai ir kt.);
- kreditų išieškojimas iš skolininko (teismo procesai ir kt.);
- privalo bent vieną kartą per metus banko vadovybei teikti ataskaitą;
- analizuoja, ar banke laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos;
- vertina, ar banko padaliniai laikosi nustatytos ir patvirtintos kredito politikos, proceso, strategijos ir kt.;

- privalo nedelsiant informuoti banko vadovybę apie nustatytų paskolų teikimo procedūrų pažeidimus ir jeigu reikia, teikia siūlymus, kaip tobulinti kredito politiką ir kitus procesus banke;
- vertina, kaip keičiasi banko padalinių veiklos rezultatai. (LRS 1995; Ramos ir kt. 2000)

Pasak V. Valvonio, kasdienio kredito rizikos valdymu turi užsiimti verslo padaliniai ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims nepavaldus struktūrinis padalinys. Rekomenduojama, kad už visų rūšių rizikos valdymą būtų atsakingas vienas padalinys, tai gali būtų rizikos valdymo departamentas, jis gali būti sudarytas iš kelių skyrių (Bessis, 2002). Kredito rizikos valdymo departamentas turi įvertinti ir diegti kredito rizikos valdymo priemones bei procedūras, teikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo, kontroliuoti banko priežiūros institucijos, paties banko nustatytų reikalavimų, limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų laikymąsi ir kt.

Ne ką svarbūs banko vidaus auditoriai, kurie turi nuolat vertinti kredito rizikos vidaus kontrolę (LRS 2004e). Vidaus auditorių pareiga - vertinti kredito rizikos valdymo strategiją, nustatytus limitus, kredito politiką ir kt. Banko auditoriai turi vertinti banko valdybai teikiamos informacijos apie prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą teisingumą ir išsamumą, nustatyti, ar banke taikomos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros atitinka paskolų pobūdį, jų įvairovę, dydį, skaičių, riziką ir kt. Vidaus auditoriai turi tikrinti, ar banko darbuotojai supranta kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, ar darbuotojai susipažinę su kredito rizikos valdymo priemonėmis ir procedūromis, ar jiems pakanka kompetencijos, kad galėtų tinkamai jas įgyvendinti.

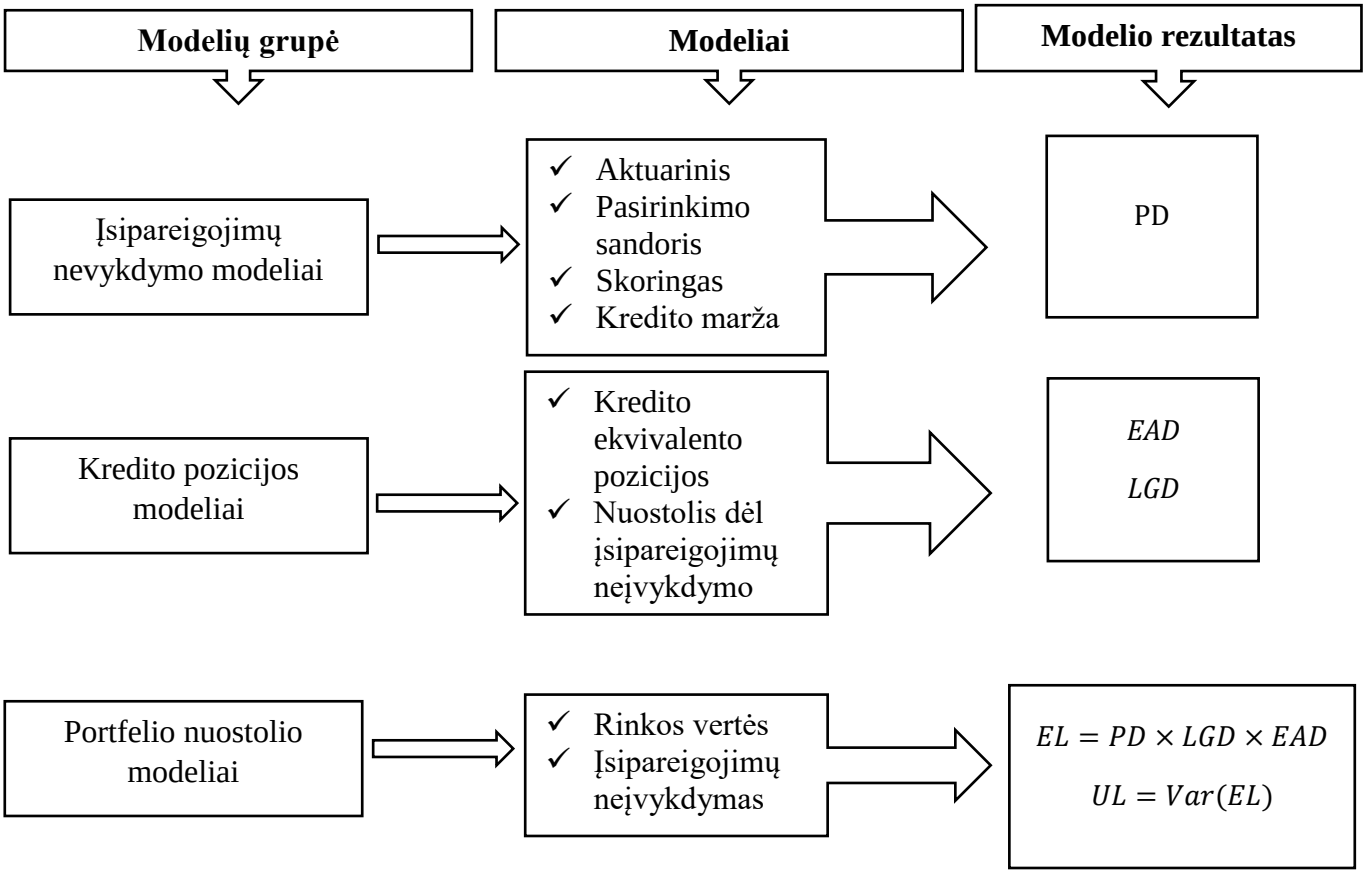
V. Valvonio teigimu, bankui nepakankama tik sukurti kredito rizikos valdymo sistemą, bankui svarbu užtikrinti, kad sistema veiktų teisingai ir tinkamai. Siekiant šio tikslo, didelės įtakos turi vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybės, elgesio normos ir įsitikinimai. Kredito rizikos valdymo kultūra turi įtakos kreditavimui ir prisiimamai rizikai. Kredito politikos ir banko politikos neatitikimą gali nulemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, bet ir priemonių, galinčių paskatinti darbuotojus atlikti su banko politika nesuderinamus veiksmus, taikymas, kreditavimo kultūros trūkumus ar jos neišmanymas (Greuning, Bratanovic 2000). Kad kredito rizika banke būtų valdoma teisingai, būtina sukurti bankui priimtiną aukštą kredito rizikos valdymo kultūrą.

Apibendrinant galima teigti, kad banke nepakanka tik sukurti kredito rizikos valdymo sistemą, labai svarbu užtikrinti, kas sukurta sistema veiktų efektyviai. Kredito rizikos valdymo kultūrą apima vertybės, elgesio normos ir įsitikinimai.

2.3. Kredito rizikos valdymo modeliai

Mokslininkas R. Mileris (2009) teigia, kad anksčiau kai kurie modeliai buvo naudojami dviejų tipų statistiniais metodais: diskriminantinė analizė ir logistinė regresija. Mokslininkai Altman, Deakin, Blum naudojo diskriminacinę analizę, kad ištirtų įmonės bankroto tikimybę. Kiti autoriai naudojo logistinę regresiją. Nuo 2009 m. buvo sukurtas dirbtinio neuroninio tinklo modelis skirtas kredito rizikos

valdymui. Lietuvos mokslininkas I. Kamienas ir V. Valvonis (2004) apibendrino užsienio mokslininkų E. Falkenstein, A. Boral, L. V. Carty (2000) ir J. B. Caoutte, E. I. Altman, P. Narayanan (1998) tyrimus ir pateikia tokius kredito rizikos valdymo modelius (11 pav.)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal I. Kamienas ir V. Valvonis (2004)

11 pav. Kredito rizikos valdymo modeliai

Kredito rizikos vertinimas prasideda nuo paskolos ir skolininko. Vertinant kredito riziką, skiriamos tokios jos sudedamosios dalys: įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (PD), nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju (LGD), kredito pozicija įsipareigojimų nevykdymo atveju (EAD) (BCBS 2004). Bankai skolindami pinigus prisiima kredito riziką, o tai yra tikimybė patirti nuostolius, pvz. prarasti paskolintas lėšas ir palūkanas.

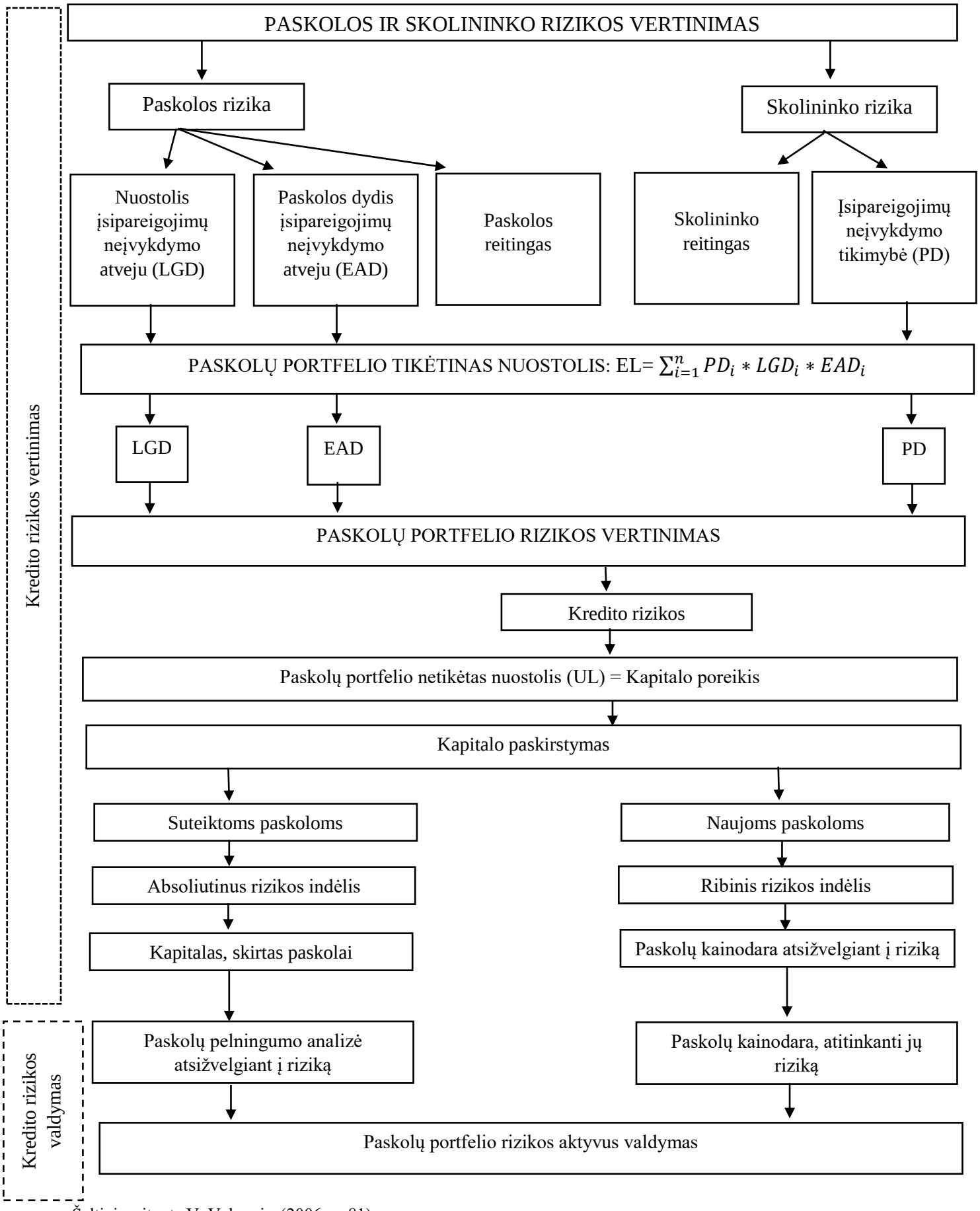
Pasak V. Valvonio (2004) įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai yra gausiausia modelių grupė. Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės modeliai naudojami skolininko įsipareigojimų neįvykdymo tikimybei įvertinti. Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai suteikia galimybę įvertinti atskirų skolininkų ir jų grupių įsipareigojimų nevykdymo per tam tikrą laikotarpį faktinius santykinius dažnius. Modelis pagrįstas vertinimo balais dažniausiai analizuojamos įmonių finansinių ataskaitų pateiktomis duomenimis, tuo tarpu vertinant fizinio asmens riziką atsižvelgiama į skolininko turtą, gaunamas pajamas, pajamų įvairovę, skolininko finansinius įsipareigojimus bei kita informacija. V.

Valvonio teigimu (2004)*, įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti taikant pasirinkimo ir kredito maržos modelius, naudojama rinkos informacija – nuosavybės ir skolos vertybinių popierių kainos. Kredito pozicijos vertinimo modeliai skirti paskolų grąžinimo lygiui ar kredito linijų (limitų) panaudojimui įsipareigojimo nevykdymo atveju prognozuoti. Portfelio nuostolio modeliai sudaromi, remiantis įsipareigojimų nevykdymo tikimybės vertinimo ir kredito pozicijos vertinimo modelių rezultatais.* I. Kamienas ir V. Valnonis (2004) teigia, kad banko vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas ir kapitalas banko struktūriniams padaliniams paskirstomas, taikant vieną iš portfelio nuostolio modelių.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei apskaičiuoti taikant aktuarinius modelius, visų pirma visus skolininkai suskirstomi į grupes pagal riziką. Bankai turi įvertinti praeities duomenys apie įsipareigojimus vykdžiusius ir jų nevykdžiusius skolininkus. Tokia informacija yra kaupiama paskolų registre, kur pagal Lietuvos banko reikalavimus kiekviena finansų įstaiga turi perduoti, jeigu gyventojas ima paskolą, daiktą išsimokėtinai ar kt. Bankams kur kas sudėtingiau suskirstyti skolininkus pagal kredito riziką. Visi bankai naudoja savo skolininkų kredito rizikai vertinti reitingavimo sistemą, todėl priežiūros institucijas sukurti bendrą visiems finansų įstaigoms sistemą būtų labai sudėtinga ir brangu. Fizinių asmenų ir mažų įmonių įsipareigojimų nevykdymo tikimybei apskaičiuoti aktuariniai modeliai galėtų būti taikomi ir paskolų registro mastu.

Pasak V. Valvonio (2004) vertinimo batais modeliai irgi gali būti taikomi paskolų registro mastu. Šie modeliai sudaromi remianti finansiniais ir kitokiais duomenimis, apibūdinančiais skolininko kredito riziką. Šis modelis paplito JAV Antrojo pasaulinio karo metais, kai daugelis kredito analitikų buvo pakviesti į karo tarnybą. Jų atliekamus vertinimus pakeitė naujos kiekybinės skolininkų kredito rizikos vertinimo sistemos (Thomas ir kt. 2002). Praėjus kuriam laikui statistiniais metodais grindžiami modeliai leidžia gerai įvertinti skolininkų kredito riziką, o pagal rezultatų patikimumą jie prilygsta įprastiniams kredito rizikos analitikų vertinimams (Thomas, 1999).

V. Valvonis (2006) savo darbe pateikia naujausią ir susistemintą kredito rizikos vertinimo ir valdymo organizacinę sistemą (žr. 12 pav.)

Šaltinis: cituota V. Valvonis, (2006, p. 81)

12 pav. Kredito rizikos vertinimas ir valdymas banke

Pasak V. Valvonio (2006) paskolos ir skolininko rizikai vertinti taikomi ne tik kiekybiniai metodai, bet ir reitingavimo sistemos. Tačiau reitingų sistemos neužtenka ir reikia įvertinti minėtas kredito rizikos sudedamąsias dalis. Yra galimybė kiekybiškai įvertinti viso portfelio riziką, kredito koreliacijai įvertinti sudaromas paskolų portfelio nuostolio skirstinys ir yra nustatoma:

- *paskolų portfelio tikėtinas nuostolis (EL), kurs yra lygus portfelį sudarančių paskolų tikėtinų nuostolių sumai. Dažnai šis nuostolis siejamas su specialiaisiais atidėjiniais;*
- *paskolų portfelio netikėtas nuostolis (UL), jam padengti laikomas kapitalas. (V. Valvonis, 2006).*

Nepakankama tik įvertinti kredito riziką, ją reikia išmokti valdyti ir kad tai būtų atliekama teisingai, bankuose suteiktoms paskolos visada paskirstomas kapitalas. Paskirstant kapitalą galima palyginti atskirų paskolų pelningumą ir atsižvelgti bei nustatyti, kokia yra kiekvienos suteiktos paskolos grąža. Anot V. Valvonio (2006), *kapitalo paskirstymo modeliai taikomi ir paskolų kainodarai, taip pat, keisdamas paskolų portfelio sudėtį, bankas gali įvertinti ne tik jo grąžą, bet ir riziką (kapitalo poreikį). Taip jis gali siekti optimalaus paskolų portfelio – didžiausios paskolų portfelio grąžos, esant tam tikrai rizikai, arba mažiausios rizikos, esant tam tikrai paskolų portfelio grąžai.* Bankams nėra paprasta keisti paskolų portfelį (pvz. susigrąžinti išduotas paskolas arba neišduoti paskolų tam tikriems rinkos dalyviams). Atliekant tokius veiksmus bankas gali prarasti savo klientus, padidinti kitų bankų paslaugų paklausą ir t.t. Todėl paskolų portfelio rizikai valdyti bankai dažnai taiko kitas priemones, pvz. paskolų pakeitimą finansinėmis priemonėmis, kredito rizikos draudimą ir pan. (V. Valvonis 2006, p. 82)

Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai kredito rizikos vertinimui naudoja reitingavimo sistemas. Kredito reitingų sistema apima visus metodus, procesus, duomenų rinkimo ir vertinimo, informacinių technologijų sistemas. Šios sistemos padeda įvertinti kredito riziką ir kiekybiškai įvertinti rizikos parametrus. Kredito reitingavimo sistemos laikomos patikimomis, nes darbuotojams leidžia skaitine išraiška išmatuoti skolininko patikimumą atsižvelgiant į bankui prieinamą informaciją. Skolininko reitingas nustatomas atsižvelgiant į įvairaus pobūdžio informaciją ir yra statistiškai pagrįstas.

Šiuo metu rinkoje dažniausiai minimos kredito reitingų agentūros yra „Moody‘s Investors Service“, „Standard&Poor‘s ir „Fitch Ratings“. Seniausias iš jų yra „Standard&Poor’s, ji savo veikla pradėjo nuo 1906 metų. Reitingų agentūros specializuojasi teikti kredito įvertinimus bankams ir investuotojams. Remiantis Baselio komiteto rekomendacijomis, šios reitingų agentūros turi laikytis šių principų savo veikloje:

- Nepriklausomumo principas. Reitingų agentūros turi būti nepriklausomos nuo bet kokios išorinės politinės įtakos ar ekonominio spaudimo;
- Atvirumas. Visi vertinimai turi būti viešai prieinami visiems patikimumo tikslais;
- Objektyvumas. Reitingo suteikimas įmonei turi būti objektyvus ir griežtas. Reitingai turi būti nuolat peržiūrimi ir atitikti skolininko finansinės situacijos pokyčius.

Apibendrinant svarbu paminėti, kad nepakanka tik įvertinti kredito riziką, ją reikia išmokti valdyti, o kad kredito rizika būtų valdoma teisingai, bankuose turi būti pasirinktas ir sukurtas efektyvus jos valdymo modelis. Kredito rizikos vertinimas prasideda nuo paskolos ir skolininko vertinimo. Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai kredito rizikos vertinimui naudoja pačių sukurtas reitingavimo sistemas.

2.4. Paskolos ir skolininko rizikos vertinimo rodikliai

Jau yra žinoma, kad bankas išduodant paskolas visada susiduria su kredito rizika bei tikimybė, kad skolininkas negrąžins paskolos. Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė (PD) grindžiama tikimybė organizacijai patirti nuostolį. Pasak V. Valvonio (2006) jeigu paskolos gavėjas nevykdo savo finansinių įsipareigojimų, tikimybė lygi 1, o jeigu paskolos gavėjas vykdo savo finansinius įsipareigojimus, tikimybė lygi 0. Bankams labai svarbu žinoti, kokio dydžio bus galimas patirti nuostolis. Nuostolis yra lygus paskolos sumai ir atvirkščiai proporcingas kredito užtikrinimo priemonės dydžiui. V. Valvonis (2006) teigia, kad bankui svarbios ir kitos kredito rizikos sudedamosios dalys: paskolos dydis, nuostolis dėl įsipareigojimų neįvykdymo atveju dalis ir įsipareigojimų neįvykdymo atveju (EAD).

Rodiklį EAD padauginus iš rodiklio LGD, gaunamas absoliutaus nuostolio, susidarančio skolininkui neįvykdžius įsipareigojimų, suma (V. Valvonis, 2006). Anot V. Valvonio (2006) gautos sumos ir PD sandauga vadinamas - tikėtinas nuostolis. Suteiktos paskolos tikėtinas nuostolis kartais siejamas su specialiaisiais atidėjiniais. Bankai vertindami kredito riziką turi skaičiuoti paskolų tikėtiną nuostolį. Skaičiuojant kapitalo pakankamumo rodiklį, bankai jį lygina su spec. atidėjiniais, kurie yra nustatyti pagal 39-ąjį TAS, toks reikalavimas yra apibrėžtas ir Bazelio bankų priežiūros komiteto susitarime. Bankai vertinant kredito riziką ir sudarant finansinę atskaitomybę naudojami skirtingi skaičiai, apibūdinantys paskolų kredito riziką. Matematiškai tikėtiną nuostolį galima apskaičiuoti naudojant šią formulę:

$$\tilde{L} = EAD \times LGD \times L, \text{ kai } L=\begin{cases} 1, esant\ tikimybei\ PD \\ 0, esant\ tikimybei\ 1-PD \end{cases}$$

$$EL = E(\tilde{L}) = EAD \times LGD \times E(L) = EAD \times LGD \times PD$$

Kur: $\tilde{L}$ – kredito nuostolis;

L – įsipareigojimų įvykdymas (L=0) arba jo neįvykdymas (L=1);

EL – tikėtinas nuostolis;

E (x) – atsitiktinio dydžio x vidurkis.

V. Valvonio (2006) teigimu, bankui nepakanka tik įvertinti galimą nuostolį, nes faktinis nuostolis gali būti didesnis arba mažesnis negu tikėtinas, t.y. bankas susiduria su rizika patirti didesnį nuostolį nei buvo apskaičiuota. *V. Valvonis pabrėžia, kad rizika patirti didesnį nuostolį nei buvo tikimasi, dažniausiai yra vertinama nuostolio standartinių nuokrypiu arba rizikos vertės matu. Netikėtas nuostolis skaičiuojamas pagal formulę žemiau:*

$$UL = \sqrt{D(\tilde{L})} = \sqrt{D(EAD \times LGD \times L)} = EAD \times LGD \times \sqrt{D(L)} = EAD \times LGD \times \sqrt{PD \times (1 - PD)}$$

kur: UL – netikėtas nuostolis, D (x) – atsitiktinio dydžio dispersija.

Komerciniai bankai visada privalo laikyti rezervą netikėtam nuostoliui padengti, tokį reikalavimą nustato ir priežiūros institucija (Lietuvos bankas). Rezervas reikalingas tam, kad padengti netikėtą nuostolį.

Anot V. Valvonio (2006, p.83) *jeigu bankas tikėtiną nuostolį lygins su specialiaisiais atidėjiniais, kaip reikės daryti taikant Naująjį kapitalo susitarimą (BCBS 2004a, b), tai aptartas ryšys tarp tikėtino ir netikėtino nuostolių atskleidžia ryšius tarp specialiųjų atidėjinių ir kapitalo. Analizė rodytų, kad paskolų vertinimo ir kapitalo pakankamumo skaičiavimo reikalavimai turėtų būti derinami. Tačiau skirtingų paskolų nuostolio apibrėžimai neleidžia jų visiškai suderinti.*

2.5. Lietuvoje veikiančių bankų paskolų portfelio analizė

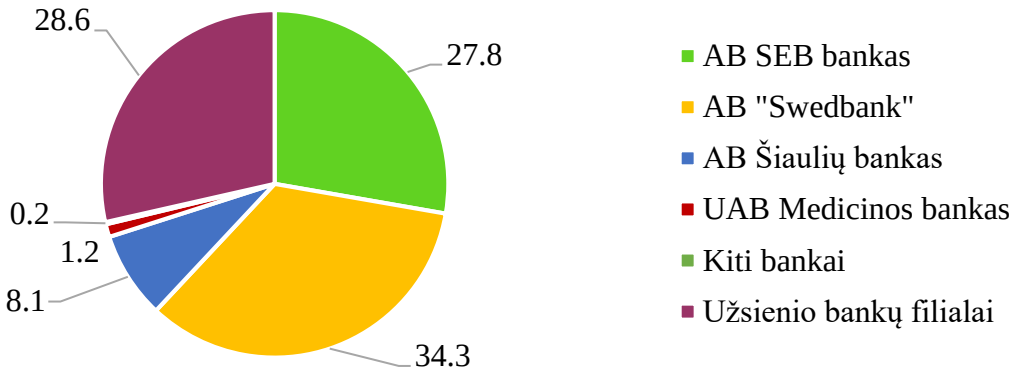
Pagal Lietuvos banko pateiktus duomenys šiuo metu Lietuvoje veikia 11 licencijas turintys komerciniai bankai, kaip užsienio bankai veikia 6. Tris didžiausius Lietuvoje registruotus bankus (AB SEB bankas, AB „Swedbank“ ir AB Šiaulių bankas) Europos Centrinis bankas prižiūri tiesiogiai kartu su Lietuvos banko ekspertais. 2019 m. nauji ir pasitraukę bankų sektoriaus dalyviai pavaizduoti 3 lentelėje:

4 lentelė. **Finansų sektoriaus pokyčiai, 2019 m.**

PAVADINIMAS	BŪSENA
Luminor bank AB	Atšaukta licencija
Luminor bank AS Lietuvos skyrius	Įsteigtas filialas
AB “Citadele” bankas	Atšaukta licencija
Akciju sabiedriba „Citadele banka“ Lietuvos filialas	Įsteigtas filialas
UAB General Financing	Išduota licencija
AB “Fjord Bank”	Išduota licencija
PayRay, UAB	Išduota licencija
“AS Inbank filijalas”	Įsteigtas filialas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos banko pateiktus duomenis

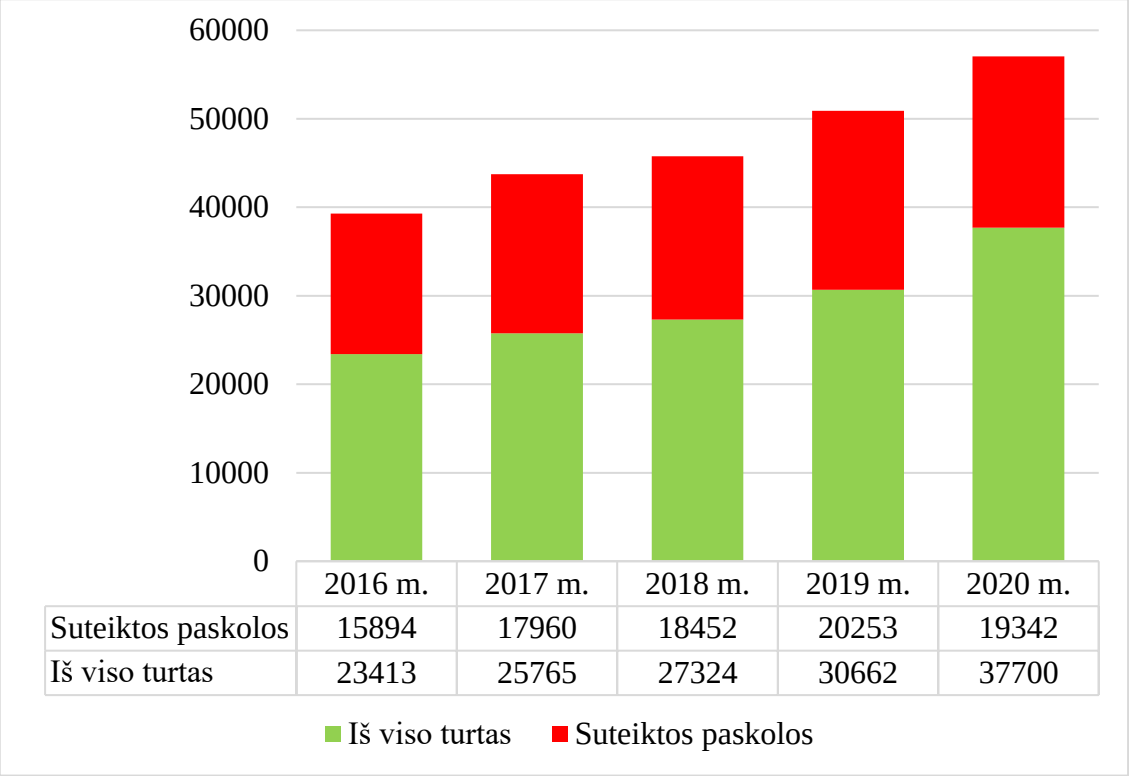
2019 m. Luminor bankas paskelbė, kad užbaigtas 2018 m. tarp DNB Bank ASA, Nordea Bank AB ir JAV bendrovės Blackstone pasirašytas sandoris, po kurio privataus kapitalo fondus valdančios bendrovės Blackstone įsigijo 60,1 proc. banko akcijų paketą. Nuo 2019 m. bankas operacijas vykdo per Estijoje ir jo skyrius Lietuvoje bei Latvijoje. Lietuvoje Luminor bank AB buvo atšaukta licencija ir įsteigtas filialas. Didžiausi Lietuvoje veikiantys bankai: AB SEB bankas ir AB Swedbank, jie užima 62,2 proc. rinkos. Tarp užsienio bankų filialų dominuoja Luminor Bank AS Lietuvos skyrius, jis užima 28,4 proc. rinkos.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos banko pateiktus duomenis.

13 pav. Lietuvoje veikiantys bankai ir užsienio bankų filialai pagal turtą, 2019 m., proc.

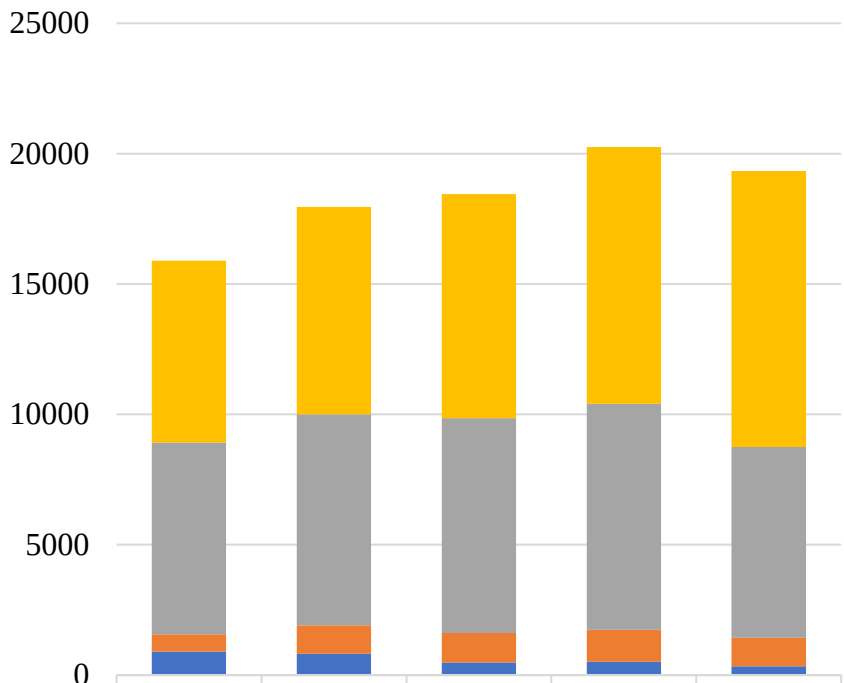
Lietuvoje veikiančių komercinių bankų turtas 2019 m. sudarė 30,7 mlrd. Eur. Per metus bankų turtas padidėjo 2,1 mlrd. Eur. Bankų turto augimą lėmė metų pabaigoje padidėję klientų indėliai. Bankai metų pabaigoje nespėjo išskaidyti klientų indėlius į paskolas arba investicijas, dėl to bankai turėjo laikyti lėšas centriniame banke, todėl šis straipsnis buvo didžiausias ir sudarė 7,2 mlrd. Eur. Pastebima, kad didžioji bankų turto dalis 2019 m. sudarė likvidžios lėšos, laikomos kaip grynieji pinigai arba lėšos centriniame banke.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos banko pateiktus duomenis

14 pav. Lietuvoje veikiančių bankų suteiktų paskolų dinamika ir jų dalis banko turte, 2016-2020 m. (mln. Eur)

Atlikus Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų paskolų analizę per 2016-2020 m. (žr. 14 pav.), matome, kad didžioji bankų turto dalis net 70 proc. sudaro paskolos. Kiekvienais metais bankuose paskolų išdavimas namų ūkio subjektams tik didėja, o tai lemia ECB neigiamos palūkanos, didėjančios gyventojų pajamos, noras įsigyti kokybiškesnį būstą, o banko palūkanos vis dar išlieka žemos. Lietuvos bankas šalyje veikiančių komercinių bankų paskolų portfelį skaido į tokias dalis: namų ūkiams suteiktos paskolos, valdžios sektoriaus institucijoms suteiktos paskolos, ne finansų bendrovėms suteiktos paskolos, kitoms finansų bendrovėms suteiktos paskolos. Žemiau bus pateikta paskolų portfelio dinamika ir struktūra per laikotarpį 2016-2020 m. (žr. 15 pav.)

	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.
Namų ūkiams suteiktos paskolos	6970	7953	8600	9839	10585
Ne finansų bendrovėms suteiktos paskolos	7352	8098	8239	8679	7324
Kitoms finansų bendrovėms suteiktos paskolos	670	1084	1129	1220	1091
Valdžios sektoriaus institucijoms suteiktos paskolos	900	824	482	514	339

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos banko duomenis.

15 pav. Lietuvoje veikiančių bankų paskolų portfelio struktūra, 2016-2020 m. (mln. Eur)

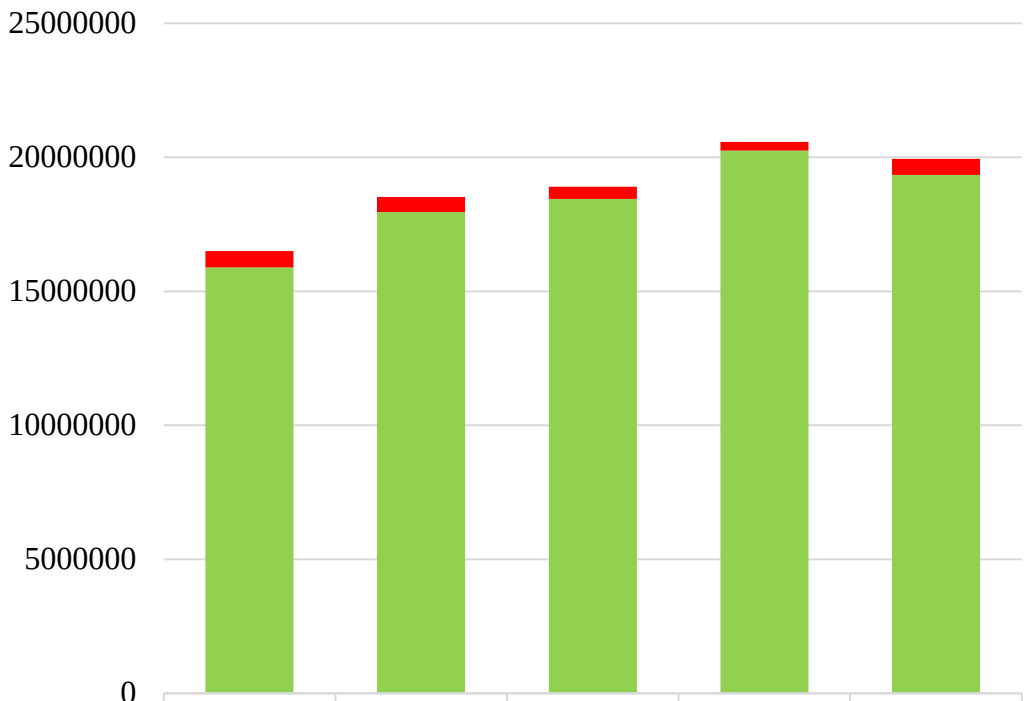
Kaip matome iš 15 pav. Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paskolų portfelyje didžioji dalis sudaro paskolos namų ūkiams ir ne finansų bendrovėms. Analizuojant 2016-2019 m. matome, kad kiekvienais metais paskolų suteikimas didėja. Paskolų portfelio vertės padidėjimas 2016 m. lyginant su 2017 m. siekė apie 3,2 proc. Lietuvos bankas teigia, kad 2017 m. pabaigoje bankų finansinėje atskaitomybėje rezultatams reikšmingos įtakos turėjo lizingo sandoriai, kurie atsirado dėl dviejų Lietuvoje veikiančių komercinių bankų susijungimo (AB DNB ir Nordea Bank AB). Per metus suteiktos paskolos namų ūkiams padidėjo 9,2 proc., ne finansų institucijoms suteiktos paskolos padidėjo 7,4 proc. Valdžios sektoriaus institucijoms suteiktos paskolos sumažėjo beveik 9 proc., taip pat mažėjo paskolos ir kitoms finansų institucijoms 39 proc. Tokį reikšmingą sumažėjimą lėmė tai, kad Luminor Bank AB perėmus banko Nordea Bank AB Lietuvoje veikiančią patronuojamąją įmonę UAB „Nordea Finance Lithuania“, jos turtas ir įsipareigojimai yra konsoliduojami Luminor Bank AB grupės lygiu. Svarbu paminėti ir tai, kad prieš susijungiant dalis banko Nordea Bank AB stambių įmonių paskolų buvo

perduota banko patronuojančiajai įstaigai, tas irgi mažino bendrą bankų paskolų vertės augimą. Lyginant 2018 m. su 2017 m. įžvelgiama, kad vis daugiau skolinosi namų ūkiai. Namų ūkių paskolų portfelio vertė išaugo 8,4 proc., didžioji dalis paskolų sudarė būstui įsigyti, tai lėmė palankios skolinimosi sąlygos ir augantį NT rinka. Per 2019 m. paskolų portfelis išaugo 2,8 proc. iki 20,5 mlrd. Eur. Didžioji dalis paskolų net 49,3 proc. sudaro namų ūkiams suteiktos paskolos. Paskolos įmonėms sudarė 45 proc. viso portfelio ir per 2019 m. sumažėjo 5,2 proc., pažymėtina, kad tokiam pokyčiui įtakos turėjo Luminor Bank AB ir Danske Bank A/S Lietuvos filialo bankų reorganizavimo procesai. 2020 m. matome COVID-19 pandemijos padarinius, ne finansų bendrovėms suteiktos paskolos sumažėjo beveik 16 proc., tai yra dėl to, kad dauguma verslų turėjo visiškai sustabdyti savo veiklą, taip pat, šiam pokyčiui galėjo turėti įtakos Danske Bank A/S Lietuvos filialo įvykdytas paskolų perleidimo sandoris. Tačiau įžvelgiama ir teigiama tendencija ties namų ūkiams suteiktos paskolos, padidėjimas sudarė beveik 8 proc., taip yra dėl to, kad dauguma gyventojų buvo priversti dirbti iš namų, o tai sukėlė norą atsinaujinti ir įsigyti didesnį ir kokybiškesnį būstą. Taip pat, ekonomistai pastebi, kad dauguma gyventojų pradėjo rinktis būstą toliau nuo miesto centro, nes poreikis gyventi arčiau darbo sumažėjo ir daugumai gyventojų darbdaviai suteikė galimybes dirbti iš namų, todėl poreikis pirkti būstą arčiau darbo išnyko.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paskolų portfelis analizuojant 2016-2020 m. kasmet didėja. Paskolų portfelio grynoji vertė 2020 m. sumažėjo, o tai lėmė mažėjęs įmonių paskolų portfelis dėl COVID-19 pandemijos. Namų ūkiams paskolos naujam būstui įsigyti sparčiai augo, tai lėmė vis dar žemos palūkanų normos ir gyventojų noras įsigyti didesnį ir kokybiškesnį būstą, nes laiko namie dabar praleidžia daugiau, taip pat matoma tendencija NT supirkimo, ekonomistai teigia, kad taip vyksta dėl to, kad gyventojai bijo dėl ateities ir bando dabar „įdarbinti“ savo pinigus, kad pinigai nenuvertėtų dėl infliacijos.

2.5.1. Lietuvoje veikiančių bankų paskolų portfelio kokybės vertinimas

Lietuvos bankas Lietuvoje veikiančių bankų suteiktų paskolų portfelio kokybė vertina analizuojant nuvertėjusias paskolas ir spec. atidėjimų pasikeitimą, spec. atidėjinių ir paskolų portfelio santykį ir nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykį. Pasak Lietuvos banko, šie rodikliai yra svarbiausi vertinant paskolų portfelio kokybę bankuose. Neveiksnių paskolų, t.y. paskolų, kurių grąžinimas yra uždelstas ilgiau negu 90 dienų, rodiklis ir jų kitimas per 2016-2020 m. pateikiamas 16 pav.

	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.
Neveiksnios paskolos	603988	556781	450244	324062	599612
Suteiktos paskolos	15894430	17960663	18452606	20253874	19342328

Šaltinis. Sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos banko duomenis.

16 pav. Neveiksnių paskolų dalis visame paskolų portfelyje, 2016-2020 m. (tūkst. Eur)

Lietuvoje veikiančių komercinių bankų neveiksnios paskolos kasmet mažėjo iki 2020 m. Neveiksnios paskolos 2016 m. paskolų portfelyje sudarė 3,8 proc. lyginant su visu paskolų portfeliu. Pasak Lietuvos banko atstovų, gerėjo ne finansų bendrovėms ir namų ūkiams suteiktų paskolų kokybės rodiklis, neveiksnių paskolų dalis šiuose portfeliuose per metus sumažėjo 2,2 proc. ir 2,5 proc. Tokį pokytį 2016 m. lėmė gerėjusi skolininkų būklė, blogų paskolų nurašymas ir AB Swedbank iš Danske Bank A/S Lietuvos filialo įsigijo fizinių asmenų paskolų portfelį. 2017 m. neveiksnių paskolų dalis sumažėjo nuo 3,8 proc. iki 3,1 proc. ir buvo mažiausias nuo 2008 m. Didžiausią sumažėjimo dalį sudarė paskolų nurašymai. Pastebima, kad paskolų nurašymo vertė mažėjo, o 2017 m. buvo nurašyta beveik dvigubai mažiau paskolų negu 2016 m. Tai rodo, kad bankams pavyko atsikratyti per krizę sukauptų neveiksnių paskolų dalį. 2018 m. neveiksnios paskolos sumažėjo iki 2,44 proc., o 2019 m. iki 1,6 proc. Dėl gerėjančios ekonomikos aplinkos bankams vis dar pavyko mažinti neveiksnių paskolų likučius fizinių bei juridinių asmenų segmentuose. 2020 m. matome, kad neveiksnios paskolos padidėjo iki 2,21 proc. Tokį padidėjimą lėmė sumažėjusios skaičiavimo bazės (verslo paskolų portfelis sumažėjo). Kalbant apie COVID-19 padarinius, Lietuvos bankas pastebi, kad vertinti rodiklius bus galima tik tada, kai visi gyventojai grįš prie įprastinio paskolų mokėjimo grafiko. Per 2020 m. balandžio ir gegužės mėn. visi Lietuvoje veikiantys bankai atidėjo daugiau kaip 1 mlrd. Eur vertės paskolų mokėjimus.

Apibendrinant Lietuvos banko pateiktus duomenis kaip kito neveiksnios paskolos ir kokia jų dalis yra Lietuvos bankų sistemos paskolų portfelyje, galime teigti, kad per analizuojamus metus pastebimas neveiksnių paskolų sumažėjimą. Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams pavyko atsikratyti per krizę sukauptų neveiksnių paskolų dalį visame portfelyje.

3. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO IR VALDYMO LUMINOR BANK A/S ANALIZĖ

Luminor bank A/S banko vardas buvo užregistruotas 2017 m. spalio 1 d. susijungus dviem bankams AB DNB ir Nordea. Pagrindinė banko būstinė yra Estijoje. Bankui buvo išduota Lietuvos banko licencija teikti rinkos dalyviams finansines paslaugas nurodytas Lietuvos Respublikos finansų įstaigų ir Lietuvos Respublikos bankų įstatyme. Luminor bank A/S yra trečias didžiausias finansines paslaugas teikiantis bankas Baltijos šalyse, turintis 16 proc. indėlių ir 22 proc. paskolų rinkos dalį. Aptarnauja apie 1 mln. klientų ir vienija apie 2,9 tūkt. darbuotojų. Banko kapitalizacijos rodiklis yra 17,6 proc., kas sudaro 1,6 mlrd. Eur.

3.1. Kredito rizikos vertinimas Luminor banke

3.1.1. Paskolos klientams

Kredito rizika Luminor banke valdoma atliekant išsamią kliento analizę prieš išduodant paskolą ir stebint ją po kredito išmokėjimo. Rizikos modeliai yra esminiai kredito proceso elementai ir banko kredito rizikos valdymo įrankiai. Bankas vertina kredito riziką naudojant reitingų modelius, kurie įvertina įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę (PD), taip pat nuostolius dėl įsipareigojimų neįvykdymo (LGD) ir pozicija įsipareigojimų neįvykdymo atveju (EAD). Šie rizikos modeliai yra nuolat tobulinami remiantis istoriniais su kredito rizika susijusiais duomenimis ir patikimumo testais. Reitingų modeliai, kurie įvertina įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę (PD) ir rizikos laipsnį, naudojami įvertinant sandorio šalies įsipareigojimų neįvykdymo riziką, nustatant klientų ir pozicijų atitiktį banko kredito politikai, nustatant teisingą sprendimų priėmimo lygį ir nustatant reikalavimus įsipareigojimams vykdyti stebėsenos dažnumas atliekant reguliarią stebėseną. Vertinimas atliekamas naudojant kliento segmento/produkto įvertinimo modelius, kurie naudojami šioms klientų grupėms: stambios įmonės, mažos ir vidutinės įmonės, labai mažos įmonės, juridinių asmenų nekilnojamojo turto projektai, individualūs klientai. Visi klientams suteikti kreditai yra klasifikuojami pagal riziką naudojant šiuos reitingų modelius kiekvieną kartą, kai įsipareigojimas atnaujinamas, arba, jei nenusprendžiama kitaip, bent kartą per metus. Paskolos privatiems asmenims priimant sprendimą vertinamos remiantis kredito standartais ir paraiškų balais. Suteikus paskolas, jos stebimos periodiškai vertinant kliento būseną, naudojant elgesio balus. Be sprendimų dėl kredito priėmimo, vidaus rizikos modelių rezultatai yra naudojami kredito kainodarai, paskolų portfelio kokybės stebėsenai ir ataskaitoms apie riziką, taip pat

ekonominiam kapitalui apskaičiuoti. RAC yra naudojama priimant sprendimus dėl strateginio kapitalo paskirstymo t.y. nustatant skolinimo veiklos strateginius segmentus, taip pat planuojant kapitalo grupę ir testuojant nepalankiausiomis sąlygomis. Kai tik stambiesiems verslo klientams suteikiamos paskolos, be to, įvertinamos pagal riziką pakoreguotas banko pelningumas tiek individualios paskolos, tiek klientų lygiu, t. y. tie patys RAC pagrįstos kainodaros principai, taip pat RAROC pagrįstas pelningumo vertinimas, taip pat taikomi standartiniams kainodaros įrankiams ar taisyklėms ir kitiems paskolų portfelio segmentams. Visų klientų/produktų segmentų rizika pagrįstos kredito kainodaros priemonės yra reguliariai stebimos ir prireikus atnaujinamos. 2019 m. bankas sutelkė dėmesį į tolesnį savo vertės sumažėjimo skaičiavimo metodo tobulinimo pagal 9 TFAS, kuris priklauso nuo vidaus rizikos modelių rezultatų pritaikytų prie jų 9 TFAS tikslų. Taip pat, bankas mano, kad darbuotojų kompetencijos ugdymas yra būtina sąlyga norint sukurti patikimą kredito kultūrą organizacijoje. Todėl ypatingą dėmesį skiria savo darbuotojų, dalyvaujančių kredito veikloje, vidiniam mokymui, susijusiam su kredito analize, reitingų modelių naudojimu, rizikos parametrų supratimu ir rizika pagrįstais kainodaros principais. Banko vidaus reitingų skalė klientams ir orientacinė išorinių reitingų lentelė pateikiama žemiau (žr. 5 lentelę):

5 lentelė. Vidaus reitingų skalė Luminor banke

Reitingo laipsnis	PD diapazonas	Standard & Poor's / Fitch	Moody's	Investicinis/spekuliacinis laipsnis	Rizikos lygys
1.a	0.01-0.02%	AAA-A+	Aaa-Aa1	Investicinis laipsnis	Žema rizika
1.b	0.02-0.04%	AA-AA-	Aa2-Aa3		
1.c	0.04-0.06%	A+	A1		
1.d	0.06-0.08%	A	A2		
1.e	0.08-0.10%	A-	A3		
2.a	0.10-0.18%	BBB+	Baa1		
2.b	0.18-0.25%	BBB	Baa2		
3	0.25-0.50%	BBB-	Baa3		
4	0.50-0.75%	BB+	Ba1	Spekuliacinis laipsnis	
5	0.75-1.25%	BB	Ba2		Vidutinė rizika
6	1.25-2.00%				
7	2.00-3.00%	BB-	Ba3		
8	3.00-5.00%	B+	B1		Aukšta rizika
9	5.00-8.00%	B	B2		
10.a	8.00-40.00%	B-	B3		
10.b		CCC+	Caa1		
10.c		CCC ir žemiau	Caa2 ir žemiau		
10.d					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Luminor banko viešai prieinama informaciją

Apibendrinant galima teigti, jog kredito rizika Luminor banke valdoma atliekant išsamią kliento analizę prieš išduodant paskolą ir stebint ją po kredito išmokėjimo. Rizikos modeliai yra esminiai kredito

proceso elementai ir banko kredito rizikos valdymo įrankiai. Bankas vertina kredito riziką naudojant reitingų modelius, kurie įvertina įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę (PD), taip pat nuostolius dėl įsipareigojimų neįvykdymo (LGD) ir pozicija įsipareigojimų neįvykdymo atveju (EAD). Šie rizikos modeliai yra nuolat tobulinami remiantis istoriniais su kredito rizika susijusiais duomenimis ir patikimumo testais. Reitingų modeliai, kurie įvertina įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę (PD) ir rizikos laipsnį, naudojami įvertinant sandorio šalies įsipareigojimų neįvykdymo riziką, nustatant klientų ir pozicijų atitiktį banko kredito politikai, nustatant teisingą sprendimų priėmimo lygį ir nustatant reikalavimus įsipareigojimams vykdyti stebėsenos dažnumas atliekant reguliarią stebėseną. Vertinimas atliekamas naudojant kliento segmento/produkto įvertinimo modelius, kurie naudojami šioms klientų grupėms: stambios įmonės, mažos ir vidutinės įmonės, labai mažos įmonės, juridinių asmenų nekilnojamojo turto projektai, individualūs klientai.

3.1.2. Mokėjimai iš bankų ir kitų kredito įstaigų

Bankų ir finansų įstaigų sandorio šalių rizika valdoma prieš nustatant limitus ir vėliau stebint aukštos kokybės sandorio šalis. Banko portfelyje dominuoja investicinio lygio sandorio šalys arba labai svarbios šalys, turinčios spekuliacinį rizikos laipsnį. Nei vienos iš pagrindinių reitingų agentūrų neįvertintos sandorio šalys laikomos išimtimis. Luminor atskiras specialus finansų įstaigų padalinys veikia kaip vienas pagrindinių kompetencijų centras ir užtikrina visapusišką banko pozicijų, susijusių su kitomis šalimis ir šalimis, apžvalgą. Padalinys yra centralizuotai atsakingas už:

- analizuoti sandorio šalis, rengiant ribinių pasiūlymų ir reitingavimo rekomendacijas;
- išlaikyti aukštos kokybės kitų sandorių šalių portfelį, įskaitant banko ir šalies limitų peržiūrą kasmet;
- portfelio stebėjimas, įskaitant visus išankstinio perspėjimo rodiklius.

Visos kitos sandorio šalys, kuriose galioja ribos, yra klasifikuojamos pagal riziką. Jeigu sandorio šalies išorinio reitingo nėra, banko vidaus reitingas yra pagrįstas konservatyviu ekspertų sprendimu, kuris atspindi sandorio šalies kredito stiprumą, gautą iš makroekonominių veiksnių ir pačios sandorio šalies mokumo bei likvidumo veiksnių, taip pat su kokybiniais ne finansiniais patikslinimais. Vidinis bankų ir šalių rizikos laipsnis ir įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė (PD) remiasi turimomis reitingų agentūrų „Moody‘s“, „Standard&Poor‘s“ ir „Fitch“ rizikos klasifikacijomis. Viso sandorio šalių limitai peržiūrimi bent kartą per metus, siekiant įvertinti sandorio šalies kreditingumą, peržiūrėti rizikos laipsnį, taip pat galimus limitus ir jų panaudojimą per pastaruosius 12 mėn. Išoriškai neįvertintos sandorio šalys visada vertinami individualiai. Visos išoriškai reitinguojamos sandorio šalys stebimos kas ketvirtį, daugiausia dėmesio skiriant išorinių kredito reitingų agentūrų atliekamiems reitingavimo veiksmams. Išoriškai neįvertinti bankai yra stebimi, ypatingą dėmesį skiriant nuosavybės pokyčių, finansinės būklės ir kitos svarbios informacijos bei signalų, kurie gali turėti įtakos banko kreditinei būklei, vertinimui.

Išankstinio perspėjimo signalo stebėjimas, kuris gali parodyti reikšmingą sandorio šalių kredito rizikos pasikeitimą, yra svarbi nuolatinės sandorio šalių stebėsenos dalis.

3.2. Rizikos limitų kontrolė ir mažinimo politika

3.2.1. Koncentracijos rizika

Bankas valdo, riboja ir kontroliuoja kredito rizikos koncentraciją, visų pirma atskiroms sandorio šalims ir asocijuotų sandorio šalių grupėms, taip pat ekonomikos sektoriams. Banko paskolų portfelis yra gerai diversifikuotas. Absoliuti teisėto skolinimo riba pagal kapitalo reikalavimų reglamentą yra <25% reikalavimus atitinkančio kapitalo. Bendra banko vidaus pozicija yra ta, kad vieno skolininko ar susijusių skolininkų grupės pozicijos turėtų būti <10% reikalavimus atitinkančio kapitalo (didelių pozicijų riba), tačiau išimtys leidžiamos mažiausiai rizikingiems skolininkams. Laikoma, kad skolininko ekonomikos sektoriams koncentracijos rizika yra reikšminga ir yra atidžiai stebima bei kontroliuojama, Be reguliavimo reikalavimų apriboti dideles vieno skolininko ar susijusių skolininkų grupės pozicijas, bankas įgyvendina ekonomikos sektorių ribas. 2019 m. pabaigoje ir 2018 m. pabaigoje banko paskolų portfelis buvo gerai diversifikuotas ekonomikos sektoriuose ir nebuvo pažeista ne viena nustatyta ribinė vertė (žr. 6 lentelę):

6 lentelė. Skolinimas verslo subjektams pagal sektorius, 2019 m. IV ketv.

Sektorius	**Limitas 2019 m. IV ketv. (% skolinimo juridiniams asmenims)**	**Faktinis limitas 2019 m. IV ketv.**
Nekilnojamojo turto sektoriaus riba	30%	22,3%
Įkaitant nekilnojamojo turto sektoriaus ribą vykdomiems projektams	10%	2,6%
Statybos sektoriaus riba	10%	5,4%
Mažmeninė prekyba	20%	3,5%
Didmeninė prekyba	20%	15,9%
Maisto perdirbimas	20%	2,3%
Mediena ir metalo apdirbimas	20%	5,2%
Kita gamyba	20%	4,6%
Bet kuri kita pramonė	20%	<10%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Luminor banko viešai prieinamus duomenys

Geografinės koncentracijos rizika nelaikoma reikšminga banko versle, nes laikomasi principo sutelkti dėmesį į vietinius (Lietuvos, Latvijos ir Estijos) klientus. Banko veikla, susijusi su rizikos koncentracijomis, apibrėžta juridinių asmenų kredito strategijoje.

3.2.2. Užtikrinimo priemonės

Bankas sumažina kredito rizika įkeisdamas turtą už paskolą. Įkeisto turto rūšys, kurias bankas laiko priimtiniausiomis paskoloms klientams užtikrinti, yra šios: hipoteka (daugiausia gyvenamosios paskirties nekilnojamasis turtas, komercinis nekilnojamasis turtas), verslo turtas (įranga, inventorius, transporto priemonės), garantijos, nuosavybės teisės į finansines priemones (skolos vertybiniai popieriai, akcijos, grynieji pinigai). Priimant sprendimą dėl užtikrinimo priemonės rūšies, atsižvelgiama į paskolų terminą. Ilgalaikis finansavimas ir skolinimas verslo klientams paprastai yra užtikrinami. Pageidautina, kad ilgalaikės paskolos būtų padengtos ilgalaikiu turtu. Atnaujinamosios priemonės ir vartojimo paskolos privatiems klientams paprastai yra neužtikrintos. Skolos vertybiniai popieriai, iždas ir kiti tinkami vekseliai paprastai yra neužtikrinti. Bankas siekdamas sumažinti kredito nuostolį gali prašyti kitos sandorio šalies papildomo įkaito pablogėjus vertės sumažėjimo rodikliams. Finansinės nuomos gautinoms sumoms nuomotojas lieka nuomojamo objekto savininku. Todėl kliento įsipareigojimų neįvykdymo atveju nuomotojas gali įgyti kontrolę.

Užtikrinimo priemonių vertinimas. Tikroji vertė: statistinis gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto įkeitimo perkainojimas (indeksavimas) atliekamas kas ketvirtį Estijoje ir kasmet Lietuvoje ir Latvijoje bei apima privačių asmenų visų rūšių kredito produktus įkeistus namus, butus ir gyvenamosios paskirties žemės sklypus. Visas banko įkeistas turtas ar iš jo išnuomotas turtas (išskyrus indėlius, lėšas banke, vertybinius popierius ir valstybės išleistus skolos vertybinius popierius turi būti vertinamas ne rečiau kaip kartą per metus. Išimtys gali patvirtinti sprendimus priimanti institucija, įskaitant išimties priežastį.

3.2.3. Išvestinės finansinės priemonės

Išvestinės finansinės priemonės, įskaitant valiutų keitimą, palūkanų normų apsikeitimo sandorius ir pasirinkimo sandorius, biržos prekių apsikeitimo sandorius, iš pradžių pripažįstamos ir vėliau apskaitomos tikrąja verte. Jie perkainojami bent kartą per mėnesį. Tikrosios vertės gaunamos atitinkamai iš kotiruojamų rinkos kainų, diskontuojančių pinigų srautus, taip pat iš trečiųjų šalių. Visos išvestinės finansinės priemonės apskaitomos kaip turtas, kai tikroji vertė yra teigiama, ir kaip įsipareigojimai, kai tikroji vertė yra neigiama. Maržos apmokestinimo sutartys sudaromos su klientais. Kredito linijos paprastai suteikiamos šių finansinių priemonių kredito rizikai valdyti. Piniginiai indėliai arba vertybiniai popieriai kartais naudojami kaip užstatas. Išvestinės finansinės priemonės naudojamos rinkos rizikos pozicijoms, atsirandančioms dėl įprastų banko operacijų ir išvestinių finansinių priemonių sandorių su klientais, apdrausti. Banko sandorio šalies kredito rizika rodo galimas išvestinių finansinių priemonių sutarčių pakeitimo išlaidas, jei kitos sandorių šalys neįvykdo savo įsipareigojimo. Bankas vertina sandorio šalis, kad galėtų kontroliuoti paimtos kredito rizikos lygį. Sandorio šalies kredito rizika

valdoma visų pirma apribojant kiekvienos sandorio šalies pozicijas, reguliariai vertinant pozicijas ir užtikrinant pozicijas.

3.2.4. Su kredito rizika susiję įsipareigojimai

Kiti banko prisiimti su kreditu susiję įsipareigojimai apima garantijas, dokumentinius akredityvus ir įsipareigojimus suteikti kreditą, dėl kurių bankui kyla tokia pati kredito rizika kaip ir paskoloms. Pagrindinis šių priemonių tikslas – užtikrinti, kad prireikus klientui būtų prieinamos lėšos. Minėti įsipareigojimai užtikrinami banko sąskaitoje esančiomis lėšomis, materialiuoju turtu (pirmenybė teikiama nekilnojamajam turtui) arba kitais užstatais, pavyzdžiui, trečiųjų šalių garantijomis. Kalbant apie kredito riziką, kylančią dėl įsipareigojimų pratęsti kreditą, bankui patiriami nuostoliai, kurių suma lygi visiems nepanaudotiems įsipareigojimams. Tačiau tikėtina nuostolių suma yra mažesnė už visus įsipareigojimus, nes dauguma įsipareigojimų pratęsti kreditą priklauso nuo kliento gebėjimo grąžinti jau suteiktas paskolas.

3.3. Vertės sumažėjimo politika

Bankas pripažįsta kredito nuostolius pagal 9-ojo TFAS reikalavimus. Standartas taiko į ateitį orientuoto tikėtino kredito nuostolio (ECL) metodą. Laikomasi trijų etapų modelio:

- 1 etapas – portfelio dalis, kurios kredito kokybė nuo pirminio pripažinimo labai nepablogėjo (arba pozicija yra mažos kredito rizikos), o finansinė priemonė nelaikoma sumažėjusios kredito vertės;
- 2 etapas – portfelio dalis, kurios kokybė nuo pirminio pripažinimo labai pablogėjo, tai rodo SICR – reikšmingas kredito rizikos padidėjimas – rodiklis, o finansinė priemonė nelaikoma kreditinė;
- 3 etapas – sumažėjusi portfelio dalis. Bankas prilygina įsipareigojimų neįvykdymo ir kredito vertės sumažėjimo apibrėžtis, kad visos neįvykdytos pozicijos būtų laikomos sumažėjusios kredito vertės pozicijomis, o visos kredito vertės sumažėjimo pozicijos būtų laikomos neįvykdytomis. Šis metodas grindžiamas tuo, kad grupės naudojama įsipareigojimų neįvykdymo apibrėžtis apima visus 9-ajame TFAS nurodytus įvykius kaip galimą įrodymą, kad finansinė priemonė yra sumažėjusi kredito atžvilgiu, ir visus šiuos įvykius bankas laiko darančiais neigiamą poveikį įvertintiems būsimiems pinigų srautams iš priemonės.

Papildoma kategorija yra nupirktas arba išvestas kredito vertės (POCI) finansinis turtas, kuris buvo įsigytas arba atsirado kaip kredito vertės sumažėjimas. POCI turtui taikoma nekintanti klasifikacija, t.y. finansinis turtas, kuris, kai priskiriamas POCI, lieka šioje grupėje tol, kol jo nepripažįstama. POCI klasifikacija nustatoma finansinių priemonių lygmeniu.

Bankas taiko mažos kredito rizikos išimtį šių klasių pozicijoms:

- centrinė valdžia;

- centrinis bankas;
- savivaldybių institucijos;
- regioninė valdžia ir kitos institucijos.

1 etapo finansinio turto nuostolių išmokoms lygi 12 mėnesių ECL, o 2 ir 3 etapų finansinėmis priemonėms skaičiuojama POCI finansinio turto ECL vertinama iki termino pabaigos. Nuostolis, kurio tikimasi priminio pripažinimo metu, vadinamas pradiniu vertės sumažėjimu. Vėlesniais laikotarpiais pripažįstami tik sukaupti tikėtinų kredito nuostolių, patirtų nuo pradinio pripažinimo, pokyčiai.
Bankas pripažįsta, kad skolininkas gali turėti sunkumų grąžinant paskolą, kai įvyko vienas arba abu šie faktoriai:

- klientas vėluoja mokėti už paskolą daugiau negu 90 dienų;
- manoma, kad klientas turės sunkumų grąžinant paskolą.

Bankų pozicijų atveju įsipareigojimų neįvykdymas pripažįstamas, kai mokėjimai pradelsiami daugiau nei 7 dienas. Grįžti iš etapo, kaip buvo pripažintas įsipareigojimų nevykdymas galima ne anksčiau kaip po 3 mėn. Per tuos 3 bandomojo laikotarpio mėnesius turi būti užtikrinti savalaikiai kliento mokėjimai. Bendrosios lygtinio atleidimo taisyklės išimtis yra sunkumų patiriantis restruktūrizavimas, kai nuo restruktūrizavimo priemonių pratęsimo momento ir nuo to momento, kai laikoma, kad klientas gali laikytis sąlygų po restruktūrizavimo, turi praeiti ne mažiau kaip vieneri metai. Šis metodas atitinka FINREP nurodymų reikalavimus, kad būtų galima paskolą perkelti atgal į veiksnią.

Reikšmingas kredito rizikos padidėjimas. Paprastai finansinis turtas laikomas labai padidėjusiu kredito rizikos atžvilgiu, jei po pradinio finansinės priemonės pripažinimo nustatomas bent vienas iš šių SICR rodiklių:

- ženklus 12 mėn. įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės (PD) padidėjimas - reikšmingas galiojimo laikotarpio PD padidėjimas nuo pirmojo pripažinimo iki tol, kol sudaromos finansinės ataskaitos (2.5 karto ir 0.6 p.p. kartu);
- rizikos reitingas 9/10 – rizikos reitingas 9/10 kai banke ruošiamos finansinės ataskaitos;
- įmokos pradelsimas ilgiau kaip 30 dienų nuo momento, kai sudaromos finansinės ataskaitos;
- restruktūrizuotos veiksnios pozicijos statusas – restruktūrizuotos veiksnios pozicijos statutas momentui, kai sudaromos finansinės ataskaitos, pagal FINREP nurodymus dėl finansinių ataskaitų teikimo reikalavimo.
- stebėtinų klientų sąrašas – buvimas stebėtinų klientų sąraše ataskaitinei datai.

2019 m. bankas perėjo prie galiojimo laikotarpio įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės taikymo. Prieš tai, bankas taikė supaprastintą metodą, kai laiko momento į ateitį orientuotos 12 mėn. įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės buvo vertinamos nustatant reikšmingą kredito rizikos pablogėjimą, toks vertinimo metodas pateikdavo nešališkesnius rezultatus.

3.3.1. Tikėtini 12 mėn. ir galiojimo laikotarpio kreditiniai nuostoliai

Bendras vertės sumažėjimo vertinimas atliekamas visoms finansinėms priemonės, kurių įsipareigojimų neįvykdymas įvyko ataskaitinei datai, t. y. klasifikuojami 1 arba 2 etape arba suteiktam dėl kredito rizikos sumažėjusios vertės turtui be įsipareigojimų neįvykdymo fiksavimo statuso. Tikėtini nuostoliai apskaičiuojami kaip tikėtinas svertinis nuostolių, numatomų pagal skirtingus makroekonominius scenarijus ir jų vidurkis. Tikėtini nuostoliai pagal konkretų makroekonominį scenarijų apskaičiuojami kaip įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės (PIT PD), nuostolių dėl įsipareigojimų neįvykdymo momento (PIT LGD), pozicijos įsipareigojimų neįvykdymo atveju (EAD) ir bendros išankstinio apmokėjimo normos rodikliai ir diskontuojamas taikant diskonto normą:

- Makroekonominiais scenarijais pagrįstas PIT PD yra tikimybė, kad vykdant poveikį tam tikru laikotarpiu nevykdoma sąlyga, jei jis išliko iki šio laikotarpio pradžios. PIT PD metodas taikomas visoms finansinėms priemonės, kurioms galimi vidiniai reitingų modeliai;
- Makroekonominiais scenarijais pagrįstas PIT LGD yra tikėtina procentinė pozicijos dalis, kuri būtų negrįžtamai prarasta, jeigu įvyktų numatytasis įvykis. Vertinant PIT LGD kreives, naudojamos nuo PD priklausantis modelis, kuriame LGD rezultatai priklauso nuo numatomų PD laiko momentų;
- EAD yra išlaikymas pagal numatytuosius parametrus, kurie nurodo bendrą poziciją pagal tam tikrą priemonę. Produktams pagal grąžinimo grafiką EAD termino struktūrą formuoja sutartinė amortizacija. Apyvartiniams produktams (pvz. kaip kreditinė kortelė arba overdraftas) EAD terminų struktūrai įvertinti naudojamas limito panaudojimo metodas. Standartinėms nebalandinėms pozicijoms (garantijos ir akredityvai) nustatomi kredito perskaičiavimo koeficientai, siekiant atsižvelgti į numatomus nebalansinių pozicijų panaikinimus, taikomus įsipareigojimų neįvykdymo dienai;
- Sukaupta išankstinio apmokėjimo norma apibūdina bendrą tikimybę, kad sandoris iki analizuojamojo laikotarpio pabaigos bus visiškai uždarytas. Sukaupta išankstinio apmokėjimo norma taikoma tik tiems portfeliams, kurių PD modeliai neatsižvelgia į išankstinių grąžinimų įtaką;
- Diskonto normos priskyrimo taisyklės priklauso nuo finansinės priemonės rūšies ir sutarties grąžinimo grafiko. Priemonėms, kurioms taikomos sutartiniai grąžinimo grafikai, faktinė palūkanų norma (EIR) arba jos apytikslė vertė (t.y. nominalioji vertė) taikoma kaip diskonto norma. Pozicijoms, neturinčioms sutartinių grąžinimo grafikų, kuriuose yra finansinio turto ir nebalansinių straipsnių (pvz. kredito linijos, kredito kortelės) taikomas diskonto normos, kurios artimiausios efektyviai palūkanų normai. Pozicijoms, neturinčios sutartinių grąžinimo grafikų, nurodant nebalansinius produktus (garantijos ir akredityvai), taikoma su pozicija susijusi sutartinė norma arba jeigu jos nėra, atitinkama rinkos norma.

Laiko momento PIT PD kreivės, PIT LGD ir EAD kreivės sudaromos visiems mėnesiams iki priemonės termino pabaigos. Jeigu priemonė priskiriama 1 lygiui, tikėtini nuostoliai turi būti įvertinami per ne ilgesnį negu 12 mėn. laikotarpį. Jeigu priemonė yra priskiriama 2 lygiui, tikėtini nuostoliai įvertinami per laikotarpį iki priemonės pasibaigimo termino. Sudarant PD ir LGD kreives, turi būti atsižvelgiama į makroekonominių rodiklių prognozę. Minėtų rizikos parametrų vertinimo metodologijos apima ryšį tarp rizikos parametrų ir makroekonominių kintamųjų modeliavimą. Trijų ateinančių metų makroekonominių kintamųjų prognozes pagal skirtingus scenarijus kartu su scenarijų tikimybėmis rengia Luminor banko makroekonomistai. Svarstomi trys makroekonominiai scenarijai: bazinis arba realistinis, optimistinis ir pesimistinis scenarijai (turintis didžiausią tikimybės svorį baziniam arba realistiniams scenarijui). Makroekonominiai scenarijai, parengti numatomiems nuostoliams įvertinti, atitinka scenarijus, kurie naudojami atliekant kredito rizikos testavimą nepalankiausiomis sąlygomis. Trys makroekonominiai kintamieji – metinis realus BVP pokytis, nedarbo lygis ir metinis gyvenamojo nekilnojamojo turto kainos pokytis. Į modelį yra įtraukiami privačių asmenų segmentai, o metinio realaus BVP pokytis ir nedarbo lygis naudojami modeliavimui juridinių asmenų. Lietuvai, Latvijai ir Estijai rengiamos atskiros makroekonominių kintamųjų prognozės. Makroekonominių kintamųjų prognozės rengiamos ir taikomos filialams, nepriklausantiems nuo kliento gyvenamosios vietos. Visoms reikšmingoms pozicijos taikoma nuolatinė priežiūra. Vertinimo dažnumas grindžiamas rizikos lygiu ir poveikio dydžiu. Tolesnių veiksmų tikslas yra nustatyti padėties pablogėjimą ir pradėti išankstinius veiksmus, siekiant pagerinti grupės padėti bei nustatyti tikėtino kreditinių įsipareigojimų neįvykdymo kriterijus. Didelės kredito vertės sumažėjimo pozicijos, viršijančios reikšmingumo ribas, kurioms buvo fiksuotas nuostolių įvykis, peržiūrimos kiekvieną ketvirtį arba dažniau, kai to reikalauja individualios aplinkybės. Vertinimas atnaujinamas, esant reikšmingiems pinigų srautų pasikeitimams, kitu atveju jis turi būti atliekamas bent vieną kartą per metus.

3 etapo pozicijoms (arba įsipareigojimų neįvykdžiusiems POCI turtui), kurios priskiriamos reikšmingoms, bankas įvertina vertės sumažėjimo sumą individualiai pagal diskontuotų pinigų srautų (DCF) metodą, kur abu būsimi pinigų srautai iš kliento operacijų ir atsižvelgiama į pinigų srautus iš užtikrinimo priemones. Paprastai naudojami du scenarijai – pagrindinis atvejis ir rizikos atvejis – su tam tikrais tikimybės koeficientais. Išimtiniais atvejais galima naudoti vieną scenarijų. Aplinkybės, kurioms gali būti priimtinas tik vienas scenarijus, gali būti prognozuojamas baigties išieškojimo atvejis.

3 etapo pozicijoms (arba įsipareigojimų neįvykdžiusiam POCI turtui), kurie klasifikuojami kaip reikšmingi, bankas įvertina vertės sumažėjimo sumą bendrai (kolektyvinis vertinimas). Nuostolis apskaičiuojamas taikant neužtikrintos dalies bendros normos. Trims vienarūšėms grupėms, kurias išskiria bankas, taikomos skirtingos grupių normos:

- hipotekinės paskolos ir privatūs kreditai fiziniams asmenims;
- vartojimo paskolos ir kitos paskolos fiziniams asmenims (įskaitant ir lizingą);

- paskolos juridiniams asmenims.

2019 metais bankas pakeitė savo vidaus modelius, taikomus apskaičiuojant vertės sumažėjimą neužtikrinai daliai. Buvo nustatyta pozicijos sumos užtikrinimo priemonės vertės viršutinė riba, tokiu būdų siekiama išvengti situacijų, kai paskolos, kurių užtikrinimo priemonės vertė yra daug didesnė, turi visiškai užtikrintą dalį ir dėl to vertės sumažėjimo nėra.

Paskolų nurašymo politika Luminor banke. Bankas visiškai ar iš dalies nurašo finansinį turtą, kuris yra laikomas neatgautinu. Paprastai finansinis turtas laikomas neatgautu tada, kada visos užtikrinimo priemonės yra parduotos. Tačiau nurašymo faktas neapriboja banko galimybių išieškoti patirtus nuostolius iš kliento. Finansinis turtas, kuris buvo nurašytas per 2019 m., bet kuriam dar taikoma vykdymo užtikrinimo veikla, nepadengtoji sutartyje numatyta suma sudaro 23 008 tūkst. Eur, kai atitinkamai 2018 m. ši suma siekė 43 766 tūkst. Eur.

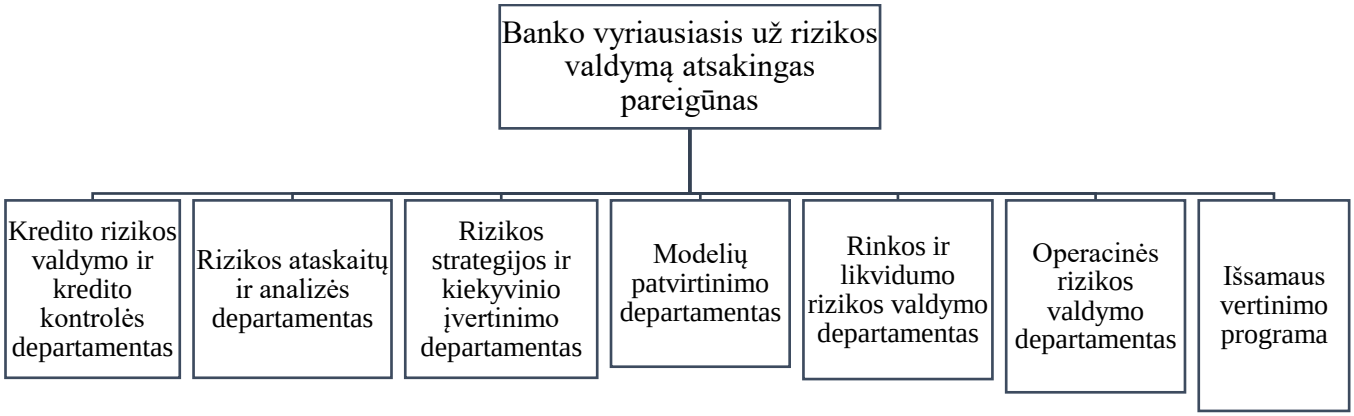
3.4. Kredito rizikos valdymas Luminor banke

Pagrindinis Luminor banko grupės rizikos valdymo tikslas yra vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu pasiekti optimalią pusiausvyrą tarp nuostolių ir pajamų potencialo. Banko rizikos valdymo funkcija organizuojama siekiant užtikrinti veiksmingą ir efektyvų rizikos valdymą ir visapusišką Luminor rizikos politikoje ir strategijoje nustatytų principų ir reikalavimų įgyvendinimą. Rizikos valdymo principai Luminor banke:

- rizikos atsakomybė: kiekviena grupės sritis yra atsakinga už riziką, kylančią dėl jų veiklos;
- rizikos nustatymas, vertinimas, sprendimų priėmimas, valdymas ir ataskaitų teikimas: visos reikšmingos pozicijos turi būti nustatytos, įvertintos, valdomos ir apie jas turi būti pranešta laiku ir tiksliai;
- bankas turi konservatyvų bendrą rizikos pobūdį ir prisiima tik tokią riziką, kurią sugeba nustatyti, įvertinti ir valdyti;
- bankas yra įsipareigojęs nesiūlyti produktų arba paslaugų, kurie gali sukelti neetišką elgesį, žmogaus ar darbo teisių pažeidimus, korupciją, arba didelę žalą aplinkai.

Pagal Europos Parlamento priimtą banko atkūrimo ir pertvarkymo direktyvą bankas vykdo atkūrimo planą. Šis planas yra vienas iš pagrindinių Luminor rizikos valdymo įrankių ir užtikrina banko mokumo atkūrimo procedūras esant stresinei situacijai be valdžios ar gyventojų įsitraukimo. 2020 metais bankas dalyvaus vertinime, kuris planuojamas ir yra priežiūros veiklos dalis. Vertinimo tikslas yra įvertinti banko turtą ir kapitalo pakankamumo po tarpvalstybinio susijungimo 2019 m. ir suteikti skaidrų pagrindą tolesnei tiesioginei ECB priežiūrai. Vertinimas susideda iš dviejų komponentų, tai turto kokybės apžvalga, kuri orientuota į turto kokybės vertinimą ataskaitine data 2019 m. gruodžio 31 d. O testavimo nepalankiausiomis sąlygomis kapitalo pakankamumo vertinimas pagal makroekonominių ir finansinių sukrėtimų scenarijus.

Bankas analizuoja, vertina, priima ir valdo riziką ar rizikų padarinius, su kuriais jis susiduria. Svarbiausios rizikos rūšys, su kuriomis susiduria bankas yra: kredito, rinkos, operacinė, likvidumo, reputacijos, reikalavimų laikymosi ir pinigų plovimo. Koncentracijos rizika vertinama kaip kredito rizikos dalis, kitos koncentracijos rizikos rūšys buvo vertinamos kaip mažiau reikšmingos bankui. Rinkos rizika apima užsienio valiutos ir palūkanų normos riziką. Operacinė rizika taip pat apima veiklos tęstinumo ir IT stabilumo riziką. Banke rizikos valdymas organizuojamas taip, kad būtų išvengta interesų konfliktų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Luminor bank AS duomenis

17 pav. Rizikos valdymo organizacinė struktūra Luminor banke

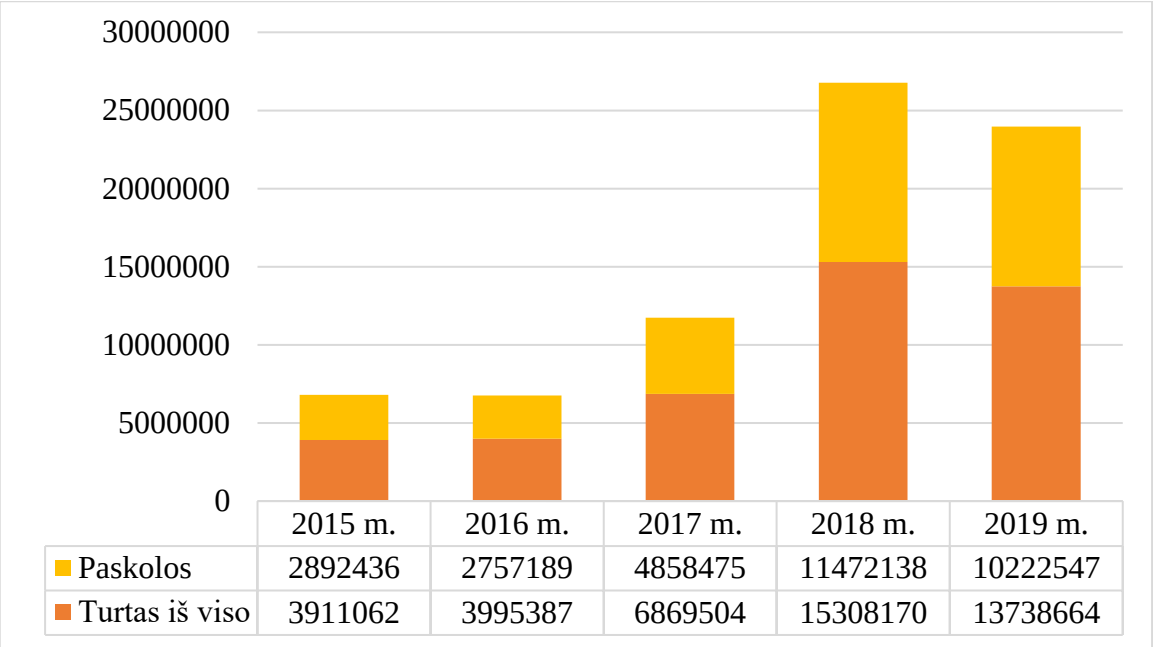
Kredito rizikos kontrolės funkcija yra padalintos tarp: kredito rizikos valdymo ir kredito kontrolės departamento, rizikos ataskaitų teikimo ir analizės departamento, rizikos strategijos ir kiekybinio įvertinimo departamento ir modelių patvirtinimo departamento. Operacinės rizikos valdymo grupėje ir informacijos saugumo kontrolė yra operacinės rizikos valdymo departamento atsakomybė. Rinkos ir likvidumo rizikos valdymo departamentas yra atsakingas už rinkos rizikos ir likvidumo rizikos kontrolę. Rizikos skyrius yra antrosios gynybos linijos dalis, o rizikos padalinio organizaciniai padaliniai tiesiogiai atsiskaito grupės vyriausiam rizikos vadovui. Rizikos valdymo procesus ir vidaus kontrolės efektyvumą vertina vidaus auditoriai (trečioji gynybos linija). Vidaus kontrolės sistema – kaip organizacinių priemonių, veiksmų ir vidaus procedūrų sistema – užtikrina efektyvią veiklą bei protingą verslo vykdymą, įstatymų ir kitų teisės aktų laikymąsi, tinkamą ir nuolatinį rizikos nustatymą, matavimą, stebėjimą, valdymą ir mažinimą, taip pat finansinės ir nefinansinės informacijos patikimumas ir pateikimas laiku. Valdyba atsakinga už efektyvios vidaus kontrolės sistemos sukūrimą ir palaikymą banke. Valdyba ir stebėtojų taryba patvirtina svarbiausias politikos kryptis ir strategijas, apimančias banko rizikos valdymo sistemą. Rizikos komitetas pataria priežiūros tarybai dėl bendro įstaigos dabartinio ir būsimo rizikos apetito ir strategijos bei padeda priežiūros tarybai prižiūrėti rizikos

strategijos įgyvendinimą. Ji taip pat analizuoja turto ir įsipareigojimų struktūrą ir teikia pasiūlymus dėl optimalios kapitalo struktūros. Rizikos komitetas svarsto ir teikia stebėtojų tarybai pasiūlymus dėl pagrindinių su rizika susijusių procesų ir rizikos ataskaitų. Kredito komitetas yra sprendimus priimantis padalinys dėl atskirų kredito atvejų ir prisideda prie patikimos ir vienodos kreditavimo kultūros kūrimo banke. Kredito komitetas teikia rekomendacijas dėl svarbiausių kredito reglamentų.

Luminor bankas kredito riziką supranta kaip tikimybę patirti nuostolius dėl to, kad klientai nevykdo savo finansinių įsipareigojimų. Kredito rizika kyla dėl skolinimo proceso ir dėl nebalansinių finansinių priemonių, tokių kaip paskolų įsipareigojimai, garantijos ir akredityvai. Pagrindiniai kredito rizikos valdymo elementai yra banko kredito politika, kredito strategija juridiniams asmenims ir kredito strategija privatiems asmenims. Šiuose dokumentuose išdėstytų principų taikymo praktinius aspektus ir sprendimų priėmimo procesus reglamentuoja kreditų vadovas juridiniams asmenims ir kredito vadovas privatiems asmenims. Pagrindinis banko skolinimo tikslas yra tai, kad paskolų portfelis turėtų būti tokios kokybės ir sudėties, kas užtikrintų pelningumą trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu. Tikslas yra tai, kad paskolų portfelis turėtų išlaikyti kredito rizikos profilį, svyruojantį nuo mažos iki vidutinės. Kreditingumo vertinimas turėtų būti pagrįstas kliento galimybėmis ir noru vykdyti savo finansinius įsipareigojimus. Pinigų srautai iš klientų veiklos, atliekami paskolų mokėjimai turėtų būti aiškiai suprantami ir tvarūs. Kredito sprendimus priima kreditų komitetai ir įgalioti asmenys, vadovaudamiesi apibrėžtais įgaliojimais veikti, kurie yra koreguojami pagal riziką. Kredito komiteto sprendimas suteikti paskolą turi būti vienbalsis. Įgaliojimai veikti asmenims yra asmeniniai ir pagrįsti kompetencijos lygiu. Laikomasi keturių akių principo. Galutinis kreditų, viršijančių tam tikrą lygį, tvirtinimas atliekamas kartu su nepriklausomais kredito pareigūnais. Esant mažiems kredito kortelių limitams/vartojimo kreditams, vieną akį galima pakeisti reitingu. Reguliarios ataskaitos yra rengiamos ir pateikiamos banko valdymo organams, siekiant sekti prisiimamos kredito rizikos lygį ir pokyčius.

3.5. Paskolų portfelio analizė Luminor banke, 2015-2019 m.

Analizuojant 2015-2016 m. Luminor banko skelbiamas finansines ataskaitas, matome, kad suteiktų paskolų bendra suma išlieka pastovi, reikšmingų pokyčių nefiksuota (žr. 18 pav.). 2017 m. pastebimas staigus suteiktų paskolų padidėjimas, jį lėmė AB DNB ir Nordea bankų susijungimas. 2019 m. irgi matome didelį šoktelėjimą ties išduotų paskolų, tai lėmė 2019 metais užbaigtas Luminor banko tarpvalstybinis susijungimas Baltijos šalyse. Šiuo metu, Luminor banko pagrindinis padalinys yra Estijoje, o Lietuvoje ir Latvijoje atidaryti banko filialai. Užbaigus banko susijungimo procesą, visas Luminor bank AS (Lietuva) ir Luminor Bank AS (Latvija) įsipareigojimai, turtas ir teisės buvo perduoti Luminor Bank AS Estijoje.

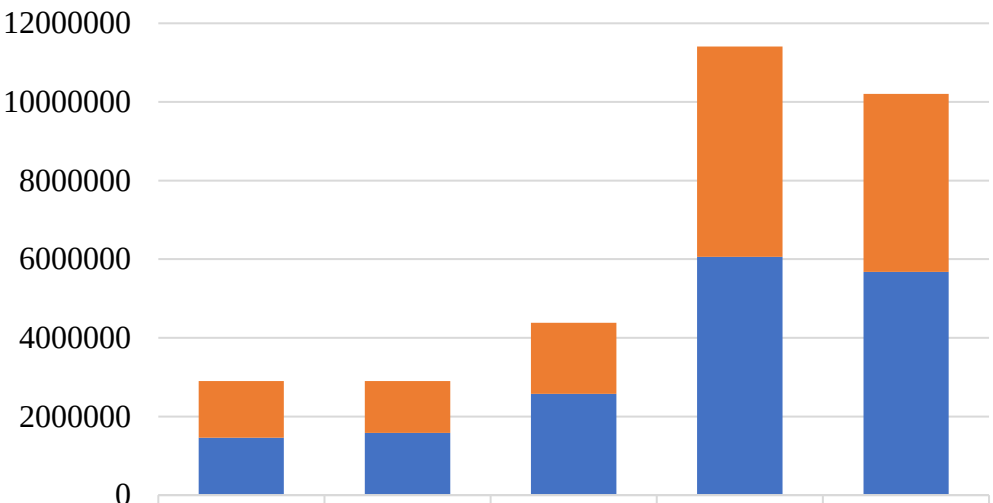

	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.
Paskolos	2892436	2757189	4858475	11472138	10222547
Turtas iš viso	3911062	3995387	6869504	15308170	13738664

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Luminor banko duomenis.

18 pav. Luminor banko paskolų dalis balansiniame turte, 2015-2019 m., Eur

Luminor bank A/S pagrindinė veikla sudaro pinigų skolinimas ir su tuo susijusios rizikos prisiėmimas ir valdymas. Kaip matome iš 18 pav. paskolos balansiniame turte sudaro didžiąją dalį ir svyruoja nuo 69 proc. iki 75 proc.. Tai dar karta įrodo, jog banko pagrindinė veikla yra pinigų skolinimas. Reikšmingas padidėjimas matomas 2018 m. tam įtakos turėjo užbaigtas banko susijungimas. 2019 m. pabaigoje paskolos klientams iš viso siekė 10,2 mlrd. Eur, lyginant su 11,5 mlrd. Eur prieš metus. Tokiam rezultatui įtakos turėjo banko dėmesys, skiriamas tinkamesniam senojo ir naujojo portfelių pagal riziką pakoreguotam įkainojimui bei norui pagerinti banko finansavimo padėtį rinkoje.

	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.
Paskolos verslo klientams	1436308	1317908	1805855	5346840	4523201
Paskolos individualiems klientams	1463172	1582316	2580042	6061896	5680911

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Luminor banko duomenis

19 *pav.* Luminor banko paskolų portfelio struktūra, 2015-2019 m., Eur

Analizuojant Luminor banko paskolų portfelio struktūrą (žr. 19 pav.), matome, kad didžioji dalis viso portfelio sudaro paskolos individualiems ir verslo klientams. Pastaraisiais metais Luminor banko vizija yra didinti paskolų portfelį smulkiam ir vidutiniam verslui bei namų ūkiams. Luminor bankas yra pirmas Lietuvoje bankas, kuris sudarė bendradarbiavimo sutartį su Europos investicijų banku, siekiant skatinti smulkus ir vidutinius verslininkus plėsti savo verslą ir lengviau tam gauti finansavimą. 2019 metais paskolos privatiems klientams sudarė 55 proc. viso kredito portfelio, o paskolos verslo klientams 43 proc.

Paskolos ir gautinos sumos, kurios buvo pradelstos, tačiau nėra nuvertėjusios yra paskolos ir gautinos sumos, kurių įmokų mokėjimo terminai buvo pradelsti, bet jos nebuvo individualiai nuvertėjusios. Nuvertėjusios paskolos ir gautinos sumos – tai paskolos ir gautinos sumos, kurioms yra individualiai pripažinti vertės sumažėjimo nuostoliai. Luminor banko pradelstos ir nuvertėjusios paskolos pavaizduotos lentelėje. Visi Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai, vertindami paskolas ir formuodami atidėjinius neveiksnioms paskoloms, laikosi TFAS nuostatų, pagrįstų tikrosios vertės ir patirtų nuostolių principais (D. Vengraitis, 2013).

Analizuojant Luminor banko paskolų portfelio kokybę pagal D. Vengraičio pateiktus dažniausiai banke naudojamus rodiklius, svarbu įvertinti ne tiks suteiktas paskolas, bet ir nuvertėjusias paskolas. Komerciniams bankams yra labai svarbu, kad nuvertėjusių paskolų būtų kuo mažiau, nes nuvertėjusios paskolos mažina paskolų portfelio kokybę, būtina pabrėžti, kad bankas turint daug tokių paskolų gali tapti nebekonkurencingas, blogiausiu atveju gali patirti nuostolius arba bankrutuoti. Vertinant Luminor

banko duomenis nuo 2015-2019 m. pastebimas laipsniškas nuvertėjusių paskolų dalies visose paskolose mažėjimas, nuo 8,62 proc. iki 2,25 proc. (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Nuvertėjusių paskolų dalis visose paskolose Luminor banke, 2015-2019 m., proc.

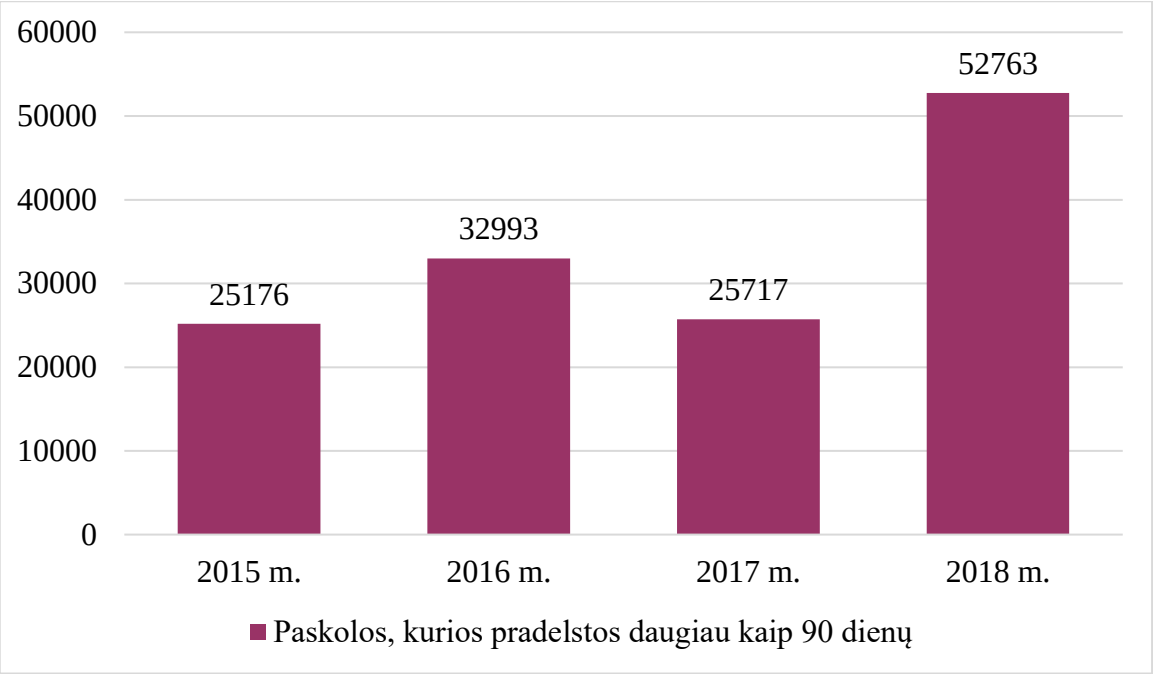
RODIKLIS	**2015 M.**	**2016 M.**	**2017 M.**	**2018 M.**	**2019 M.**
Paskolos ir gautinos sumos, kurios nebuvo pradelstos ir nėra nuvertėjusios	2892436	2757189	4858475	11472138	10222547
Nuvertėjusios paskolos ir gautinos sumos	249267	211777	226001	225263	230258
Nuvertėjusių paskolų dalis visose paskolose, %	8,62%	7,68%	4,65%	1,96%	2,25%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal D. Vengraičio nurodytus pagrindinius rodiklius

Analizuojant 7 lentelę, galima matyti, kad kredito rizikos situacija Luminor banke yra teigiama ir gerėjanti kiekvienais metais. Nuvertėjusių paskolų dalis visose paskolose nuo 2015 m. sumažėjo daugiau kaip 6 proc., tai parodo banko gebėjimą valdyti kredito riziką. Tokį nuvertėjusių paskolų sumažėjimą visose paskolose lėmė nuo 2015 m. gerėjanti šalies ekonomika. Per pastaruosius metus didėjo dirbančiųjų žmonių dalis, augančios pajamos ir vis dar žemos palūkanos bankuose bei palankios skolinimo sąlygos.

Analizuojant Luminor banko paskolų portfelio kokybę, įžvelgiama, kad aukštos rizikos paskolų kiekvienais metais mažėja. Manoma, kad tam įtakos turi pagerėjęs skolininkų kreditingumas, naujų mokių klientų pritraukimas ir paskolų nurašymai. Bankas nurašo finansinį turtą arba jo dalį, kai yra tikimybė arba grėsmė jo neatgauti. Kai visos užtikrinimo priemonės bankui yra parduotos, laikoma, kad finansinis turtas yra neatgautas. Tačiau įsipareigojimų nurašymas vis tiek leidžia bankui išieškoti nuostolius iš kliento. Galima teigti, jog bankas laikosi konservatyvaus požiūrio išduodant naujus kreditus klientams bei sugeba valdyti kredito riziką

Kaip jau buvo minėta, pagrindinis rodiklis, apibūdinantis banko paskolų portfelis yra paskolų pradelsimas. Pagal dabartinius Lietuvos banko ir Europos centrinio banko nustatytus reikalavimus, banko paskola laikoma neveiksnia, kai skolininkas už paskolą vėluoja mokėti daugiau kaip 90 dienų. Kiekvienam bankui svarbu užtikrinti, kad tiek laiko pradelstų paskolų būtų kuo mažiau, siekiant, kad paskolos nebūtų nurašytos. Luminor bank A/S pradelstų paskolų situacija nuo 2015-2017 m. yra gerėjanti, matomas pradelstų daugiau kaip 90 dienų paskolų mažėjimas. (žr. 20 pav.). 2018 m. matomas staigus pradelstų paskolų virš 90 dienų padidėjimas, tai lėmė užbaigtas Luminor banko tarpvalstybinis susijungimas ir susijungimas su lizingo bendrove. Pradelstų paskolų virš 90 dienų dinamika 2015-2018 m. Luminor banke pavaizduota 20 pav.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Luminor banko duomenis.

20 *pav.* Pradelstų paskolų virš 90 dienų dinamika Luminor banke, 2015-2018 m. (tūkst., Eur)

Kaip galima matyti iš 20 pav. 2015 m. pradelstos paskolos daugiau kaip 90 dienų siekė 25176 tūkst. Eur, kai 2017 m. 25717 tūkst. Eur., tai rodo banko gebėjimą tinkamai administruoti ir stebėti kredito riziką. 2018 m. matome staigų padidėjimą, tai lėmė užbaigtas Luminor banko susijungimo procesas, kai visas turtas ir įsipareigojimai buvo perduoti Luminor Bank A/S Estijoje. 2019 m. Luminor bankas pradėjo taikyti galiojimo laikotarpio įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę, vietoje anksčiau taikyto supaprastinto metodo, kuomet laiko momento į ateitį orientuotos 12 mėn. įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės buvo naudojamos nustatant reikšmingą kredito rizikos padidėjimą, toks vertinimas pateikia nešališkesnius rezultatus.

8 lentelė. Kredito riziką įvertinantys rodikliai Luminor banke, 2015-2019 m., proc.

RODIKLIS	**2015 M.**	**2016 M.**	**2017 M.**	**2018 M.**	**2019 M.**
Specialiųjų atidėjinių norma	**3,90%**	**3,50%**	**2,10%**	**1,60%**	**1,80%**
Neveiksnių paskolų norma	**9,49%**	**8,57%**	**2,64%**	**5,30%**	**3,80%**
Neveiksnių paskolų padengimo norma	**41,91%**	**41,39%**	**79,95%**	**30,19%**	**47,37%**
Paskolų nuostolių padengimo norma	**6,16%**	**3,41%**	**1,38%**	**0,98%**	**1,06%**
Paskolų nuostolingumo norma	**1,07%**	**1,11%**	**0,47%**	**0,64%**	**0,19%**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės naudojant D. Vengraičio pateiktus rodiklius

Analizuojant 8 lentelę, galima teigti, kad kredito rizika Luminor banke valdoma gerai. Žemiau apibūdinsime kiekvieną rodiklį ir jų pokytį per 2015-2019 metus.

Specialiųjų atidėjinių norma, kuri parodo specialiųjų atidėjinių paskolos ir visų paskolų santykį, nuo 2015 m. sparčiai mažėja (nuo 3,90% iki 1,80%). Tai parodo, kad bankas kiekvienais metais lėšų specialiems atidėjiniams skirdavo mažesnę sumą. Tai, kad bankas skirdavo mažiau lėšų atidėjiniams gali rodyti, kad kiekvienais metais banke daugėja kokybiškų paskolų, dėl to poreikio formuoti daug specialiųjų atidėjinių nebelieka.

Neveiksnių paskolų norma, kaip buvo minėta anksčiau, parodo bendrą neveiksnių paskolų dalį visame banko paskolų portfelyje. Iš pateiktos lentelės matoma, kad neveiksnios paskolos labai sparčiai mažėjo iki 2018 metų (nuo 9,49% iki 2,64%). Tai leidžia manyti, kad banke gerėja esamų klientų kreditingumas, o naujos paskolos suteikiamos gerą reitingą turintiems klientams, kurie sugeba vykdyti savo finansinius įsipareigojimus. 2018 m. matome padidėjimą, tai lėmė dviejų bankų susijungimas, nes buvo sujungti dviejų skirtingų bankų portfeliai, tai galėjo lemti padidėjimą iki 5,30%, tačiau bankas sugebėjo sumažinti šį rodiklį 2019 m. iki 3,80%.

Neveiksnių paskolų padengimo norma parodo, kaip bankas vertina dėl neveiksnių paskolų galimus patirti nuostolius ir kokiu lygiu bankas neveiksnias paskolas yra padengęs spec. atidėjiniais. Šis rodiklis nuo 41,91% iki 47,37%. 2017 metais galima pastebėti staigų padidėjimą ties neveiksnių paskolų padengimo norma, tai lėmė pradėtas dviejų bankų susijungimo procesas.

Paskolų nuostolių padengimo norma parodo, kaip bankui pavyksta sumažinti paskolų nuostolių poveikį savo veiklos rezultatams tiek sudarydamas atitinkamus rezervus, tiek dirbdamas pelningai. D. Vengraitis nurodo, kad kuo šis didesnis, tuo geriau vertinamas banko sugebėjimas padengti paskolų nuostolius. Tačiau paskaičiuotus rodiklius reikėtų vertinti su išlygomis, nes bankai savo finansinėse ataskaitose neišskiria rezervus paskolos, o parodo tik privalomuosius rezervus, dėl to sunku įvertinti kokia suma rezervuose yra skirta paskoloms,

Paskolų nuostolingumo norma garai parodo ilgalaikę paskolų portfelio kokybę. Šis rodiklis apskaičiuojamas iš nurašytų paskolų sumos reikia atimti atgautas paskolas ir visą sumą padalinti iš paskolos sumos to laikotarpio. Rodiklio reikšmę galima įvertinti kaip pakankamai gera, nes nurašytų paskolų suma yra didesnė negu atgautų paskolų suma. 2018 m. nurašytos paskolos sudarė 23 008 tūkst. Eur, kai atgautos paskolos sudarė 22 267 tūkst. Eur. 2019 m. nurašytos paskolos sudarė 43 766 tūkst. Eur, o atgautos paskolos sudarė 24 350 tūkst. Tai parodo, kad bankui ne visada pavyksta atgauti paskolas iš skolininkų.

Atlikus Luminor banko kredito rizikos analizę, matoma, kad šios rizikos rūšys banke laikomas vienas iš svarbiausių ir banke kredito rizikos valdymui bankas turi aiškiai apibrėžtus principus, strategiją ir politiką šios rizikos valdymui, kurių turi laikytis visi banko darbuotojai. Banke yra sukurta kredito

rizikos strategija, politika, kreditų išdavimo tvarka bei taisyklės. Bankas laikosi konservatyvios strategijos ir jo portfelis yra gerai diversifikuotas.

Analizuojant kredito paraišką (žr. 5 priedą) matome, kad bankas prieš išduodant paskolą vertina šią kliento pateiktą informaciją:

- kliento pajamos;
- išsilavinimas;
- šeimyninė padėtis;
- gyvenamoji vieta;
- amžius;
- vaikų skaičius šeimoje;
- kredito terminas;
- perkamas turtas;
- nuosavų lėšų dalis pirkime;
- turimas turtas;
- kiti kliento finansiniai įsipareigojimai.

Analizuojant kliento mokumą, bankas vertina šiuos rodiklius: DTI (santykis tarp pajamų ir finansinių įsipareigojimų) – šis santykis neturi būti didesnis negu 40%, atliekamas likvidumo testas, kliento jautrumo analizė (ar klientai yra jautrūs pajamų sumažėjimui, palūkanų padidėjimui, terminui), skaičiuojamas multiplikatorius. Įvertinus visus šiuos rodiklius sistemos paskaičiuoja kliento reitingą, kuo reitingas žemesnis, tuo didesnė kliento nemokumo tikimybė.

Analizuojant verslo klientų paskolų išdavimą, V. Valvonis (2004) teigia, kad reikia įvertinti šiuos rodiklius: IRB metodas – tai toks metodas, kuris pagrįstas vidaus reitingais ir skaičiuojamas įvertinti kapitalo pakankamumą. Papildomai turi būti apskaičiuojami tokie rodikliai kaip PD (įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir LGD (nuostolis įsipareigojimų nevykdymo tikimybė). Lietuvoje bankai plačiausiai naudoja rodiklius kredito rizikos vertinimui, kurie pateikti TFAS arba bankai patys sukuria savo reitingus, pagal kuriuos analizuoja kredito riziką.

Luminor banke atlikus analizę, matoma, kad pagrindinis kredito rizikos mažinimo metodas išlieka paskolų užtikrinimas, kuris sudaro daugiau kaip 75% paskolų portfelio, tai reiškia, kad Luminor banke paskolos yra apdraustos nekilnojamojo turto įkeitimu (hipoteka).

Jeigu banke fiksuojamas įmokų pradelsimas, banko darbuotojai iš karto bando susisiekti su klientu ir geranoriškai išspręsti situaciją, bendrauti su klientu, priminti apie įmokas ir išvengti to, kad paskola būtų perduota išieškojimo tarnyboms. Blogiausios priemonės yra palūkanų pakėlimas klientui arba jeigu klientai visai nesutinka vykdyti savo finansinių įsipareigojimų bankas turi teisę perduoti šį klientą išieškojimo tarnybai.

Kredito rizikos valdyme svarbus faktas yra kredito rizikos subalansavimas bei tinkamos kredito rizikos koncentracijos palaikymas. Bankui svarbu įvertinti kliento situaciją ne tik tuo metu, kai klientas kreipėsi dėl paskolos išdavimo, bet ir prižiūrėti jį po kredito išdavimo iki paskolos termino pabaigos. Dėl to, bankas visada atsižvelgia į kliento turėtus įsipareigojimus, vertina skolas ir aiškinasi, kodėl buvo tos skolos, kodėl buvo vėluojama mokėti už kitus įsipareigojimus, su kokiais sunkumais tuo metu susidūrė klientas, tai yra daroma tam, kad įvertinti kliento gebėjimą ir norą mokėti už naujais prisiimtą įsipareigojimą. Jeigu klientas yra įmonės akcininkas (daugiau kaip 51%) ir gauna atlyginimą iš tos įmonės, bankas turi įvertinti ir atlyginimą išmokančią įmonę. Vertinami įmonės pagrindiniai rodikliai, skaičiuojama, ar įmonė yra pajėgi mokėti tokio dydžio atlyginimą ir t.t.

4. REKOMENDACIJOS VEIKLOS TOBULINIMUI LUMINOR BANK A/S

Visapusiškai išanalizavus kredito rizikos vertinimą ir valdymą Luminor banke, galima teigti, kad bankas yra stiprus rinkos žaidėjas. Atlikus Luminor banko kredito rizikos analizę, pastebima, kad ši rizikos rūšis banke laikoma viena iš svarbiausių. Banke kredito rizikos valdymui turi aiškiai apibrėžtus principus, strategiją ir politiką šios rizikos valdymui, kurių turi laikytis visi banko darbuotojai. Banke yra sukurta kredito rizikos strategija, politika, kreditų išdavimo tvarka bei taisyklės. Bankas laikosi konservatyvios strategijos ir jo portfelis yra gerai diversifikuotas. Bankas per pastaruosius metus susidūrė su daugybe pokyčiais savo veikloje, kurie galėjo sukelti klientų nepasitikėjimą banko atžvilgiu. Vyko ilgas susijungimo procesas, pavadinimo keitimas, bankų bei valdybos kaita, bankas labai ilgai negalėjo pereiti prie bendros klientų sistemos. Klientai buvo skirstomi į DNB ir Nordea banko skyriuose, interneto banke ir t.t. Pastebima, kad tokie bankų pokyčiai neigiamai veikia klientus, nes su pokyčiais visada atkeliauja naujos sąlygos, nauji įkainiai, kurie ne visada teigiami kliento atžvilgiu, o kai ateina nauja valdžia – pokyčiai neišvengiami. Kai banke keičiasi valdyba ar akcininkai, klientams tai kelią didelį susirūpinimą ir jie mano, kad bankas yra nestabilus. Kai vyko DNB ir Nordea bankų susijungimai, dalis klientų atsisakė naujojo banko paslaugų ir pasirinko kitus bankus, nes tokie bankų pokyčiai vyksta retai ir gyventojai bijo dėl savo banke laikomų pinigų, nors Luminor pradėjus savo veiklą buvo finansiškai stabilus su geru paskolos portfeliu ir stipriu nauju akcininku.

Pastebėtina, kad Luminor bankas ne visada komunikuoja su savo klientais, kai vykdo atnaujinimo darbus ar banke fiksuojamas sutrikimas. Klientai labai neigiamai reaguoja kai negali prisijungti prie savo interneto banko arba atlikti tam tikrus veiksmus (pavedimai, atsiskaitymai kortele ir kt.). Dažnai apie tokias problemas klientai yra informuojami Facebook platformoje, o ne žinute bandant prisijungti prie interneto banko. Matosi, kad bankas orientuojasi į jaunesnius klientus ir pamiršta apie vyresnius, kurie nesinaudoja tokiomis platformomis. Vienas iš svarbiausių banko veiksmų turi būti komunikacija su klientu (telefonu, per išorinius kanalus, el. paštu, interneto bankas ir kt.). Klientams visada būtina žinoti apie banke vykdomus atnaujinimus, techninius darbus ir kt. Nes reikia nepamiršti, kad didelę klientų bazę sudaro verslo klientai, kurie kiekvieną dieną daro svarbius ir didelius pavedimus, todėl jiems ypač aktualu ir svarbu iš anksto žinoti, kas gali neveikti. Luminor bankas pakankamai jaunas rinkos žaidėjas, todėl pradedant skolinti ir konkuruoti su kitais bankais turėtų nepamiršti apie kredito riziką ir nekredituoti blogų, nemokių klientų, siekiant pritraukti kuo daugiau naujų paskolų.

Antras pastebimas trūkumas Luminor banke ir visoje finansų sistemoje yra vienos kredito rizikos politikos nebuvimą. Pasak Cibulskienės ir Rumbauskaitės (2012), "*tai apsunkina ne tik bankų kredito rizikos valdymą, bet ir palieka teisę bankams patiems nustatyti savo indikatorius ir rodiklius į kuriuos reikėtų atsižvelgti kuriant kreditavimo politiką"*. Pastebima, kad kas vienam bankui gali būti priimtina,

kitam gali būti signalas kaip rizikos atsiradimo šaltinis. Tokios skirtingos ir nevienodos rizikos interpretacijos sukuria neaiškumą ir gali turėti neigiamų pasekmių visam finansų sektoriui.

Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausias iššūkis su kuriuo susiduria Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai tuo tarpu ir Luminor bankas – vieningos kredito rizikos vertinimo sistemos nebuvimas. Bankai turi kurti patys savas kredito rizikos vertinimo sistemas arba naudoti globojančių bankų rizikos vertinimo metodus, kas gali netikti mūsų rinkai. Gerinti kredito rizikos valdymą turi šalyje veikianti priežiūros institucija, o bankai turi įgyvendinti priežiūros institucijos parengtas rekomendacijas. Mažų bankų kredito rizikos valdymo sistemos gali būti nepakankamai stiprios ir neapimti visų aspektų, tai gali lemti didesnius nuostolius dėl nesugebėjimo laiku identifikuoti ir valdyti rizikos veikloje.

IŠVADOS

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, galima pateikti išvadą, kad kredito rizika banke laikoma svarbiausia patiriamų rizikos rūšių. Bankas dėl kredito rizikos gali patirti ne tik nuostolius, bet ir prarasti visas paskolintas lėšas. Bankai šios rizikos valdymui ir vertinimui turi skirti ypatingai daug dėmesio, nes vos kelių stambių klientų nemokumas gali sukelti grėsmę patirti didelius nuostolius. Kredito rizika yra pagrindinė bankų patiriamų rizikų, kuri dažniausiai atsiranda paskolų portfelyje. Bankų didžioji turto dalis sudaro paskolos ir pajamos iš kreditų, daugiau negu pusė viso banko aktyvų. Nustatyti pagrindiniai rizikos valdymo instrumentai – rizikos prisiėmimas, rizikos perkėlimas, rizikos limitų nustatymas, rizikos vengimas.
2. Sukelta COVID-19 humanitarinė krizė paveikė ne tik žmonių gyvenimus, bet ir finansų įstaigų veiklą. Bankai turėjo visapusiškai pertvarkyti ir peržiūrėti savo skolinimo procesus. Analizuojant skolininko kreditingumą prieš pandemiją bankai vertindavo praeities duomenys, tuo tarpu atėjus krizei toks vertinimas tapo netikslus, nes nemažai verslo subjektų turėjo visiškai stabdyti savo veiklą, kas savo ruožtu kelia neaiškumą dėl ateities pajamų. Tačiau pasak Lietuvoje veikiančios priežiūros institucijos vadovo, dabar Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai yra labiau pasirengę atlaikyti tokio pobūdžio rinkos svyravimus, dėl po 2008 m. finansų krizės įvestų reformų.
3. Atlikus Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paskolų portfelio analizę, pastebima, kad paskolų išdavimas iki 2019 m. kasmet didėja. 2020 m. dėl COVID-19 pandemijos sulėtėjo skolinimas verslo klientams dėl to, kad kai kurie verslo sektoriai turėjo užsidaryti, tačiau paskolų išdavimas namų ūkiams tik padidėjo. Bendrai vertinant visų bankų paskolų portfelį galima teigti, kad jis yra sveikas, nes neveiksnios paskolos kiekvienais metais sparčiai mažėja. Lietuvos bankas pabrėžia, kad bankams pavyko atsikratyti per krizę sukauptų neveiksnių paskolų dalį visame portfelyje. Bankai šiuo metu pasipildo sveikomis paskolomis, nes gerėja šalies ekonomika. Auga žmonių pajamos, vidutinis darbo užmokestis per pastaruosius metus pakilo net 49% (2015 m. IV ketvirčio rezultatas, su 2020 m. IV ketvirčio rezultatu). Gyventojai labai noriai skolinasi iš bankų gerinant savo gyvenimo sąlygas, o bankų palūkanos vis dar žemos ir skolinimo sąlygos labai palankios.
4. Atlikus Luminor banko paskolų portfelio analizę pastebima, kad banko pagrindinė veikla yra pinigų skolinimas privatiems ir verslo subjektams. Paskolos balansiniame turte sudaro daugiau kaip 70%, tai parodo, kad didžiausia ir svarbiausia rizika, su kuria susiduria bankas yra kredito rizika. Įvertinti kaip Luminor bankas sugeba valdyti riziką buvo paskaičiuoti dažniausiai naudojami kredito rizikos vertinimo rodikliai: specialiųjų atidėjinių norma, neveiksnių paskolų norma, neveiksnių paskolų padengimo norma, paskolų nuostolingumo norma ir nuostolių

padengimo norma. Kiekvienais metais neveiksnios paskolos palaipsniui mažėja, pastebimi nežymus svyravimai, kuriuos galėjo lemti dviejų bankų susijungimas.

5. Atliktas tyrimas parodo, kad Luminor banko paskolų portfelis yra gerai diversifikuotas pagal skirtingus sektorius, bankas laikosi pakankamai konservatyvios politikos išduodant naujas paskolas. Luminor banke sukurta veiksminga ir efektyvi kredito rizikos vertinimo sistema, kuri apima strategijas, politikas ir procedūras. Prieš išduodant naują paskolą, bankas išsamiai ir detaliai išanalizuoja klientą bei prisiimamos rizikos lygį. Pastebima, kad bankas verčiau atsisakys skolinti, negu prisiims didesnę riziką. Luminor bankas skolina mažos rizikos klientams su gera mokumo istorija. Atsižvelgia į perkamą nekilnojamąjį turtą, kliento išsilavinimą, darbo stažą, turimus finansinius įsipareigojimus bei anksčiau turėtų įsipareigojimų mokėjimo istoriją ir kitus rodiklius. Kredito rizikos vertinimui bankas vadovaujasi vidinėmis taisyklėmis ir Tarptautiniais apskaitos standartais. Banke sukurta kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra.
6. Analizė rodo, kad Luminor bankas vertina klientų riziką pagal vidaus reitingų sistemą. Analizuojant kliento mokumą, bankas atsižvelgia ir skaičiuoja šiuos rodiklius: DTI (santykis tarp pajamų ir finansinių įsipareigojimų), atliekamas likvidumo testas, kliento jautrumo analizė (ar klientai yra jautrūs pajamų sumažėjimui, palūkanų padidėjimui, terminui), skaičiuojamas multiplikatorius. Įvertinus visus šiuos rodiklius reitingų sistema paskaičiuoja kliento reitingą, kuo reitingas žemesnis, tuo didesnė kliento nemokumo tikimybė. Pagal nustatytą reitingą nustatoma ir kainodara. Tai rodo, kad didesnės rizikos klientai gauna aukštesnes palūkanas, mažesnį finansavimą ir turi turėti didesnį pradinį įnašą. Taip bankas apsisaugo nuo nemokių klientų ir valdo kredito riziką.
7. Pagal Lietuvoje veikiančios finansų priežiūros įstaigos parengtus ir patvirtintus minimalius paskolų vertinimo reikalavimus visi Lietuvoje veikiantys bankai paskolas vertina remiantis pačių sukurtomis taisyklėmis ir Tarptautiniais finansinės atskaitomybės standartais. Tai galima laikyti trūkumu bendroje finansų sistemoje. Lietuvoje veikiantys komerciniai bankai kredito rizikos vertinimui naudoja pačių sukurtas reitingavimo sistemas.

BIBLIOGRAFIJŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės ir kiti normatyviniai aktai:

1. "Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas". Lietuvos banko įstatymas (infolex.lt)
2. "Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas". Vartojimo kredito įstatymas (infolex.lt)
3. „Lietuvos bankas. Atsakingojo skolinimosi nuostatai". http://www.lb.lt/lt/docview/?file=%2Fdocuments%2Ffiles%2Fnews%2F150528_90nuostatai.docx
4. „Lietuvos Respublikos bankų įstatymas". IX-2085 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (lrs.lt)
5. „Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas". IX-1068 Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (lrs.lt)
6. „Lietuvos Respublikos Konstitucija". Konstitucija (infolex.lt)
7. „Lietuvos Respublikos su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas". Su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas (infolex.lt)
8. 39-as Tarptautinis apskaitos standartas. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02008R1126-20160101&from=LT
9. 9-as Tarptautinis finansų apskaitos standartas. http://www.avnt.lt/kita/naujienos/priimtas-reglamentas-d-l-9-ojo-tarptautinio-finansin-s-atskaitomyb-s-standarto-keitimo/

Kiti šaltiniai:

10. Bagdonas, Eugenijus. 2008. *Verslo pradmenys*. Kaunas: Technologija.
11. Bagdonas, Vilhelmas. 1996. *Verslo rizika*. Vilnius: Vilniaus Technikos universitetas.
12. Bayraktar, Nihal; Wang, Yan. 2006. *Banking sectors opennes and economic growth.*
13. Balkevičius, Artūras. 2012. *Lithuanian financial sector development of post-crisis period.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
14. Balkevičius, Artūras. 2013. *Lithuanian financial system transformation in the context of globalization. Trends economics and management*. Brno: University of Technology Faculty of Business and Management.
15. Balkevičius, Artūras. 2013. *Risk management in the national budget and sustainable national economic development. Outlines of social innovations in Lithuania.* Kocani: European Scientific Institute.
16. Balkevičius, Artūras. 2016. *The banking sector and its human resource development trends in Lithuania. RELIK 2016. Reproduction of human capital.* Praha: Vysoka skola ekonomicka v Praze.
17. Balkevičius, Artūras. 2017. *Biudžeto rizikos valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
18. Balžeikienė, Aistė. 2009. *Rizikos suvokimas: sociologinė konceptualizacija ir visuomenės nuomonės tyrimo metodologinės prielaidos.* Filosofija: Sociologija.

19. Basel Committee on Banking Supervision. „Principles for the Management of Credit Risk“. Basel:2000, prieiga per internetą: <http://www.bis.org/publ/bcbs75.pdf>
20. Basel Committie on Banking Supervision. „Background Note on LGD Quantification, December 6. Basel: 2004, prieiga per internetą: < The disparity in PD and LGD estimates within the IRB framework and prospects for future improvement | SpringerLink>
21. Basel Committie on Banking Supervision. „International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, April. Basel: 2004, prieiga per internetą: < International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version, June 2006 (bis.org)>
22. Basel Committie on Banking Supervision. „Modifications to the Capital Treatment for Exprected and Unexprected Credit Losses in the New Basel Accord, January. Basel: 2004, preiga per internetą: < Modifications to the capital treatment for expected and unexpected credit losses in the New Basel Accord (bis.org)>
23. Basel Committie on Banking Supervision. „Range of Practice in Banks‘ Internal Ratings Systems“. Basel: 2009, prieiga per internetą: <http://www.bis.org/publ/bcbs158.pdf>
24. Basel Committie on Banking Supervision. „Revisions to the Basel II market risk framework. Bank for International Settlements“. Basel: 2009, prieiga per internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs158.pdf>
25. Basel Committie on Banking Supervision. „Studies on the Validation of Internal Rating Systems“. Basel: 2005, prieiga per internetą: < Studies on the Validation of Internal Rating Systems (revised) - May 2005 (bis.org)>
26. Buškevičiūtė, Eugenija; Mačerinskienė, Irena. 2007. *Finansų krizė.* Kaunas: Technologija.
27. Cibulskienė, Diana; Rumbauskaitė, Reda. „Credit Risk Management Models of Commercial Banks: their Importance for Banking Activities“. Šiauliai: 2012, prieiga per internetą: <http://new.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/soc_tyrimai/2012_27/cibulskiene_rumbauskaite.pdf>
28. Committie of European Banking Supervisors. „Guidelines on the Implementation, Validation and Review od Advanced Measurement and Internal Rating Based Approaches. Europe Bank: 2005, prieiga per internetą: < Guidelines on the implementation, validation and assessment of Advanced Measurement (AMA) and Internal Ratings Based (IRB) Approaches | European Banking Authority (europa.eu)>
29. DNB banko finansinė ataskaita. 2015. Prieiga per internetą: https://www.luminor.lt/sites/default/files/dokumentai/finansines ataskaitos/metine_ataskaita_2015.pdf

30. DNB banko finansinė ataskaita. 2016. Prieiga per internetą: https://www.luminor.lt/sites/default/files/dokumentai/finansines ataskaitos/metine_ataskaita_2016.pdf
31. Europos Centrinis bankas. „Rekomendacinis dokumentas bankams apie neveiksnias paskolas“. 2017. Prieiga per internetą: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/guidance_on_npl.lt.pdf
32. Europos Centrinis bankas. „Rekomendacinis dokumentas bankams apie neveiksnias paskolas“. 2018. Prieiga per internetą: < https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.npl_addendum_201803.lt.pdf>
33. Europos komisija. „Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai“. Prieiga per internetą: < Europos Komisijos patvirtinti TFAS » Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba (avnt.lt)>
34. Gronskas, Vladas. 1997. *Prekinės verslininkystės rizika.* Kaunas: Technologija.
35. Gudelytė, Laura, Valužis Mantas. 2012. Rizikos valdymas banke. Vilnius: Viešoji įstaiga socialinių mokslų kolegija.
36. Institute of Risk Management (IRM). Prieiga per internetą: www.theIRM.org
37. Jasevičienė, Filomena. 2013. *Komercinė bankininkystė: analizė ir vertinimai.* Vilnius.
38. Jasevičienė, Filomena; Giniotienė, Rosita; Stankevičienė, Viktorija. 2000. *Bankų rizikos: sisteminis požiūris.* Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
39. Jasevičienė, Filomena; Valvonis, Vytautas. 2004. *Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika.* Pinigų studijos.
40. Jasienė, Meilutė; Laurinaitis, Antanas. 2009. *Kredito rizikos valdymo įmonėse problemos ir jų sprendimo būdai.* Verslas: teorija ir praktika.
41. Jurevičienė, Daiva. 2015. *Finansiniai sprendimai. Finansinių sprendimų formos.* Vilnius.
42. Kamienas, Irmantas; Valvonis, Vytautas. 2004. *Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti.* Pinigų studijos.
43. Kanapickienė, Rasa. 2008. *Įmonės vidaus kontrolė: teorija ir praktika.* Kaunas: LBAŠTA.
44. Kraujalis, Šarūnas; Karpavičienė, Edita; Cvilikas, Aurelijus. 2006. *The Specifics of Operation Risk Assessment Methodology Recommended by Baselio II.* Engineering Ecnonomics.
45. Kropas, Stasys; Čiapas, Linas; Šidlauskas, Giedrius; Vengraitis, Danas. 2013. *Banko finansų valdymas: krizės pamokos ir reguliavimo priemonių poveikis.* Vilnius.
46. Lietuvos bankas. „Bankų veiklos apžvalga“. 2015, 2016, 2017, 2018, 2019. Prieiga per internetą: Leidiniai | Lietuvos bankas (lb.lt)
47. Lietuvos bankas. „Finansiniu stabilumo apžvalga“. Vilnius: 2015. Prieiga per internetą: < finansinio-stabilumo-apzvalga-2015-m (1).pdf>

48. Lietuvos bankas. „Finansiniu stabilumo apžvalga“. Vilnius: 2016. Prieiga per internetą: < finansinio-stabilumo-apzvalga-2016-m.pdf>
49. Lietuvos bankas. „Finansiniu stabilumo apžvalga“. Vilnius: 2017. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/docview/?file=%2Fpublications%2Fdocs%2F16832_5cb844962786a46e2e4180a35c34a7ea.pdf
50. Lietuvos bankas. „Finansiniu stabilumo apžvalga“. Vilnius: 2018. Prieiga per internetą: < fsa-2018.pdf>
51. Lietuvos bankas. „Finansiniu stabilumo apžvalga“. Vilnius: 2018. Prieiga per internetą: < finansinio-stabilumo-apzvalga-2019-v06-13-final (2).pdf>
52. Lietuvos bankas. „Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai iš Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtinto dokumento“. BCBS: 2000, prieiga per internetą: < old.lb.lt/2014-03-96_principai>
53. Lileikienė, Angelė, Martinkienė, Jurgita. 2005. *Bankininkystė.* Klaipėda: Vakarų Lietuvos verslo kolegija. *Finansinių institutų rizika ir kai kurie jos klasifikavimo aspektai. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*
54. Lisauskas, Valdas. 1995. *Finansinių institutų rizika ir kai kurie jos klasifikavimo aspektai. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai.*
55. Luminor banko finansinė ataskaita. 2017. Prieiga per internetą: https://www.luminor.lt/sites/default/files/dokumentai/finansines ataskaitos/luminor-lt-annual-report-2017-lt.pdf
56. Luminor banko finansinė ataskaita. 2018. Prieiga per internetą: https://www.luminor.lt/sites/default/files/dokumentai/finansines ataskaitos/luminor-lt-annual-report-2018-lt.pdf
57. Luminor banko finansinė ataskaita. 2019. Prieiga per internetą: https://luminor.ee/s3fs-public/documents/luminor-bank-as-annual-report-2019.pdf
58. Mackevičius, Jonas, Giriūnas, Lukas. 2014. *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
59. Mackevičius, Jonas. 2005. *Įmonių veiklos analizė.* Vilnius.
60. Newsome, Bruce A. 2014. *Practical Introduction to Security and Risk Management.* Thousand Oaks: SAGE Publications.
61. Ramanauskaitė, Laima, Čaplinskienė, Eglė. 2003. *Hipotekinis kreditavimas.* Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
62. Rejda, George. E. 2008. *Principles of risk management and insurance.* Boston: Pearson.
63. Rene, Doff. 2011. *Risk management for Insurers.* Risk books.

64. Rutkauskas, Aleksandras Vytautas, Stasytytė, Viktorija. 2011. Rizikos sampratos formavimosi ypatumai. Verslas: teorija ir praktika.
65. Smalinskienė, Rugilė. „Kredito rizika ir jos valdymas AB Luminor Banke". 2018. Priega per internetą: < https://core.ac.uk/download/pdf/159343133.pdf>
66. Špicas, Renatas. „Statistinis mažų ir labai mažų įmonių kredito rizikos vertinimas Lietuvos kredito unijoms:. Vilnius: 2017. Daktaro disertacija. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:22957563/index.html>
67. Thomas, Lyn C; Edelman David B; Crook Jonathan N. 2002. *Credit Scoring and its Applications* Philadelphia: Siam.
68. Vageris, Robertas. 2005. *Rizikos analizės vadovas: administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas užtikrinant duomenų, informacinių technologijų ir jomis perduodamų duomenų apsaugą.* Vilnius.
69. Valackienė, Asta. 2012. *Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas*. Kaunas: Technologija.
70. Valvonis, Vytautas. "Kredito rizikos valdymas banke". Vilnius: 2004, prieiga per internetą: <http://elibrary.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/Pinigu_studijos_2004_04_04.pdf>
71. Valvonis, Vytautas. „Šiuolaikinis kredito rizikos valdymas banke: paskolų portfelio rizika ir ekonominio kapitalo paskirstymas". Vilnius: 2006, prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications/valvonis_3.pdf>
72. Valvonis, Vytautas. 2008. *Kredito rizikos vertinimo ir valdymo modelis: Lietuvos bankų praktika ir perspektyvos.* Vilnius: Vilniaus universitetas.

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA

1. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl rizikos ribojimo reikalavimų kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms. Briuselis, 2011-07-20.
2. Lietuvos bankas. Lietuvos banko valdybos 2002 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 151 „Dėl metodinių rekomendacijų bankams dėl vidinių rinkos rizikos vertinimo modelių taikymo".
3. Lietuvos bankas. Lietuvos banko valdybos 2003 m. liepos 24 d. nutarimas Nr. 74 „Dėl operacinės rizikos valdymo banke bendrųjų nuostatų".
4. Lietuvos bankas. Lietuvos banko valdybos 2006 m. lapkričio 9 d. nutarimas Nr. 138 „Dėl kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos".
5. Lietuvos bankas. Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 149 „Dėl vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo ir valdymo organizavimo nuostatų".

Kadelskienė L. (2021). *Kredito rizikos vertinimas ir valdymas: Luminor bank A/S pavyzdžiu*/Veiklos audito magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbo išanalizuota kredito rizikos vertinimo ir valdymo esmė bankuose. Visapusiškai išnagrinėtas kredito rizikos vertinimas ir valdymas trečiame pagal dydį Lietuvoje veikiančiame komerciniame banke Luminor bank A/S. Rašant darbą buvo analizuojami Lietuvos ir užsienio autorių literatūra ir bankų finansinės ataskaitos. Bankai yra svarbios šalies finansų institucijos, jų veikla turi būti griežtai reglamentuojama ir prižiūrima. Pagrindinė bankų veikla laikoma pinigų skolinimas kitiems rinkos dalyviams ir su tuo susijusios rizikos prisiėmimas. Kredituojant kitus rinkos dalyvius bankas turi užtikrinti, kad vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu būtų pasiekta optimali pusiausvyra tarp nuostolių ir pajamų potencialo. Su kreditavimu banką visada lydi kredito rizika. Kredito rizika banke reiškia tikimybė, kad skolininkas negalės vykdyti savo finansinių įsipareigojimų ir taip bankas patirs nuostolius. Praeities duomenys rodo, kad bankų dažniausia bankroto priežastis buvo kredito rizika, o bankų žlugimas gali padidinti ekonomikos nuosmukį ir kelia riziką kitiems bankams. Kredito riziką Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams padeda valdyti Lietuvos bankas kartu su Europos Centriniu banku. Darbe paskaičiuoti Luminor bank A/S pagrindiniai rodikliai kredito rizikos vertinimui ir atlikta 5 metų analizė ir pateikta rodiklių dinamika.

Pagrindiniai darbe naudojami tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, Luminor banko audituotų finansinių ataskaitų analizė, LR teisės aktų analizė.

Kadelskiene L. (2021). *Credit risk assessment and management: the case of Luminor bank AS*/ Master's Thesis. Vilnius: Mykolas Romeris University

ANNOTATION

The essence of credit risk assessment and management in bank sis analyzed in the master's thesis. Credit risk assessment and management in the third largest commercial bank operating in Lithuania, Luminor bank A/S, has been fully examined. During the writing of the work, the literature of Lithuania and foreign authors and financial statements of banks were analyzed. Banks are important financial institutions in the country and their activities must be strictly regulated and supervised. The core business of bank sis considered to lending money to other market participants and taking on the associated risks. When lending to other market participants, the bank must ensure that an optimal balance between loss and revenue potential is achieved in the medium and long term. With lending, the bank is always accompanied by credit risk. Credit risk in a bank means the probability that the barrower will not be able to meet its financial obligations and thus the bank will incur a loss. Past data shows that the most common cause of bank failure was credit risk, and the collapse of banks could exacerbate the economic downturn in the country and put other banks at risk. The bank of Lithuania, together with the European Central Bank, assists commercial banks operating in Lithuania in managing credit risk. The work calculated the main indicators of Luminor bank A/S for credit risk assessment and carried out a 5-year analysis and presented the dynamics of the indicators.

The main research methods used in the work: analysis literature sources, analysis of Luminor bank audited financial statements, analysis of legal acts of the Republic of Lithuania.

Kadelskienė L. (2021). Kredito rizikos vertinimas ir valdymas: Luminor bank A/S pavyzdžiu/Veiklos audito magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

SANTRAUKA

Dabartiniame pasaulyje rizika vyrauja kiekviename versle, todėl tampa vis svarbiau išmokti tinkamai ją valdyti. Daugeliui žinoma ir suprantama, kad rizika yra neatsiejama verslo veiklos dalis, kuri yra susijusi su galimomis įvykti nesėkmėmis, išlaidomis, nuostoliais ir pan. Rizikos valdymo proceso metu, reikia nustatyti ne tik įvairias rizikos rūšis, atsiradimo tikimybę ir kt., bet ir įvertinti tokius dalykus, kaip priimtinos rizikos lygis, rizikos valdymo priemonės ir jos pasireiškimo pasekmės. Darbe nagrinėjama kaip vertinama kredito rizika bankuose. Skolininko kredito rizikai būdingas jai suteiktas kredito reitingas ir įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė (PD). Apibendrinami kiekybiniai kredito rizikos vertinimo modeliai, naudojami PD rodikliui įvertinti. Taip pat pateikiami pagrindiniai skolininko reitingo principai. Paskolos kredito rizika vertinama pagal įsipareigojimų neįvykdymo (LGD) rodiklį arba reitingą. Įsipareigojimų neįvykdymo rodiklis kredito riziką matuoja kiekybiškai, o reitingo nustatymas – kokybiniu požiūriu. Kita sudėtinė kredito rizikos vertinimo dalis yra pozicija įsipareigojimų neįvykdymo atveju (EAD). Pagrindinį darbo tyrimo dalį apima Lietuvoje veikiančio komercinio banko kredito rizikos vertinimas – Luminor bank A/S. Atlikta analizė rodo, kad Luminor bankas kredito rizikos vertinimui naudoja vidinę reitingų sistemą. Bankas laikosi konservatyvaus požiūrio išduodant naujas paskolas, geba valdyti neveiksnias paskolas, nes jų kasmet mažėja. Darbe įvertinta kaip Luminor bankui pavyksta valdyti riziką buvo paskaičiuoti dažniausiai naudojami kredito rizikos vertinimo rodikliai: specialiųjų atidėjinių norma, neveiksnių paskolų norma, neveiksnių paskolų padengimo norma, paskolų nuostolingumo norma ir nuostolių padengimo norma, pateikta paskaičiuotų rodiklių dinamika per 2015-2019 m.

Atlikti tyrimai parodo, kad kredito rizika yra viena iš svarbiausių ir pagrindinių bankų bankroto iškėlimo priežasčių. Komercinių bankų bankrotai gali paveikti visos šalies ekonomiką ir netgi sukelti finansų krizę. Todėl kiekvienam bankui reikalingas tinkamas ir efektyvus kredito rizikos valdymo modelis ir metodai. Tyrimo objektas – kredito rizikos vertinimas ir valdymas banke. Šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti kredito rizikos vertinimo ir valdymo teorinius aspektus ir įvertinti kredito rizikos valdymą Luminor bank A/S. Buvo iškelti ir tyrimo uždaviniai: atskleisti kredito rizikos kontrolės ir vertinimo teorinius aspektus, pateikti kredito rizikos vertinimo ir valdymo banke metodologiją, atlikti kredito rizikos vertinimo ir valdymo Luminor Bank A/S analizę, aptarti Lietuvos finansų sistemos trūkumus ir pateikti rekomendacijas jos tobulinimui. Tyrimo metodika: teorinėje dalyje naudojama mokslinės literatūros analizė, Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė, Lietuvos banko pranešimų analizė, Luminor bank AS finansinių ataskaitų ir pranešimų analizė, Bazelio bankų priežiūros komiteto sprendimų, rekomendacijų ir gairių analizė, empirinėje dalyje atlikta statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, dinaminė analizė ir kt.

Darbe išanalizuoti kredito rizikos vertinimo ir valdymo teoriniai aspektai: samprata, rizikos rūšys, pagrindinės bankų rizikos, bankų rizikos vertinimo ir valdymo priemonės, apibūdinama kredito rizika ir jos poveikis finansų įstaigai bei COVID-19 pandemijos sukeltus padarinius finansų sistemai. Praktinėje dalyje parengta kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodologija, kurioje aprašyti bei pagrįsti tyrimui pasirinkti metodai, analizuojami kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodai bei modeliai. Pateikti atliktos analizės rezultatai, pritaikyti antroje dalyje pateikti kredito rizikos vertinimo ir valdymo modeliai skaičiuojant vieno iš didžiausio Lietuvoje veikiančio komercinio banko Luminor bank A/S bei apibendrinti gauti rezultatai ir skaičiavimai.

Reikšminiai žodžiai: kredito rizika, kredito rizikos vertinimas, kredito rizikos valdymas.

Kadelskiene L. (2021). Credit risk assessment and management: the case of Luminor bank AS / Master's Thesis. Vilnius: Mykolas Romeris University

SUMMARY

Nowadays risk prevails in every business, so it is becoming more and more important to learn how to manage it properly. It is known and understood by many that risk is an integral part of business activities, which is associated with possible failures, costs, losses, etc. Forecasts indicate that there is a high probability of new risks arising from future business competition. Therefore, when assessing such a fact as an unavoidable element of the risk economy, it is essential to continuously assess risks, investigate the drivers and causes of risk and be able to manage them properly, as the risk management process is a complex process and no single appropriate risk management approach is in place. In the risk management process, it is necessary to identify not only the different risks, the likelihood of occurrence, etc., but also to assess things such as the level of risk acceptable, risk management measures and the consequences of its occurrence. The work examines how credit risk is assessed in banks. A borrower's credit risk is characterized by a credit rating and a default probability (PD). Summing up the quantitative credit risk assessment models used to measure the PD indicator. The main principles of the debtor's rating are also presented. The credit risk of a loan shall be measured by default (LGD) indicator or rating. The default rate measures credit risk quantitatively and the rating is qualitatively assessed. Another integral part of the credit assessment is the default position (EAD). The main part of the work survey is covered by the credit assessment of one of the commercial banks operating in Lithuania. The analysis carried out shows that Luminor bank uses an internal rating system to assess credit risk. The Bank takes a conservative approach to issuing new loans, is able to manage non-performing loans, as they decrease every year. The work assessed how Luminor Bank manages risk by calculating the most commonly used credit risk assessment indicators: special provisions rate, NPL rate, NPL coverage rate, loan loss rate and loss coverage rate, dynamics of calculated indicators during 2015-2019.

Studies have shown that credit risk is one of the most important and important reasons for the bankruptcy of banks. The bankruptcies of commercial banks can affect the economy of the whole country and even lead to a financial crisis. Therefore, each bank needs an appropriate and efficient credit risk management model and methods. The subject of the study is credit assessment and management at the bank. The purpose of this study is to analyze the theoretical aspects of credit risk assessment and management and to assess credit risk management at Luminor bank A/S. The objectives of the investigation were also set: to reveal the theoretical aspects of credit risk control and assessment, to provide a methodology for credit risk assessment and management at the bank, to conduct an analysis of credit risk assessment and management of Luminor Bank A/S, to discuss the shortcomings of the Lithuanian financial system and to make recommendations for its improvement. Research methodology: the theoretical part uses scientific literature analysis, analysis of legal acts of the Republic of Lithuania, analysis of bank of Lithuania reports, analysis of financial statements and reports of Luminor bank AS, analysis of decisions, recommendations and guidelines of the Basel Committee on Banking Supervision, analysis of statistical data carried out in the empirical part, comparative analysis, dynamic analysis, etc.

The work analyzed the theoretical aspects of credit risk assessment and management: conception, risks, key banking risks, banks' risk assessment and management tools, describing credit risk and its impact on the financial institution and the consequences for the financial system caused by the COVID-19 pandemic. In the practical part, a methodology for assessing and managing credit risk has been developed, which describes and is based on the methods chosen for the study, and analyses the methods and models for assessing and managing credit risk. The results of the analysis carried out were presented, the credit risk assessment and management models presented in the second part were applied when calculating the results and calculations of one of the largest commercial banks operating in Lithuania and summarized the results and calculations obtained.

Keywords: credit risk, credit risk assessment, credit risk management.

PRIEDAI

1 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2016 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

Balansinės ataskaitos straipsnis	AB SEB bankas	„Swedbank", AB	AB DNB bankas	AB Šiaulių bankas	AB „Citadele" bankas	UAB Medicinos bankas	Iš viso bankai (6 bankai)	Iš viso užsienio bankų filalai (7 filialai)	Bankų sektorius
Skolos vertybiniai popieriai	**423.854**	**504.691**	**106.793**	**554.645**	**128.276**	**33.619**	**1.751.878**	**82.826**	**1.834.704**
Nuosavybės vertybiniai popieriai	**26.035**	**178.245**	**59.510**	**34.722**	**1.582**	**16.105**	**316.199**	**15.375**	**331.574**
Išvestinės finansinės priemonės	**109.623**	**12.503**	**5.801**	**8.754**	**8**	**41**	**136.730**	**1.746**	**138.476**
Grynieji pinigai	**133.257**	**95.708**	**85.054**	**25.046**	**4.533**	**24.327**	**367.925**	**38.729**	**406.654**
Lėšos centriniuose bankuose	**947.895**	**1.749.185**	**23.000**	**26.934**	**24.357**	**1.550**	**2.772.921**	**27.658**	**2.800.579**
Lėšos kredito įstaigose	**265.494**	**66.675**	**665.795**	**59.997**	**4.267**	**19.033**	**1.081.261**	**221.576**	**1.302.837**
Paskolos ir kiti išankstiniai mokėjimai (su lizingu)	**4.875.476**	**4.011.772**	**2.922.878**	**918.177**	**236.814**	**142.493**	**13.107.610**	**2.786.820**	**15.894.430**
Valdžios sektoriaus institucijos	86.665	265.231	288.441	137.225	3.987	3.748	785.297	114.880	900.177
Kitos finansų bendrovės	783	376.723	180	103.660	38.635	5.118	525.099	145.667	670.766
Ne finansų bendrovės	2.672.485	1.302.695	1.171.085	516.480	79.789	101.667	5.844.201	1.508.442	7.352.643
Namų ūkiai	2.115.543	2.067.123	1.463.172	160.812	114.403	31.960	5.953.013	1.017.831	6.970.844
iš jų paskoloms būstui pirkti	1.817.779	1.643.904	1.141.465	31.380	77.842	3.235	4.715.605	853.517	5.569.122
Kitos turto pozicijos	**86.381**	**26.751**	**42.231**	**29.582**	**6.018**	**10.102**	**201.065**	**503.406**	**704.471**
Iš viso turto	**6.868.015**	**6.645.530**	**3.911.062**	**1.657.857**	**405.855**	**247.270**	**19.735.589**	**3.678.136**	**23.413.725**
Centrinių bankų indėliai	**17**		**342.834**			**3.000**	**345.851**		**345.851**
Įsipareigojimai kredito įstaigoms	**1.092.934**	**13.267**	**741.427**	**35.156**	**13.998**	**1.310**	**1.898.092**	**741.163**	**2.639.255**
Išvestinės finansinės priemonės	**109.031**	**9.210**	**5.550**	**136**	**6**	**16**	**123.949**	**1.354**	**125.303**
Indėliai	**4.774.419**	**5.398.550**	**2.347.725**	**1.457.130**	**325.700**	**210.927**	**14.514.451**	**2.391.259**	**16.905.710**
Valdžios sektoriaus institucijos	190.699	219.951	207.745	67.884	2.477	3.093	691.849	386.370	1.078.219
Kitos finansų bendrovės	181.288	135.044	8.784	11.168	657	640	337.581	43.444	381.025
Ne finansų bendrovės	1.428.223	1.094.734	867.524	206.235	150.426	37.307	3.784.449	1.399.625	5.184.074
Namų ūkiai	2.974.209	3.948.821	1.263.672	1.171.843	172.140	169.887	9.700.572	561.820	10.262.392
Išleisti skolos vertybiniai popieriai	**16.643**	**25.781**		**58**		**2.270**	**44.752**		**44.752**
Kitos įsipareigojimų pozicijos	**74.747**	**78.794**	**14.077**	**32.864**	**18.977**	**4.209**	**223.668**	**517.351**	**741.019**
Iš viso nuosavybės	**800.224**	**1.119.928**	**459.449**	**132.513**	**47.174**	**25.538**	**2.584.826**	**27.009**	**2.611.835**
Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	62.084	112.980	20.068	21.151	3.410	1.032	220.725	23.461	244.186
Iš viso įsipareigojimų ir nuosavybės	**6.868.015**	**6.645.530**	**3.911.062**	**1.657.857**	**405.855**	**247.270**	**19.735.589**	**3.678.136**	**23.413.725**

Šaltinis: Lietuvos bankas

2 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2017 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

Balansinės ataskaitos straipsnis	AB SEB bankas	„Swedbank", AB	AB DNB bankas	AB Šiaulių bankas	AB „Citadele" bankas	UAB Medicinos bankas	Visi bankai (6 bankai)	Visi užsienio bankų filalai (7 filialai)1, 2	Bankų sektorius
Skolos vertybiniai popieriai	**378,014**	**301,591**	**102,716**	**566,343**	**175,780**	**41,423**	**1,565,867**	**39,848**	**1,605,715**
Nuosavybės vertybiniai popieriai	**13,379**	**178,248**	**43,933**	**27,983**	**1,866**	**14,494**	**279,903**	**23,273**	**303,176**
Išvestinės finansinės priemonės	**124,735**	**13,983**	**13,607**	**8,687**	**2**	**30**	**161,044**	**3,246**	**164,290**
Grynieji pinigai	**117,812**	**111,077**	**93,144**	**29,066**	**5,529**	**21,588**	**378,216**	**43,155**	**421,371**
Lėšos centriniuose bankuose	**61,501**	**2,116,062**	**41,005**	**88,624**	**34,383**	**21,058**	**2,362,633**	**30,574**	**2,393,207**
Lėšos kredito įstaigose	**1,399,149**	**53,773**	**744,576**	**41,245**	**2,447**	**12,197**	**2,253,387**	**430,525**	**2,683,912**
Paskolos ir kiti išankstiniai mokėjimai (su lizingu)	**5,339,412**	**4,526,529**	**2,917,790**	**1,043,916**	**277,995**	**144,324**	**14,249,966**	**3,710,697**	**17,960,663**
Valdžios sektoriaus institucijos	49,865	134,456	258,769	138,537	3,135	11,580	596,342	227,670	824,012
Kitos finansų bendrovės	2,782	406,013	12,130	61,448	51,620	3,897	537,890	546,111	1,084,001
Ne finansų bendrovės	2,980,196	1,335,795	1,064,573	662,787	109,140	96,164	6,248,655	1,850,307	8,098,962
Namų ūkiai	2,306,569	2,650,265	1,582,318	181,144	114,100	32,683	6,867,079	1,086,609	7,953,688
iš jų paskolos būstui įsigyti	1,979,767	2,167,342	1,243,739	36,562	72,585	3,041	5,503,036	911,611	6,414,647
Kitos turto pozicijos	**90,082**	**25,527**	**38,616**	**17,775**	**5,599**	**9,983**	**187,582**	**42,199**	**229,781**
Visas turtas	**7,524,084**	**7,326,790**	**3,995,387**	**1,823,639**	**503,601**	**265,097**	**21,438,598**	**4,323,517**	**25,762,115**
Centrinių bankų indėliai	**18**		**300,000**		**1**	**3,000**	**303,019**		**303,019**
Įsipareigojimai kredito įstaigoms	**1,370,821**	**7,088**	**712,291**	**44,660**	**22,849**	**1,435**	**2,159,144**	**1,758,826**	**3,917,970**
Išvestinės finansinės priemonės	**122,031**	**11,451**	**9,378**	**175**	**141**	**19**	**143,195**	**2,203**	**145,398**
Indėliai	**5,161,752**	**6,470,919**	**2,486,137**	**1,561,720**	**419,693**	**229,673**	**16,329,894**	**2,458,553**	**18,788,447**
Valdžios sektoriaus institucijos	250,942	408,160	295,564	96,034	15,680	3,099	1,069,479	308,686	1,378,165
Kitos finansų bendrovės	123,084	260,106	14,816	58,063	856	1,848	458,773	32,671	491,444
Ne finansų bendrovės	1,574,863	1,356,917	824,616	255,735	169,644	43,105	4,224,880	1,531,316	5,756,196
Namų ūkiai	3,212,863	4,445,736	1,351,141	1,151,888	233,513	181,621	10,576,762	585,880	11,162,642
Išleisti skolos vertybiniai popieriai	**8,048**	**4,210**					**12,258**		**12,258**
Kitos įsipareigojimų pozicijos	**68,162**	**111,970**	**16,135**	**44,141**	**10,940**	**5,953**	**257,301**	**109,947**	**367,248**
Visa nuosavybė	**793,252**	**721,152**	**471,446**	**172,943**	**49,977**	**25,817**	**2,234,587**	**-6,012**	**2,228,575**
Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	94,485	89,981	22,604	41,677	2,491	523	251,761	-13,218	238,543
Visi įsipareigojimai ir nuosavybė	**7,524,084**	**7,326,790**	**3,995,387**	**1,823,639**	**503,601**	**265,897**	**21,439,398**	**4,323,517**	**25,762,915**

Šaltinis: Lietuvos bankas

3 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2018 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

Balansinės ataskaitos straipsnis	„Swedbank“, AB	AB SEB bankas	Luminor Bank AB	AB Šiaulių bankas	AB „Citadele“ bankas	UAB Medicinos bankas	Visi bankai (6 bankai)	Visi užsienio bankų filalai (6 filialai)1, 2	Bankų sektorius
Skolos vertybiniai popieriai	**90,331**	**394,822**	**86,478**	**604,929**	**195,327**	**39,860**	**1,411,747**	**13,807**	**1,425,554**
Nuosavybės vertybiniai popieriai	**178,248**	**7,014**	**96,205**	**28,052**	**16**	**6,439**	**315,974**	**9,568**	**325,542**
Išvestinės finansinės priemonės	**12,441**	**47,549**	**6,369**	**3,031**		**7**	**69,397**	**853**	**70,250**
Grynieji pinigai	**125,721**	**118,828**	**134,105**	**38,669**	**5,187**	**24,478**	**446,988**	**20,422**	**467,410**
Lėšos centriniuose bankuose	**2,511,635**	**1,105,066**	**1,228,438**	**17,727**	**76,686**	**29,042**	**4,968,594**	**14,623**	**4,983,217**
Lėšos kredito įstaigose	**273,479**	**221,063**	**251,142**	**75,735**	**4,003**	**11,592**	**837,014**	**542,038**	**1,379,052**
Paskolos ir kiti išankstiniai mokėjimai (su lizingu)	**4,591,100**	**5,739,116**	**5,036,947**	**1,200,119**	**254,600**	**163,357**	**16,985,239**	**1,467,367**	**18,452,606**
Valdžios sektoriaus institucijos	5,659	51,593	200,141	104,473	2,230	3,471	367,567	115,375	482,942
Kitos finansų įmonės	409,042	1,427	651,484	64,379	1,211	1,600	1,129,143	618	1,129,761
Ne finansų įmonės	1,305,404	3,180,884	1,605,338	796,324	140,154	104,142	7,132,246	1,107,111	8,239,357
Namų ūkiai	2,870,995	2,505,212	2,579,984	234,943	111,005	54,144	8,356,283	244,263	8,600,546
iš jų paskolos būstui įsigyti	2,375,948	2,149,464	2,199,366	42,153	67,186	17,114	6,851,231	149,618	7,000,849
Kitos turto pozicijos	**23,930**	**87,046**	**29,820**	**21,704**	**6,098**	**11,393**	**179,991**	**41,987**	**221,978**
Visas turtas	**7,806,885**	**7,720,504**	**6,869,504**	**1,989,966**	**541,917**	**286,168**	**25,214,944**	**2,110,665**	**27,325,609**
Centrinių bankų indėliai		**13**	**300,000**		**10**	**3,000**	**303,023**		**303,023**
Įsipareigojimai kredito įstaigoms	**3,367**	**1,398,625**	**1,929,590**	**51,617**	**21,141**	**622**	**3,404,962**	**577,841**	**3,982,803**
Išvestinės finansinės priemonės	**10,532**	**45,249**	**7,744**	**1,894**	**35**	**31**	**65,485**	**1,810**	**67,295**
Indėliai	**6,927,606**	**5,416,835**	**3,888,188**	**1,658,019**	**453,130**	**244,374**	**18,588,152**	**1,484,569**	**20,072,721**
Valdžios sektoriaus institucijos	472,970	210,826	448,214	123,378	24,286	3,292	1,282,966	283,329	1,566,295
Kitos finansų įmonės	218,321	183,564	44,522	51,241	668	6,702	505,018	43,794	548,812
Ne finansų įmonės	1,405,028	1,589,019	1,626,195	317,684	181,078	44,185	5,163,189	800,971	5,964,160
Namų ūkiai	4,831,287	3,433,426	1,769,257	1,165,716	247,098	190,195	11,636,979	356,475	11,993,454
Išleisti skolos vertybiniai popieriai		**526**		**20,003**			**20,529**		**20,529**
Kitos įsipareigojimų pozicijos	**100,613**	**93,852**	**23,083**	**56,474**	**14,882**	**10,676**	**299,580**	**23,624**	**323,204**
Visa nuosavybė	**764,767**	**765,404**	**720,899**	**201,959**	**52,719**	**27,465**	**2,533,213**	**22,821**	**2,556,034**
Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	101,659	93,674	-13,099	30,890	2,681	1,647	217,452	7,929	225,381
Visi įsipareigojimai ir nuosavybė	**7,806,885**	**7,720,504**	**6,869,504**	**1,989,966**	**541,917**	**286,168**	**25,214,944**	**2,110,665**	**27,325,609**

Šaltinis: Lietuvos bankas

4 priedas. Pagrindiniai bankų sektoriaus veiklos rodikliai (2019 m. sausio 1 d. audituoti duomenys, tūkst. Eur)

Balansinės ataskaitos straipsnis	„Swedbank“, AB	AB SEB bankas	Luminor Bank AB	AB Šiaulių bankas	AB „Citadele“ bankas	UAB Medicinos bankas	Visi bankai (6 bankai)	Visi užsienio bankų filalai (6 filialai)	Bankų sektorius
Skolos vertybiniai popieriai	**126,529**	**335,632**	**84,198**	**681,971**		**70,746**	**1,299,076**		**1,299,076**
Nuosavybės vertybiniai popieriai	**178,248**	**9,785**	**94,018**	**25,746**	**26**	**7,521**	**315,344**	**11,292**	**326,636**
Išvestinės finansinės priemonės	**8,060**	**64,741**	**8,309**	**1,197**	**28**	**41**	**82,376**	**427**	**82,803**
Grynieji pinigai	**136,280**	**132,678**	**128,700**	**46,997**	**3,701**	**27,304**	**475,660**	**16,976**	**492,636**
Lėšos centriniuose bankuose	**3,481,531**	**846,677**	**1,384,026**	**11,999**	**216,254**	**30,070**	**5,970,557**	**7,744**	**5,978,301**
Lėšos kredito įstaigose	**163,626**	**127,062**	**38,319**	**34,060**	**2,579**	**13,562**	**379,208**	**165,784**	**544,992**
Paskolos ir kiti išankstiniai mokėjimai (su lizingu)	**5,210,549**	**6,280,452**	**5,027,872**	**1,398,185**	**262,797**	**169,472**	**18,349,327**	**1,329,994**	**19,679,321**
Valdžios sektoriaus institucijos	5,875	58,635	124,421	95,306	1,445	2,552	288,234	102,475	390,709
Kitos finansų įmonės	513,736	7,101	760,260	74,037	777	1,075	1,356,986	558	1,357,544
Ne finansų įmonės	1,442,095	3,457,065	1,579,832	938,621	148,264	112,880	7,678,757	979,748	8,658,505
Namų ūkiai	3,248,843	2,757,651	2,563,359	290,221	112,311	52,965	9,025,350	247,213	9,272,563
iš jų paskolos būstui įsigyti	2,741,652	2,338,593	2,213,181	50,203	63,968	15,534	7,423,131	124,410	7,547,541
Kitos turto pozicijos	**26,024**	**62,513**	**27,047**	**21,583**	**6,383**	**9,414**	**152,964**	**53,118**	**206,082**
Visas turtas	**9,330,847**	**7,859,540**	**6,792,489**	**2,221,738**	**491,768**	**328,130**	**27,024,512**	**1,585,335**	**28,609,847**
Centrinių bankų indėliai		**15**	**172,713**	**16,166**	**12**		**188,906**		**188,906**
Įsipareigojimai kredito įstaigoms	**5,888**	**673,384**	**1,252,257**	**27,538**	**500**	**228**	**1,959,795**	**689,710**	**2,649,505**
Išvestinės finansinės priemonės	**7,649**	**64,163**	**8,574**	**1,048**		**5**	**81,439**	**424**	**81,863**
Indėliai	**8,411,609**	**6,289,807**	**4,572,026**	**1,828,148**	**431,335**	**279,632**	**21,812,557**	**511,044**	**22,323,601**
Valdžios sektoriaus institucijos	697,016	276,421	689,475	106,130	26,508	4,068	1,799,618	34,528	1,834,146
Kitos finansų įmonės	335,090	244,171	34,397	38,201	6,617	4,686	663,162	12,879	676,041
Ne finansų įmonės	1,662,260	1,810,421	1,838,992	443,879	124,649	68,922	5,949,123	433,699	6,382,822
Namų ūkiai	5,717,243	3,958,794	2,009,162	1,239,938	273,561	201,956	13,400,654	29,938	13,430,592
Išleisti skolos vertybiniai popieriai				**20,003**		**2,167**	**22,170**		**22,170**
Kitos įsipareigojimų pozicijos	**97,537**	**64,879**	**30,922**	**59,725**	**5,004**	**15,499**	**273,566**	**347,150**	**620,716**
Visa nuosavybė	**808,164**	**767,292**	**755,997**	**269,110**	**54,917**	**30,599**	**2,686,079**	**37,007**	**2,723,086**
Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	105,950	103,546	43,423	53,065	3,928	2,435	312,347	22,119	334,466
Visi įsipareigojimai ir nuosavybė	**9,330,847**	**7,859,540**	**6,792,489**	**2,221,738**	**491,768**	**328,130**	**27,024,512**	**1,585,335**	**28,609,847**

Šaltinis: Lietuvos bankas

5 priedas. Luminor banko kredito paraiška

Kredito duomenys

Kredito paskirtis:

a) Būstui pirkti
b) Būstui pirkti ir įrengti
c) Būstui pirkti ir remontuoti
d) Būstui statyti
e) Būstui rekonstruoti
f) Žemės sklypui įsigyti ir būstui statyti
g) Kreditui refinansuoti

Įsigyjamo būsto kaina/statybų/įrengimo/remonto sąmatos suma (EUR):

Pageidaujama kredito suma (EUR):

Kredito laikotarpis (maks. 30 metų):

Ar pageidaujate pradiniam paskolos laikotarpiui užfiksuoti palūkanas 5 metams?

a) Taip
b) Ne

Ar turite teisę į valstybės paramą būstui įsigyti (subsidiją)?

a) Taip
b) Ne

Ar jau išsirinkote nekilnojamąjį turtą?

a) Taip
b) Ne

Jei jus rekomendavo brokeris, įveskite brokerio pateiktą nuolaidos kodą:

Papildomos paslaugos

Ar sutinkate, kad Luminor Bank AS, teikdamas pasiūlymą/konsultaciją pagal šią paraišką paskambintų jums šioje paraiškoje pateiktu telefono numeriu ir/ar parašytų pateiktu el. pašto adresu ir teiktų pasiūlymus dėl Luminor Bank AS, Luminor grupės ir partnerių paslaugų?

- ☐ Sutinku

Saugus kreditas:

- ☐ Noriu apsidrausti būsto paskolos gavėjo gyvybės draudimu

Pajamos ir įsipareigojimai

Išsilavinimas:

a) Universitetinis aukštasis
b) Neuniversitetinis aukštasis
c) Aukštesnysis arba spec. vidurinis
d) Vidurinis
e) Nebaigtas vidurinis arba pagrindinis

Mėnesio pajamos atskaičius mokesčius (EUR):

Darbovietės pavadinimas:

Darbo trukmė pagrindinėje darbovietėje:

a) Iki 1 metų
b) 1-3 metai
c) 3-5 metai
d) Daugiau nei 5 metai

Užimamos pareigos:

Ar bent vienoje darbovietėje darbo sutartis yra terminuota (jei dirbate ne vienoje darbovietėje)?

a) Taip
b) Ne

Jeigu pasirinkote taip:

Įveskite data iki kada galioja darbo sutartis

Ar turite finansinių įsipareigojimų:

a) Taip
b) Ne

Jeigu pasirinkote taip:
Turimų finansinių įsipareigojimų (paskolų, lizingo) mėnesio įmoka (EUR)
Kredito kortelių ir sąskaitų limitų bendra suma (EUR)
Kiti įsipareigojimai (pvz. alimentai) (EUR)

Asmens duomenys
Vardas ir pavardė

Asmens kodas

Gyvenamosios vietos adresas

Telefono numeris

El. Pašto adresas

Šeimyninė padėtis

Išlaikytinių iki 18 metų amžiaus skaičius (įskaitant alimentų mokėjimo prievolę)

Suaugusiųjų skaičius šeimoje:

a) 1
b) 2

Jeigu pasirinkote 2
Sutuoktinio/bendraskolio/laiduotojo duomenys

Vardas pavardė

Asmens kodas

Telefono numeris

Gyvenamosios vietos adresas

Išsilavinimas:

a) Universitetinis aukštasis
b) Neuniversitetinis aukštasis
c) Aukštesnysis arba spec. vidurinis
d) Vidurinis
e) Nebaigtas vidurinis arba pagrindinis

Sutuoktinio/Bendraskolio pajamos (EUR)

Darbovietės pavadinimas

Darbo trukmė pagrindinėje darbovietėje:

a) Iki 1 metų
b) 1-3 metai
c) 3-5 metai
d) Daugiau nei 5 metai

Užimamos pareigos

Ar bent vienoje darbovietėje darbo sutartis yra terminuota (jei dirba ne vienoje darbovietėje)

c) Taip
d) Ne

Jeigu pasirinkote taip:
Įveskite data iki kada galioja darbo sutartis

Ar bendraskolis turi finansinių įsipareigojimų, nepaminėtų lape “Pajamos/įsipareigojimai”

c) Taip
d) Ne

Jeigu pasirinkote taip:
Bendraskolio finansinių įsipareigojimų (paskolų, lizingo) mėnesio įmoka (EUR)

Bendraskolio kredito kortelių ir sąskaitų limitų bendra suma (EUR)

Kiti įsipareigojimai (pvz. Alimentai)(EUR)

Patvirtinu, kad asmenų, kurie nėra kredito gavėjas, šiame dokumente pateikti asmens duomenys yra gauti teisėtai ir kad turiu teisę atskleisti šiuos asmens duomenis Bankui pasirinktos(-ų) paslaugos(-ų) teikimo tikslais.

- Patvirtinu

Patvirtinu ir užtikrinu, kad šiems asmenims yra žinoma, kad jų asmens duomenis tvarko Bankas ir jie dėl tokio asmens duomenų tvarkymo sutiko arba teisiškai sutarė.

- Patvirtinu

Patvirtinu, kad šie asmenys buvo supažindinti su Luminor Privatumo politika, kurią galima rasti: luminor.lt/privatumo-politika.

- Patvirtinu

Patvirtinu, kad:
- visa paraiškoje pateikta informacija yra teisinga, tiksli ir išsami. Man yra žinoma ir suprantama, kad šioje paraiškoje pateikta informacija bus naudojama vertinant mano galimybes vykdyti finansinius įsipareigojimus;

- iki šios dienos nėra jokių protingai numatomų aplinkybių, kurios ateityje gali sukelti sunkumų tinkamai vykdyti prisiimtus finansinius įsipareigojimu;

- padengsiu skirtumą tarp nekilnojamojo turto kainos ir paskolos sumos. Patvirtinu, kad šios lėšos nėra skolintos iš banko ar trečiųjų asmenų;
- esu informuotas, kad už informacijos teisingumą atsakau Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka;

- susipažinau ir sutinku su Banko paslaugų teikimo bendrosiomis taisyklėmis. Banko paslaugų teikimo bendrosios taisyklės bei jų pakeitimai ir papildymai skelbiami viešai banko interneto svetainėje luminor.lt.

- suprantu, kad Banko paslaugų teikimas yra susijęs su asmens duomenų tvarkymu, kurį atlieka Bankas ir duomenų tvarkytojai, dalyvaujantys teikiant pasirinktą(-as) paslaugą(-as);

- pasirašydamas šį dokumentą, patvirtinu, kad esu informuotas apie bendras asmens duomenų tvarkymo sąlygas, numatytas Luminor Privatumo politikoje ir Duomenų saugojimo politikoje, kurias galima rasti: luminor.lt/privatumo-politika, apie duomenų tvarkymo tikslus bei teisinį pagrindą, taip pat apie asmens duomenų tvarkytojus, asmens duomenų gavėjus ir naudojimąsi duomenų subjekto teisėmis bei atitinkamas sąlygas ir sąvokas. Luminor Duomenų saugojimo politikoje yra apibrėžtas terminas, kurį bus saugomi kredito gavėjo asmens duomenys;

- Šio dokumento pagrindu tvarkomų asmens duomenų valdytojas yra Luminor Bank AS, registracijos kodas 11315936, adresas Liivalaia 45, 10145, Talinas, Estija, veikiantis per Luminor Bank AS Lietuvos skyrių, įmonės kodas 304870069, adresas Konstitucijos pr. 21A, 03601 Vilnius, Lietuva.

- Pateikus prašymą el. paštu dataprotectionLT@luminorgroup.com, Banko Duomenų apsaugos pareigūnas suteiks papildomos informacijos apie tavo asmens duomenų tvarkymą pagal šį dokumentą ir padės apginti tavo teises.

Peržiūrėti ir pasirašyti